

VITA Cam.d. 700.1

LAURENTII CHADERTONI

S. T. P. & Collegii *Emmanuelis* apud
Cantabrigienses Magistri Primi.

UNACUM

VITA

JACOBI USSERII

Archiepiscopi Armachanis

Tertiam ferè parte aucta, quam importuna nimis Typographi festinatio (Auctori tunc valetudinario transcribendi copiam non permittens) à priorè Editione intercluserat.

WILHELMO DILLINGHAM
S. T. P.

Accesserunt etiam ejusdem Conciones, altera pro gradu Baccalaureatus in SS^a. Theologia, pro Doctoratus gradu altera.

UNIVERSITY
LIBRARY
CAMBRIDGE

CANTABRIGIÆ,

TYPIS ACADEMICIS.

Prostant Venales apud *The. Dawson*, Bibliop.
Cantab. necnon *Sam. Smith & Benj. Walford*
Bibliopolas ad insignia Principis in Corneter.
D. Pauli LONDIN. MDCC.

On a flat stone in the pavement, at the entrance

AN^o DNĪ

1640

HIC SITVS EST LAVRENTI^s
CHADERTONVS S.T.D

PRIMVS HVIVS COLLEGI
PREFECTVS

OBIIT AN^o ETATIS SVÆ

103

of Emmanuel College, Cambridge.

VITA Camd. 700.1

LAURENTII CHADERTONI

S. T. P. & Collegii *Emmanuelis* apud
Cantabrigienses Magistri Primi.

UNA CUM

VITA

JACOBI USSERII

Archiepiscopi Armachanis

Tertia fere parte aucta, quam importuna nimis Typographi festinatio (Auctori tunc valetudinario transcribendi copiam non permittens) à priorè Editione intercluserat.

WILHELMO DILLINGHAM
S. T. P.

Accesserunt etiam ejusdem Conciones, altera pro gradu Baccalaureatus in SS^a. Theologia, pro Doctoratus gradu altera.

UNIVERSITY
LIBRARY
CAMBRIDGE

CANTABRIGIÆ,

TYPIS ACADEMICIS.

Prostant Venales apud *Tho. Dawson*, Bibliop.
Cantab. necnon *Sam. Smith & Benj. Walford*
Bibliopolas ad insignia Principis in Cœmeter.
D. Pauli LONDIN. MDCC.

LAURENCE CHARTERED

Large School & High School, N. Y. &
London, England.

Imprimatur.

April 16
1700

THO. GREENE Procan.
HUMF. GOWER S.T.

Prof. *Mary*

HENR. JAMES. S. T.

Prof. *Reg.*

JO. BALDERSTON

Coll. *Emman.* Magist.

13-261

a

CHARTERED

ACADEMIC

Dr. John V. ...
Clerk, ...
Bishop ...
MDCC.

~~.....~~
Reverendo admodum in Christo Patri
ac Domino, Domino JACOBO
permissione Divina Episcopo LIN-
COLNIENSI.

REVERENDE PRÆSUL,

CUM ea demum sit hujus se-
culi consuetudo, ut nec meli-
oris commatis libri (nisi magni &
licijus nominis umbone præmun-
ti) in publicum prodire soleant;
sæpius mihi in animo deliberanti cu-
jus potissimum tutelæ postuma hæc
Patris carissimi addicerem, me op-
timè iis consulturum judicavi si Pa-
ternitati vestræ (literarum æquè ac
literatorum fautori & patrono) com-
mendarem. Panem modesta hæc
& importuna nimis forsitan vide-
ri potest interpellatio; at si non to-
tam, maximam certè hujus culpæ
partem eximæ isti humanitati tuæ

Imputes, quâ horum Autorem licet olim defunctum recolere adhuc dignaris; nunquam enim mihi in animum inducere possum, ut quum illum amore semper sis prosecutus, hæc favore complecti, iisdemque patrocinari detrectares. Quod si nihilominus actionem hanc nostram rusticitatis incuses, modo non ingratum tibi porrigam, multo potius à me urbanitatem, quam summam erga te observantiam atque officium vellem desiderares.

Paternitati tue quàm

maximè devotus

THO. DILLINGHAM.

Vita

Vita

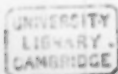
LAURENTII CHADERTONI

S. T. P. & Collegii E MANUELIS apud
CANTABRIGIENSIS

Magistri Primi.

U T Venerabilis Viri LAURENTII CHADERTONI vitam literis, pro meo modulo consignarem, multæ sanè me gravesque causæ commoverunt. Præter enim quàm quòd vir doctus fuerat, idemque siquis unquam, sine suco pius directusque Theologus (quæ quidem iscum aliis nonnullis habuit communia) vixerat præterea in luce atque oculis hominum, sphæramque illam, quam ei Deus Optimus Maximus assignavit, (non primæ quidem magnitudinis illam, sed illustrem tamen satis & conspicuam) virtutis, literaturæ, pietatisque suæ luminibus illustriorem reddidit, eamque non sine magna Dei gloria, maximoque Ecclesiæ Christi commodo, fideliter administravit; quod quidem habuit fortasse cum paucis. Verùm nonnulla profectò in eo Viro erant adedò illi propria, & quasi singularia, ut nè millesimus certè quispiam jure potuerit in illius laudis messem falcem immittere. Quotus enim quisque est, qui

A

qui, cum magno illo Dei amico, eodemque fidelium omnium Patre, à nativo suo solo exulare, & è cognatione sua omni migrare voluerit, quò Divino nutui, Christique Salvatoris vocationi obsecundaret? Fuerunt insuper ante illum Collegiorum Fundatores multi; fuere, qui aliis, ut ejusmodi *convalescentia* instituerent, auctores erant, suscoresque: at Chadertonus noster unus ille erat qui, ut in ipsius gratiam Collegium novum fundaretur, videbatur meruisse; quique postquam illud quadraginta serè annos feliciter administraverat, nullà vi coactus, nullà spe inductus, nullà seu formidine pressus, seu dissutus ignavià, tantum, quò Collegii ipsius bono, Deique gloriæ, magis consulcret ac prospiceret, semet ipsum lubens, vivens, vidensque exauctoravit. Quis interim illo, aut diligentius, aut felicius unquam, per annos propemodum quinquaginta, Evangelium Christi pro rostris est concionatus? Quis denique utrumque munus illo aut fidentiùs obivit, aut diutiùs retinuit, aut reliquit gloriosius?

Unde profectò sapiusculè mirari soleo, quid in causa fuerit, quamobrem nullus (quòd sciam) tanti viri tam illustrem vitam depingere sit aggressus: verum illud ego eà de causà contigisse nunc hariolor, quòd in omnium bonorum animistam altis radices egerat præsentissimi Viri memoria, ut nullo unquam tempore exarituram illam, aut vietam fieri posse videretur. Verum enimvero, quandoquidem nos unius tantum ætatis homines sumus; ea certè quidem nobis incumbere debet

debet cura, ut post nos victuris tradamus lampada; nec habent de quo meritò nos possent incusare posteri; aut illis fortassis aliquando videamur tam præclaro ad pietatem ac literaturam Phosphoro nostrâ seu negligentia seu invidia illos fraudare voluisse.

Hæc ea sunt, quæ alios vel debuerant, vel si-
nè quidem poterant, ad scribendum invitare;
& me fortassis ipsum, ni meæ me tenuitatis con-
scientia retraxisset. Verùm alia quædam pri-
vata esse non inficior quæ me, ut opus hoc
aggrederer, quodammodo impulerunt; cùm
quod officii mei esse ducerem, ut Primo om-
nium illius Collegii Magistro parentarem,
quod me postmodum ipsum excepit alumnum,
& lustra deinde plus quinque fovit ornavit-
que; tum verò etiam quod mihi cum Vene-
rabili viro affinitas, atque exinde nata con-
suetudo, nonnulla intercesserit: Quod autem
omnem modestiæ causationem expugnavit,
neque ullum ulterius deliberandi reliquit lo-
cum; * Illi Viro nostram hanc qualemcunque
operam non ingratam fore intelligebam, qui
ego quicquid hac in parte præstare valeo, il-
lud omne poterit jure suo meritoque vendica-
re. Utpote qui, præter alia nomina, quibus
me volentem in ære suo obstrictum tenet, plu-
rima de *Chadertono* nostro à Viris fide dignis
conquisita dignatus est mecum, pro summa,
quâ est, humanitate, communicare. Quibus
alia certè non pauca accesserunt; quorum non-
nullis ipse quidem interfui, dum Venerandum
senem per ultimum vitæ suæ quadriennium

A 2

sub-

* *Reverend. G. Sander. Coll. Emman. Magistro postea
Archiep. Cans.*

4 Vita *Laurentii Chadertoni*.

subinde inviserem; alia verò ex illius seculi descriptis chartis ac editis libris depromsi; quædam à filiæ ejus, quam habebat unicam, sermone didici; quin & ab aliis summâ fide viris accepi. His equidem subsidiis fretus, atque his potissimum rationibus adductus, ad eam, quam suscepi, provinciam administrandam me nunc accingo.

Natus est *Laurentius Chadertonus* non procul a *Mancunio* in Comitatu Lancastrensi. *Oldhamo* nomen oppido est, intra cujus fines, at loco abinde dissito, ædes ejus paternæ sitæ peculiare sibi nomen *Lees* obtinuerunt. Id quod multis Angliæ melioris notæ familiis usu venit. Patrem habuit *Edmundum Chadertonum*, virum genere quidem antiquo, & supra vulgus opulento, non ignobilem; at religionis Pontificiæ tenaciorem; cujus secundus hic erat natu filius. Verum de die ejus natali, mense, aut anno non perinde facile est affirmare; eò quod nondum obtinuerant tabulæ illæ, & memoriales libri, qui anno demum salutis 1538. (eodemque *HENRICI Octavi* Regis tricesimo) instituti sunt in singulis Parochiis asservandi; quod quidem tempus anno uno, vel etiam fortassis altero, illum nascendo prævertisse, ex non obscuris indiciis confici in hunc modum potest.

Sæpius ipse dicere auditus est, se octennem tunc temporis fuisse, cum *Bolonia* ab *Henrico* Rege caperetur. Quod quidem ego ita ab illo dictum intelligo, ut limatè verum; proindeque diem ejus Natalem fuisse decimum quartum Septembris, Anno millesimo quin-

quingentesimo tricesimo sexto; eo enim die urbs illa post octennium inde in deditionem venit. At certo certius mihi est eum neque seriùs eo die nasci potuisse (id quod vel è jam dictis constat) neque per sex menses eum diem anticipare. Eò quòd idem ipse dicere solitus est, se annos tunc viginti quinque natum, in Academiæ album ascriptum fuisse superiore anno quàm V. V. Doctor *Hawfordus* (qui idem erat Collegii *Christi* Magister) obiret Vicecancellarii munus. Quod ille quidem munus capessabat Nov^{is} tertio 1563. proindeque Annus 1562. is erat, quo *Chadertonus* noster in Academiæ gremium admisus est, quoque ipse vicesimum quintum ætatis annum octo fortasse mensibus superaverat. Quod si natalem ejus per sex menses retrorsum amoveamus, annus ætatis vicesimus sextus, & is quidem absolutus, annum, quem dixi sexagesimum secundum anteverteret. E quibus (si calculos ego ritè pono) planè emergit natum eum fuisse Anno salutis millesimo quingentesimo tricesimo sexto; & quidem die Septembris decimo quarto, aut saltem intra sex menses, qui proximè eum diem antecesserant. Hæc eò sollicitiùs putavi disquirenda, quo de vitæ æra, & epocha, adeoque de ætate summi viri aliquid certiùs possit affirmari.

Pueritia ejus quam primùm a parentibus tradita est in Ludi Literarii disciplinam bonis literis instituenda. At parùm feliciter ei cecidit prima hæc alea. Siquidem pædagogì hebetis ac infruniti severitas nimia indolem

6 Vita *Laurentii Chadertoni.*

optimam, & bonarum Artium studiis natam, à libris eousque alienavit, ut Musis prorsus nuncium remittens, rei Venaticæ, & accipitrariæ voluptates, blandiores Dominas illas; indultu Patris, aliquandiu insequeretur. Sed nequirit generosus ejus animus in istiusmodi nugis, ac adeo turpi Musarum repudio consensescere. Quocirca evigilavit tandem aliquando ex illo veterno mens ad majora nata; excussit eas blanditias indoles ejus præclara Musisque debita. Et quanquam jamdiu manum ferulæ subduxerat, adeo tamen flagrabat bonarum literarum studio, ut non illum ætas (jam provectior) non æquales assequendi desperatio, illum à laudabili proposito ac instituto, cum Musis redeundi in gratiam, abstinere potuerint, aut abstergere. Quamobrem id prece à parentibus obtinuit, ut secundam navigationem experiri posset, quod prioris res fractas, quasi postliminio reciperet, ac refarciret. Quin ergo novo ille præceptore usus est, Viro certè docto, & sacre Theologiæ Baccalaureo, at Pontificio; cui *Vauxio* nomen, quique edito fidei suæ Catechismo Orbi innotuerat. Cujus quidam præceptis fretus, velut è repetito spatio tam incredibiles progressus fecit, tanta in campo literario spatia consecravit, tantæque (ut ita dicam) *auripila* studia, librosque suos devoravit, ut brevi tempore, animo jam adultus, Academicis studiis protinus deberi videretur.

Anno ergo salutis 1562. ascriptus est *Laurentius Chadertonus* in Collegium *Christi* Cantabrigiæ. Quod olim *Domus Dei* dictum fuerat;

fuerat; utrobique certè omine haud infelici. Ibi ille pro instituto suo, perdius & perniox incubuit prorsus in bonarum literarum studia, neque ullum ille diem absque aliquo industriæ suæ testimonio sinebat præterlabi. Verùm, ut is naturâ erat vigore animi corporisque insigni, nec adhuc juvenilis ardor deferbuerat, solebat quandoque se turbis illis immiscere, quæ temporibus iis inter Academicos & Oppidanos non infrequenter intercedebant. Contigit autem aliquando ut *Bancroftius*, ejusdem Collegii tunc temporis alumnus (idem ille qui postmodum fuit insulâ Archi-Episcopali condecoratus) simili negotio, fortè ut sit, unâ cum illo implicatus, in vitæ suæ periculo versaretur; quod cum sentiret *Chadertonus*, opem amico ferendam ratus, eum à summo discrimine, licet abscissâ propemodum dextrâ propriâ, tempore opportuno vindicavit. Quod ejus tam insigne cum fidei tum fortis animi experimentum amicitiae illi inter ipsos (intimæ quidem ac indivulsæ) quæ ad summam usque ætatem pertinebat, fundamentum fir-
mum ac argumentum præbuit.

Dum autem studiis sedulò inhærebat, respexit illum de cælo Divina gratia, & ex erroribus Papismi, quibus a teneris (quod aiunt) unguiculis hætenus fuerat innutritus, ad Evangelicæ veritatis cognitionem, quæ eo tempore in Collegio, in Academia, totaque fere Angliâ, mentes hominum illustraverat, evocavit. Cum primùm enim veritatis jubar ejus animum sollicitaret, nolebat ille receptam prius opinionem tumerè abjicere; neque varò adeo

pertinaciter illi adhærescere, ut contra oblatam veritatem obstinaret animum. Siquidem non ille (quod nonnulli solent) metuebat laqueos veritatis, quæ sola potest humanas animas in veram libertatem asserere. Et quamquam non deerant, qui illius cuperent, & fatigerent incerare oculos, nè vera cerneret; noluit tamen in cuiusquam juraræ verba; verum obnixè apud Deum assiduis precibus contendebat, ut Sol justitiæ mentem ejus discretionis jubare irradiaret, paratus interim in utramvis partem Divinæ voluntati morem gerere; quasi cum *Samuele*, jam tum nascente Propheta, dixisset paria; *Loquere Domine, nam exaudivit servus tuus*. Atque ita quidem animatus partis utriusque firmamenta diligenter examinabat, ac in rationis statera & ponderibus suis cautè & anxie examinabat. Causam tandem, quam defendebant Reformati, sanio-rem vidit, agnitam veritatem promptissimè amplexus est ipse, eamque suo deinde ministerio, si Deus illum tanto honore dignaretur, in aliorum animas propagare statuit. Seu enim illud è sacri codicis inspectione (à quo istius sectæ homines plerumque arcebantur) sive sociorum suorum usu & colloquiis, sive immediato denique aliquo Divini Spiritus motu, ac illapsu effectum fuerit: vocem ille Christi vocantis libens agnovit, veritatemque ejus amplexus veteri superstitioni, ac errori nuncium remisit. Quod Pater ejus quum primum intelligeret, quo ab ejusmodi cogitationibus animum ejus revocaret, volebat illum, relicta Academiâ, & Theologiæ studiis, ad Legum

Legum Hospitia protinus migrare, oblato ei triginta librarum annuo stipendio, summâ quidem, ut illis temporibus, magnâ satis; ut armigeri secundo filio, liberali. Quam conditionem, cum is adhibitis amicorum consiliis detrectâisset; secundas à Parente accepit literas, in hanc (uti accepi) formam exaratas.

“Mi *Laurenti*; Si novæ, cui nuper audi-
 “ctus es sectæ renunciaveris, omnia tibi fau-
 “sta licebit expectare, quoad te Patris indul-
 “gentissimi cura beare poterit; sin aliter;
 “habes in hac schedula, quâ peram tibi com-
 “parabis, inclusam drachmam. Mendicando
 “tibi prospice. Vale. O Patris benignam
 nisi eandemque amaram vocem! benignam, si
 non beneficii pretium postularet animæ Chri-
 stique dispendium; duram verò & amaram,
 quæ filium Patris amantiissimum, ni æternum
 perire maluerit, ultimæ mendicitati devove-
 bat. Qualem hîc officii in parentem cum
 pietate erga Deum, luctum putemus *Lauren-
 tii* pectus exagitâsse? Verum ille, cœlestibus
 auxiliis sublevatus Deo, sibi que constat; ani-
 mique firmus per multa objecta repagula,
 multisque difficultatibus superatis ad veram
 religionem perrupit, perque Patrem calcantem
 pergebat ad Christum. Quem supra omnem
 Parentem, & quicquid uspiam est in humanis
 rebus charum, jam antea didicerat esse sibi
 diligendum. Noverat manere eum in Cœlis
 centuplicia, qui Christi causâ huiusmodi re-
 rum omnium jacturam facit. O ingens in
 hoc juvene tropæum veritatis! O spectandum
 exemplar pietatis! utpote quem non sanctissi-

mum Parentis nomen, non dilectissimæ matris amor & amplexus, nullæ blandientis fortunæ illecebræ à Christo abstinere valuerunt; non mendicitatis præsentissimæ interminatio absterere. Triumphavit in eo Divina gratia, & nobilissimam Christo animam mancipavit. Ut verè de illo dicam, quod *Erasmus* olim scripsit de *Origene*. “In hoc juvene pietas (ut ita dicam) pietatem vicit; naturæ affectum “superavit religionis ardor.

A parentibus rejectus est; at suscepit eum Dominus (quod de seipso olim Divinus Psalter) eique longè melius prospexit, quàm Patris vel minæ vel blanditiæ ominabantur. Ipse Christum, animæ suæ salutem ac nudam pietatem, cæteris rebus omnibus anteponebat. Neque ultra illi difficile erat à benefica Dei Parentis manu omnia quæ ad victum valetudinemque conducunt expectare, unde pro vita pendebat sempiterna. Quocirca subsidiis pecuniariis jam subductis, necesse habuit ad infimum scholasticorum subsellium se demittere; nec illum tamen puduit neque piguit pro Christo, & vera religione servire; id quod Jacobus olim fecit pro Rachele. Verum non ità diu erat, quando Collegii Scholaris discipulus renunciatus est, cùm in doctrinæ morumque testimonium; tum verò etiam, ut nonnullo exinde stipendio ipsius egestati consuleretur. Maçtus deinde Baccalaureatûs gradu (ad quem admissus est vicesimo tertio Januarii, Anno ejus sæculi millesimo quingentesimo sexagesimo septimo) quæ prima est corona Academica; ille instare se-
dulus

dulus & urgere institutum suum; cum ut Artium omnium linguarumque scientiâ animum suum locupletaret, tum verò imprimis, ut in Fidei Reformatæ fundamenta, adeoque Religionis Christianæ principia, profundius inquireret. Quam ille telam ut pertexeret, hanc rationem instituit; nempe ut, dum amici cujusdam ope rationes singulæ & firmamenta causæ reformatæ, quæcunque in publicis concionibus afferebantur (à semet ipso postmodum ad Lydium lapidem revocanda) exciperentur; ipse interim omnia Præscorum Patrum producta testimonia, aditis ipsorum scriptis, accuratiore trutinâ examinaret; quo & sententia auctoris, & citantis fides, & vis argumenti constaret melius, nè fortè aut nomen Patris pro testimonio, aut pro argumento inanis aliquis verborum sonus auditoris credulitatem ludificaret.

Dum adhuc erat in Artibus Baccalaureus, ecce novum planè ac insolitum, ejus meritis, eruditioni, pietatique perhibitum ab idoneis Viris testimonium. Siquidem à Collegii sui sociis in ipsorum numerum, & gubernandi societatem (posthabitis interim aliis (utut in Academia senioribus) ejusdem muneris Candidatis) cooptatus est; dum electorum unus (cui *Deringo* nomen) plus judicio suo & conscientiæ tribuens quàm in privato erga suos affectui silere omnino maluit, quàm in certissimum *Chadertoni* præjudiciū pro suo ipsius pupillo suffragium ferre. Quo ille silentio, cum integritati suæ, tum *Chadertoni* meritis luculentius cæteris, & quidem vocalius præbuit testimonium.

Circa

12 Vita *Laurentii Chadertoni.*

Circa idem tempus sacris ordinibus initia-
tus est per Reverendum *Nicolaum Bullingham*,
Lincolniensem tunc temporis Episcopum, Au-
gusti octavo, Anno Domini 1568. quod li-
teræ ipsius indicant. Qui quidem annus illi
agebatur Baccalaureatûs sui primus, ætatis au-
tem supra tricesimum secundus. Enimverò
instituti sui non immemor, quam in ejus ani-
ma lucem Deus accenderat, cupiebat ille cum
aliis etiam quàm plurimis communicare; "Sal-
vatore scil. in *Petro* monitus (*Lucæ* 22. 32.)
Quum conversus fueris, fratres tuos stabilito.

Anno deinceps supra quingentesimum sep-
tuagesimo primo laureâ Magistrali ab Acade-
miâ donatus est, admissus quidem Mensis
Martii die tricesimo. Cumque hætenus, ex
quo Pater eum abdicaverat, pecunias in sump-
tus mutuo plerùmque sumere necesse habuerit;
sensit se tandem non solùm numeratæ pecuniæ
impotentem, sed & gravatum ære alieno: non
illo quidem inexplicabili; at ægrè ferebat li-
ber & ingenuus animus ejusmodi vinculis se
quasi catenari. Quamobrem longo post tem-
pore, sæpiùs, & summo quidem cum affectu
dicere consuevit quàm esset *debere miserum*.
Verùm intra paucos annos (idque suâ impri-
mis frugalitate) ex istis angustiis liberatus in
ære suo esse cœpit, sed neque tamen certè illi
tam fuerat debere miserum, quam postea fuit
utile ac proficuum debuisse. Poterat quidem
Deus, benignus Pater, Qui cunctis dat libe-
raliter sine Convicio cujuscunque in sumptus
illi suffecisse aliunde, sed debito cum impli-
cari maluit, quo & ab ipso penderet totus,
& cum

ol. 32

13. 1571

30. Jan.
admittit. h. 4.

& cum Apostolo, carere posse disceret, aliorumque egentium calidiùs, ipse haud inexper-
tus, misereri. Quinetiam, ut ad frugalitatem
erudiretur; quâ compendiosâ virtute animus
ejus cùm discere posset ipse, tum futuris
Collegii *Emmanuelis* occasionibus adaptari.

Annis abinde subsequētibz multa præcla-
ra in Collegio *Christi* munera sustinuit, non-
nulla etiam in Academia publicè. Quibus
omnibus non est dubium, quin ille pro sui
& Muneris cujusque ratione, doctè, piè, ac
prudenter (ut omnibus) defunctus fuerit;
tamen non multæ quidem res iis temporibus
ab illo gestæ (hominum non tam memoriâ
quam vitâ deficiente) ad nostram usque æta-
tem pervenerunt: plures certè perventuræ, nî
summa Reverendissimi Viri modestia tam fuisset
ab omni ostentationis specie aliena, ut ab omni
interim ~~omnibusque~~ lubenter sese continuerit.

Quid ergo attinet Decanatum ejus, quem
obivit in Collegio, huc afferre, nisi ut intel-
ligatur, illum omnem eam pecuniam, quæ ex
delinquentium multis illi obvenerat, pauperi-
bus ac incarceratis impertiisse; non quod sibi
ipsi minùs debitam; verùm quod apud illos
rectiùs à se collocari posse, quam in sua Cista
recondi, judicaret. Siquidem hac arte chari-
tatis mollire cupiebat illorum animos ad Ve-
ritatem Christi, quam singulis diebus Domi-
nicis apud illos prædicabat gratis, promptiùs
& lubentiùs admittendam. Sic Dominum
suum pulchrè quidem imitatus est, qui in
mundum venerat ut captivos liberaret, & pec-
catorum reatu compeditas animas in veram
assereret libertatem.

Quid

14 Vita *Laurentii Chadertoni*.

Quid ni porro memorem quàm fideliter ille, quamque feliciter tutelæ suæ concreditos (quos habebat plurimos) ad pietatem & bonarum literarum studia monitis suis ac præceptis institueret? Quo ille munere dum juvenum animis pietatem & bonas literas inferebat, venturo sæculo aliquando profuturis, incredibile est quantam exinde voluptatem ceperit: tantam certè, ut ab iis studiis nè in sena quidem senectute se potuerit abstinere, uti posthac dicetur. Plurimos interim ille, non tam homines singulos, quàm Patres genuit, alios deinceps multos ad Christum progeneraturos; nec tam lapides, aut ligna, cœlestis structuræ materiem, quàm operarios ipsos fabrosque (Verbi Dei ministros) exasciavit. Quorum ut unum saltem memorem, ex illius schola prodiit immortale illud Ecclesiæ nostræ decus (*Perkinsum* volo) qui, pro illo vitæ suæ brevi curriculo, tot scripta reliquit, tam doctè, piè, & nervosè scripta, quot alii certè pauci, quantumvis longiore temporis intervallo. At concionibus idem eousque inclaruit, artemque illam in tantum evexit, ut *Usserius* noster, Magnum illud Ecclesiæ Reformatæ luminare, hujus imprimis vestigiis insistere, ac cum juvenis esset, totum fere *Perkinsum* concionando exprimere non dubitavit.

Verùm dum hunc in modum aliorum formandis animis studiisque insudabat *Chadertonus*, incredibile pene est quantum ille sua interim studia promovebat. Præter enim Artes omnes & scientias liberales, omniumque
Regi-

Reginam *Theologiam*, Linguas ille *Latinam*, *Græcam* & *Hebræam* familiares sibi reddidit, & intimius perspectas; quin & multa Rabbino-
rum scripta, quatenus *Scripturis* sacris intelligendis lucem aliquam fœnerari videbantur, diligenter scrutatus est; id quod ex illius vestigiis, & ad *Bombergi Bibliæ* adnotatis, quæ in Collegii *Emmanuelis* Bibliotheca etiamnum asservantur, constare potest luculenter. His addiderat insuper Linguarum *Gallica*, *Hispanica*, & *Italica* notitiam non mediocrem, quam sibi videbat fore non inutilem.

Atque hæc quidem ejus fuerant studia, quæ intra privatos Collegii sui parietes persequabatur. Verum non potuit ejus industria & beneficentia intra tam angustos limites contineri: sensit *Academia*, sensit ac percepit totius oppidi vicinia pietatis, doctrinæ, ac diligentia tantæ fructus. Enimverò *Logicam* ille prælegebat in Scholis publicis diligenter, cum incredibili studioforum omnium concursu, ac utilitate. Quin & *Petri Rami Artis Logica* tam singulare in seipso præbuit experimentum, ut & magnum ejus studium in *Academia* tunc temporis accenderit, & doctissimo *Downhamo* occasionem dederit authorem illum postea (anno nempe illius seculi nonagesimo) prælectionibus suis publicis aded mirificè interpretandi, ut magnum illud *Cathedræ Theologicæ* ornamentum *Collingsus*, qui proximo Anno in *Academia* adscriptus est, in senectute suâ dicere sit auditus, si unico anno maturius se ad *Cantabrigiam* contulisset, se doctum fuisse evasurum. Neque verò in
Logicis

16 Vita *Laurentii Chadertoni*.

Logicis sese coercebat *Chadertonus*, verum *Ciceronis* insuper *Topica*, ejusdemque pro *Marco Marcello* orationem publicis suis prælectionibus coram juventute Academica illustrabat: neque interim Theologica sua studia negligebat.

1578. cl. 82

B. D.

Hæc autem illi quâ publicè, quâ privatim urgenti studia supervenit annus ejus seculi septuagesimus octavus, qui ætatis illi erat quadragesimus secundus; cùm in Comitiiis æstivalibus ad gradum *Baccalaureatus in Sacra Theologia* evectus est (id quod ex *Academiarum Annalibus* intelligimus) nullo quidem Collegii sui statuto eum ad id cogente; nullâ suâ ambitione impellente; veruntamen Honorem illum ab Academia sibi oblatum minimè sibi detrectandum esse existimabat.

Tertio abinde anno inciderat *Chadertono* nostro cum *Petro Barone* homine Gallo, *Sacræ Theologiæ Doctore*, & *Dominæ Margareta S. Theologiæ* apud *Cantabrigienses* tunc temporis Professore publico, controversia. Hic nova quædam dogmata secum in *Angliam* asportata scriptis suis editis publicaverat. Quæ *Chadertonus*, tanquam à veritate & *Ecclesiæ Anglicanæ* doctrina aliena, pro concione primò refutabat, deinde à *Barone* ipso in *Academiarum consistorium* provocatus, coram *Vicecancellario*, aliisque Collegiorum Præfectis, Scriptis argumentis prosequabatur; quinetiam *Baronis* defensionem, doctè quidem, solidè, & acutè respondebat. *Baronis* Theses hujusmodi fuerant. *Primus Dei amor est de natura fidei justificantis. Fides justificans præcipitur in Decalogo.*

calogo. Contrariam utrique sententiam *Chadertonus* tuebatur; amice illud quidem, ut contra amicum; at verò strenuè interea, ut pro magis amica veritate. Hæc autem inter eos disceptatio aliquandiu ventilata, eum tandem exitum est consecuta, ut mollioribus utrinque verbis propius ad se accedere viderentur; ita tamen ut suo interim uterque sensu gauderet ac abundaret. Scripta quidem illa olim, inter alia nonnulla, dum neglecta quædam Academiæ scrinia excutiebam fortè & ruspabar, contigit mihi à blattis (ut aiunt) ac tineis vindicare. Quæ postea tradidi inter Academiæ ~~reponenda~~ reponenda. Multa quidem inde nil attinet impræsentiarum huc afferre. Fecero, opinor, satis, si ostendero quonam animo, quaque mente ad eam controversiam accesserit noster *Chadertonus*. Quod ego quidem neque clariùs nec disertius præstare possum, quàm si perorationem ejusdem & scripti clausulam hîc apponam. Quæ quidem hujusmodi erat.

“Hæc mea ad utramque quæstionem re-
 “sponsio est, quàm vobis (Viri Ornatissimi)
 “offero lubenter, oroque ut in bonam par-
 “tem accipere velitis. Deus enim testis est
 “me nihil unquam in istis causis, aut con-
 “tradicens studio, aut maledicendi animo
 “publicè aut privatim fuisse locutum; sed
 “tantùm ut Ecclesiæ Anglicanæ (cujus me
 “membrum esse profiteor, licet omnium mi-
 “nimum) veram doctrinam ab homine (certè
 “mihi valde charo) impugnata (sic enim
 “non temerè ex ejus verbis judicavi) publicè

“doceam, ac defenderem; Scripturæ præfer-
 “tim, quam explicandam seligo sententiâ id
 “ipsum necessario postulante. Cujus facti
 “mei rationes justas ac necessarias, si quis
 “velit æquo animo, amicè satque diligenter
 “considerare, nec malevolè, nec temerè a me
 “factum judicabit.

Magna Chadertono cùm Gualtero Mildmaio
 amicitia intercesserat; qui in eodem Collegio
 pridem fuerat educatus; deindeque (merito
 imprimis suo) divitiis ac honoribus auctus
 (erat enim Schaccariæ Regiæ Cancellarius,
 & propter peritiam suam in rebus Mathema-
 ticiis HENRICO octavo in bellis suis non inu-
 tilem, ab eodem Equestri dignitate insigni-
 tus) Familiæ Nobilis *Westmorlandiæ* Comi-
 tum fundamenta posuit. Verùm is, ut erat
 Vir apprimè doctus, & sine fuco pius, cupie-
 bat ardentissimè doctrinam *Christi*, veramque
 ejus religionem quacunque potuit ratione pro-
 movere.

Quod ille quidem rectissimè fieri posse ju-
 dicabat, si Collegium aliquod novum in spem
 Ecclesiæ Conderetur; quod Prædicatorum
 Evangelii quoddam foret seminarium. Hoc
 consilium dum prudentissimè versabat ac so-
 vebat animo, venit ei in mentem amici sui
 veteris Chadertoni— qui ob sinceram piete-
 tem, literaturam eximiam, integritatem &
 prudentiam ejus singularem, ad gerendum in
 Collegio Magistratum præ aliis omnibus na-
 tus factusque videbatur. Quocirca jacta est
 alea, ac de Collegio novo ædificando decre-
 tum est. Quum ecce commodum sese obtu-
 lere

lere antiquæ illæ, ac suis ruinis propè confepultæ ædes, quæ olim *Fratrum Predicantium* fuerant, tunc autem temporis in oppidani cuiusdam possessionem venerant. Placuit *Mildmaio* non infaustum omen; ædes per *Chadertonum* coemendas curavit, ubi Collegii sui fundamenta poneret; cui *Chadertonus* Magister designatur. Verùm dum servebat opus, ecce *Chadertono* oblatum est melioris commatis Ecclesiasticum Beneficium, quod ut ille in se admitteret, necessarii ejus autores suasoræque præbebant se quàm maximè certè importunos. Cæterùm is re cum *Mildmaio* communicatâ, responsum tulit; "*Si tu non vis Magister esse, Ego certè nullus Collegii Fundator futurus sum.*" Quam vocem ille cum primum audiverat, dimisso Beneficio, Collegii Præfecturam (licet interim ejus stipendium vix decimam Beneficii illius partem adæquaret) in se admisit; probante Deo, latante *Mildmaio*, ac bonis omnibus plaudentibus quidem & exultantibus. Factum id est Anno salutis 1584. *Chadertoni* 48vo.

Sic ergo glans quænea à *Mildmaio* plantata (ut ipse de sese gaudebat loqui) aliquando in arborem evasura. Cujus quidem umbrâ fructuque Ecclesia Dei postea recreata est: † atque hodie certè, dum hæc scribo, summus ejusdem arboris * ramus primariam Ecclesiæ nostræ Anglicanæ Provinciam ornat simul ac refocillat,

Hoc fixæ cunæ ac tutelæ concreditu Collegium *Chadertonus* tantâ cum fide, prudentiâ ac industriâ administrabat, & res ejus, quâ amicorum beneficiâ, quâ suâ imprimis fru-

B 2

gali-

† Script. inter Ann. 1677. & 1690. * R.R. *Sandcrofti* Archiepisc. Cant.

galitate, in tantum auxit, ut è parvis initiis in justam tandem Collegii staturam adoleverit; plurimosque deinde viros ediderit doctrinâ simul ac pietate conspicuos, eosdemque magna Ecclesiæ nostræ ornamenta. Quorum Ego, si hic vellem nomina contexere ac recensere, vanitatis fortean alicui viderer posse insimulari, quamobrem isti cogitationi impræsentiarum supersedeo.

De Collegii Magistro caverat per statuta sua Ornatissimus *Mildmainus*, Fundator noster plurimum honorandus, ut, cum primùm ei liceret per Academiæ leges, ad gradum Doctoratus in Theologia promoveretur. Verùm Idem, quò summæ *Chadertoni* sui modestiæ indulgeret, eâ illum lege teneri noluit, concessio utique per rescriptum suum speciali quodam, eique proprio, privilegio.

Jam tum ante aliquot annos uxorem duxerat idem Vir Reverendus, Clarissimus *Chadertonus*, piam sanè, pudicam, ac prudentem faminam, quacum ille quinquaginta præter propter annos vixit conjunctissimè; neque tamen interea pro Collegii Præfectura vel capessenda, vel retinenda speciali aliquâ indulgentiâ indigebat; utpote qui a Matrimonio nullâ vel Foundationis lege, vel Fundatoris intentione arcebat. Id quod ipse post multos annos retulit viro summo sanctissimoque, Doctissimo *Radulpho Brownrigg*; qui idem postea *Exoniensis* Ecclesiæ insulam plurimum sanè condecoravit, idque temporibus Ecclesiæ nostræ *Anglicana* nimium (heu! quantum) alienis; Vir profectò omni laude, testisque
idem

idem omni exceptione major. Cujus super eâ re datas à *Londino* literas non pigebit è sermone Anglicano, in rei gestæ memoriam, huc adscribere.

D^{ri} Pask, D^{ri} Love, D^{ri} Cudworth Viris Venerabilibus, ac amicis meis Reverendis salutem.

CUM nuper inviserem Cantabrigiam, de *Questione quadam in Collegio Emmanuëlis* ortâ, ad vos delatâ, à vobisque decidendâ in-
audivi. An scilicet illius Collegii Magister ad
Celibatum, quò minus matrimonium inire lice-
at, ex illius Collegii statuto teneatur. Hic qui-
dem sermo illud mihi in mentem revocavit,
quod à *D^{re} Chadertono* memini me olim audi-
visse. Qui, cum illi fortè objiceretur, quod à
Collegii Fundatore fuisset dispensatum, ut ipse,
maritus licet, posset nihilominus Collegii illius
Magistratum retinere; non sine vehementia qua-
dam respondebat, nullam se à Fundatore in ea
re dispensationem unquam accepisse, neque enim
unquam (addebat ille) in mentem ei venerat,
ut Magistris illius Collegii matrimonio interdi-
ceret. Quod autem ab ipsius loquentis ore tunc
accepi, ac impræsentiarum vobis testor & confir-
mo, putabam non parum conferre posse ad hanc
præsentem questionem Determinandam. Atque
hoc quidem in causa fuit, quàmobrem, quod à
Reverendo illo Viro audivi ipse, id modò Vobis
scriptis literis notum facio. Valete.

Londini Maii 6to 1659.

RAD. EXONIENSIS.

B 3

Prius

Prius autem quam sermoni de illius nuptiis impono coronidem, festivum quiddam, quod ab ipsius filiâ auditione memini me accipere, non pigebit hîc referre. In ipsis nuptiis celebrandis cum, pro Ecclesiæ nostræ more atque instituto sponso Parochus præiret verba, quibus sponsam ille suam se accipere, per verba (quod aiunt) de præsentî prosteretur; sortè, ita ut sit, Parochus pro sponsæ nomine, nomen sororis ejus, quæ alii nuptura tunc adstabat, *Chadertono* suggererat; verum is Epianorthosim adhibens quàm maturimè, Nequaquam, inquit, Ego enim *Ceciliam* volo. Quod verum Uxori suæ nomen erat.

Antè quàm Collegium extrueretur, in vestustis illis, & caducis Ædibus domicilium ipsi & familiæ suæ commune habebat, ut accepi, cum Clarissimo Doctissimoque illo *Whitakero*, affini suo ac necessario. Verum postea rebus suis magis commodum existimabat, neglectis iis, quæ in usum Magistri intra Collegii pomeria Fundator curaverat extruenda, ædificiis, alias sibi in oppido ædes pretio coemptas adipisci. Quapropter eas demum acquisivit, quæ locum illum occupabant, ubi olim, fuerat Hospitium Sⁱ *Nicolai* in Vetere Academia; cujus proinde nomen etiamnum retinent. Ibi intra pomarium sæpe mihi monstratus est Aulæ locus, in qua Græcas literas primò in *Camabrigia* publicè prælectas fuisse ferebatur. Sed non multum laboro de fide huic rei faciendâ; nihil enim quicquam de eâ præter auditum habeo.

Verum

Verum sint illa vetusta incerta licet, certo tamen certius est postquam illas ades incolere cepit *Chadertonus*, easdem illum omnigenae literaturae scholam reddidisse. Ex qua, velut ex equo Trojano, Meri Heroes, sique plurimi, suis temporibus prodierunt. Hac *Richium* Hollandiae Comitem nobis dedit, Academiae Honoratissimum Cancellarium. Hac eadem *Finchium* primis morum & bonatum literarum rudimentis imbuerebat; Eaue eo usque sanè provehebat, ut Primarii Iustitiarum Tribunalis, deinceps autem Magni Sigilli Custodiae idoneum censuerit Rex prudentissimus, qui admooveretur. Quid memorem *Mildmayum Panum*, Honoratissimi Fundatoris ex filio pronepotem, virum cum ingenio doctrinaque pollentem, tum Honore non Vulgari conspicuum, illustrem Comitem *Westmorlandiae*. Ceteros taceo complures, quorum ille animos disciplinâ, pietate, ac bonis Artibus instruebat ad Ecclesiae simul & Reipublicae utilitatem ac honorem promovendum.

Post excessum Reginae *Elizabethae*, cum rerum apud nos jam tum primum Rex *Jacobus* potiretur; Anno scilicet hujus seculi tertio, Celeberrimum illud in Aedibus ejus *Hamptonianis* habitum est coram ipso Rege de Religione Colloquium: cui interfuit noster *Chadertonus*. Interfuit quidem, vel, ut potius dicam, adfuit. Ita siquidem interfuit, ut, quantum ex ejus inibi dictis conjicere licet, eo solum animo videatur adfuisse, ut indulgentiam aliqualem, non sibi quidem ipsi, at amicis quibusdam suis impetraret. Enimve-

ro colebat ille amicitiam cum bonis viris, doctis, piisque quibuscunque; neque enim unquam ex ullis privatis aut opinionibus, aut partium studiis amicitiam suam, aut beneficentiam duxit sibi esse metiendam. Intererat una tunc temporis *Bancroftius* Episcopus *Londonensis*, in cujus intimis erat; uti antea memoravi. Intererat simul & *Whitgiftus* quem is æquali sanè amicitia, quâ & *Carrurightum* coluit. Sæpius autem ipse suam ipsius sententiam, incolumi semper amicitia professus est. Eos scilicet, quibus Regimen Ecclesiæ per Episcopos displicebat, aliud eo longè minus cum Ecclesiæ Reique publicæ utilitate conjunctum suffecturos. Usque adeo alienus erat ab omni cum assentatione, tum novandi studio. Neque tamen interim à vero videtur abhorreere, nonnullos cum in Ecclesia nostra pævos, quos ablatos cuperet, observasse. Et certè quando erit ille dies, & quis ille demum Ecclesiæ status futurus est, quamdiu hic in terris commorabitur, ubi nihil prorsus, quod reformationis indigeat speremus supersuturum? aut quis ille pius Ecclesiæ nostræ, ac genuinus filius, qui non Matri suæ quàm optime esse, & quàm honorificè cupiat?

Verùm *Chadertoni* nostri summam fidem, doctrinam, modestiam ac pietatem ex illo tempore quanti fecerit idem Rex Regum doctissimus, ac meritorum accuratissimus æstimator, è multis sanè documentis luculenter constare potest, ac deinceps patebit. Illud certè non minùs firmum Regii de illo iudicii argumentum præbet, quàm præclarum ip-
sius

sius meritis testimonium, quòd illius opem adhibendam esse duxerit Rex prudentissimus in Bibliorum Sacrorum *versione Anglicana* ad codicum Originalium fidem exigenda & accuranda. Quod opus, pium juxta ac eruditum, pientissimi Regis jussu inchoatum, atque anno demum hujus ævi undecimo, post quadriennium plùs minùs in eo desudatum, absolutum est.

Quin & illud alterum liceat huc transferre, quòd, post annos deinde quatuor, Anno scil. 1615. accepimus contigisse. Nempe cùm Rex *Jacobus* suam inviseret *Cantabrigiam*, ejusque Collegia pleraque, ac in eis *Emmanuelus*; indicabat Regi non-nemo illius Collegii sacellum positione ab Oriente multum desseclere; cumque Regem allocutus dixisset *Chadertonus* audisse se illud eundem habere cùm Sacello Regio in *Alba Aula* situm; respondit Rex, Deum nolle à viri sancti & pii cujusquam precibus faciem suam avertere, ad quamcunque Cœli plagam aspectum suum dirigentis, Quocirca, inquiebat, Te, Doctor, ut pro me preceris rogo. Quæ eadem & Novi Sacelli esto Apologia, licet aliquanto magis ad *Boream* vergat, quàm ad *Austrum* Vetus.

Ex eodem favoris fonte promanasse dicam proculdubio, quòd ante biennium *Fredericus Comes Palatinus*, quando unà cum *Carolo Principe* invisebat *Cantabrigiam*, hominem sibi de facie prorsus ignotum adeo diligenter exquisierit, ac in privato suo gurgustio delitescentem, inque bibliothecam suam sese absconden-

tem, in lucem publicam protraxerit (at non nisi prius effractis a necessariis suis cubiculi foribus) non alio consilio quam ut honores Academicos, quos adeo studiosè hæcenus declinaverat, Regio tandem jussu, ac Principis Optimi hortatu, in se admitteret, & S. T. P. fieret. Is verò jam tunc grandævus, & Venetandus senex, tali sermone accepit Augustissimos Hospites, ac Principes Viros, ad ipsius ædes, adeoque Collegium suum propius adventantes, ut non sustinere quiret *Fredericus*, quia eum prehensâ manû publicè per Academiæ plateas duceret quàm honorificè. Volebat nimirum Rex Sapientissimus Hæredem suum, & Regni spem, in piissimi Viri notitiam ac preces hæc ratione inferere. Volebat Genitro suo, peregrinò Principi, inter cætera Regni sui ~~amplius~~ virum ejusmodi ostentari, qui in ætate suâ integrum quasi seculum, at in pectore cælum gestaret ac æternitatem. Cupiebat ipse Comes Palatinus tam Nobili suo, optimeque collato beneficio adventum suum ire in seculum, & in Academiæ Annalibus coruscare: cupiebat ut ad suos feliciter redux amicum hunc summi de Verecundia triumphum, ac de celatis diu meritis, Honorifica illa beneficiorum tropæa in Patriam secum reportare. Atque ita tandem effectum est, ut quæ summa Viri verecundia nullis antea hortatibus aut blanditiis expugnari poterat, Majestatis jubare semel tacta, ne perduellis aut ingrata haberetur, mallet in purpura erubescere. Cùmque alii non pauci ad minorum gentium honores non sine ambitione summa, magnif-

magnisque adhibitis amicitiiis, adrepere soleant; repertus tandem est in hoc nostro seculo, qui summis honoribus limen ejus quam ambitiosè obsidentibus fores oclulit, nè admitteret. Sic honos virtutem fugientem, velut umbra corpus, insequitur, captantes fugit.

Duo imprimis erant munia, quibus jugiter obeundis magnam jam vitæ suæ partem contriverat *Chadertonus*; quibus utrisque affectâ jam ætate cessisse dicitur; Concionatoris unum, Rectoris alterum. Horum prius in oppido plerumque, posterius autem intra Collegii parietes exercuerat; utrumque diuturno tempore administraverat. Utro autem prius cesserit, mihi quidem inter incerta est; quod si conjecturæ locus concedatur, Concionatoris munus videtur primo deposuisse, idque circa annum ætatis 82^{dim}, tunc enim quinquaginta anni effluxerant (quibus dicitur ad *Clementinos* suos prædicasse *Cantabrigiæ*) postquam Concionandi licentiam obtinuerat; cum tamen constet eum Magistri locum in Collegio ad annum suum octogesimum septimum retinuisse. Quid, quod operosum minus erat, magisque proprium, Collegii administrandi quam Concionandi munus; proindeque ultimo loco exuendum. Veruntamen, utcumque hæc cadat alea, Emeritus tandem Concionatoris munus junioribus suis resignavit; postquam illud in uno Sⁱ *Clementis* templo annos (uti accepi) præter propter quinquaginta exercuerat apud Academicos, simul atque Oppidanos, maximâ finè cum diligentia & constan-

constantia, nec minore cum fructu auditorum. Quo jugi suo ac diuturno concionandi labore totum serè Novum Testamentum pro concione explicaverat. Quorum quidem Volumen satis amplum apud me foveo.

Fuerat ante ejus tempora quædam à Concionatoribus in Academia solitudo; adeoque messem habebat satis amplam, in quam falcem suam immitteret. Ipse autem ad concionandum accessit tam à natura quam ab Arte mirificè comparatus; quibus accedente divinâ gratiâ, & incredibili animas lucrifaciendi studio ac desiderio, mirum quantum is in rostris dominabatur. Egregia illi erat in S. Scripturæ sensu indaganda solertia, in eruendo felicitas, in agnoscendo perspicacitas, in eloquendo facilitas & perspicuitas. Neque id ille in Concionando egit ut auditorum aures inani verborum tinnitu deliniret; sed ut res utilissimas suaviter in illorum pectora insinuaret; ut ad auditorum captum sermonem suum attemperaret, eorumque adeo fidem ac pietatem unicè promoveret. Suprema illi concionandi lex erat Populi salus; quam ille tanto zelo, tantaque animi contentione urgebat, ut seipsum planè, & facultates ejus omnes, quicquid possedit, quicquid potuit, illud omne, quò ad veram pietatem ac puram Christi religionem auditores suos perduceret, erogârit.

Stylus ejus in concione non inconcinnus, nec inelegans, at imprimis purus, lucidus, masculus, ac sincerus fuit. Rarè & parcè alias linguas præter vernaculam, licet plurimas calleret, in concione adhibebat. Et quamvis
auto-

autorum frustra auditoribus suis cruda non apponeret, facile tamen est illius conciones inspicienti plura inibi dicta priscorum Patrum in unum quasi constipata, & in succum (quod aiunt) ac sanguinem conversa deprehendere. Non ægrè & malignè aquas è puteo hausit, sed è perenni scaturigine effudit immortalis ingenii beatissima ubertas. Id quod de Cicerone scripsit olim *Quintilianus*. In fundendis precibus tanto ardore flagrabat ipse, ut Auditorum animas non solum inflammare, verum etiam, quasi in cælum rapere secum, & subvehere videretur. Quæ omnia ille claræ suavissimæque vocis flexurâ admirabili dispensabat, summa cum gravitate, & actione congruâ, quæ est quasi corporis quædam eloquentia. ut aiebat *Cicero*.

Quos autem fructus è tam diuturno concionandi labore perceperit, licebit nobis exemplo uno atque altero intelligere. Solebat is, quamdiu cœlebs erat, suscepta quotannis ad *Lancastrenses* suos profectio Evangelium eis & fidem *Christi* prædicare, & cum successu, quidem prope incredibili. Cum enim in oppido quodam, non ita multum dissito à *Mancunio*, paucos ad publicas preces & conciones, ad sacram vero synaxin paucissimos convenire intelligeret; exiguo sanè tempore divinis adjutus auxiliis id effecit concionando, ut cui parochiæ ad Eucharistiam sacram celebrandam unicus vini sextarius satís fuerat, proximâ vice sextarii deni non sufficerent. Alio autem tempore, & loco, (uti me legisse memini) postquam binas ipsas horas

in

in concione suâ consumpserat, dixeratque se auditorum patientiæ ratione habitâ desitutum, sublata voce omnes continuò inclamabant, *Quin oramus te, per Deum, ut pergas, Domine, ut pergas.* Concessam igitur tertiæ jam horæ usuram ad pertexendam orationis suæ telam lubenter, & gratissimè applicabat. Unum insuper addam, quòd idem à viris summæ fidei non semel audiui. Cum jam apud se decrevisset Concionando supersedere (quod & præ Senio tandem fecit) traditæ sunt illi à quadraginta plùs minùs verbi Divini ministris literæ nè illud faceret petitoriæ, eo inter alia adhibito argumento, quòd illius ministerio eos omnes Deus ad agnitionem veritatis perduxisset. In tantum Dei verbum ex unius servi fidelis ore invaluerat.

Quid memorem quòd cùm aliquando *Del-dena*, in *Essexia* oppido, concionem habens illum tractaret Prophetæ *Joelis* locum, quì extat capitis tertii commate decimo sexto, posttridie ejus diei ingens ille Terræ motus insequeretur; unde spiritu quodam prophetico actus tunc temporis fuisse nonnullis videbatur. verùm de hisce satis.

1622.-26 Oct 17
Anno aræ Christianæ millesimo sexcentissimo vicesimo secundo, die Octobris vicesimo sexto, cum jam sentiret se præ senio imparem Collegio diutius administrando, magistratu suo decrevit semet abdicare. Quod ille quo executus est modo exponam paucis verbis; non meis quidem, sed cujusdam Collegii illius socii, qui rei gestæ intererat. "Nobis, inquit, omnibus præsentibus sic or-
„ sus

"sus est. Non posse se per atata munus ob-
 "ire, & aliqua non curasse sic ut oportere,
 "in quibus ut Deus ipsi vellet ignoscere pre-
 "cabatur. (Vox initio prærupta fuit, rubi-
 "cunda facies, oculi turgentia lacrymis, pro-
 "grediens tamen dixit) illud quod jam fac-
 "ret non esse cogitationem unius diei, nec
 "mensis, nec anni; hoc se in commodum
 "Collegii diu multumque deliberasse. Hoc
 "ea ratione tantum facere. Tum aggressus
 "resignationem his verbis, *In Dei Nomine*,
 "cum interromperet orationem senior Socius,
 "obsecrans ut non faceret, Nolite, inquit,
 "impedire me in hoc quod facio in Nomine
 "Domini, itaque Socius dolore silentibus re-
 "signavit, & ratum se hoc habere dixit in
 "Nomine Dei, & Domini nostri *Jesu Chri-*
 "*sti*. Dein stillantibus lacrymis hortatus est
 "socios, ut in concordia manerent, confirma-
 "vitque superbiam esse causam contentionis
 "omnis, etsi non sentiant, nisi quibus Deus ocu-
 "los mentis aperiat, Non ignorare se porro ai-
 "bat, aliquos ipsum stultum & delirantem
 "senem dicturos, quod novo exemplo ita fa-
 "ceret; verum se tales voces jampridem De-
 "vorasse. Denique clavibus seniori Socio tra-
 "ditis, flens silentibus valedixit, orans Deum
 "ut esset Nobiscum. Consimili nempe mo-
 "do, quo *Paulus* olim *Ephesi* senioribus vae-
 "dixit, Actorum vicesimo. Hoc ille cum fe-
 "cisset Domum suam se conferebat, hilari quid-
 "dem ad uxorem tristem, inquit, Totius
 "Collegii pondere nunc levatus sum, Magnifica
 "verò & præclara vox, qua humilitatem, mundi

con-

contemptum, pietatem, zelum, virtutes omnes in unam actionem mirificè constipavit.

E quibus sanè de facili constare potest quæ fides iis adhibenda sit, quæ proletarius quidam scriptor Anglicus in *Prestoni* vita seu commentus est seu commentatus de Sociorum (nescio quâ) sollicitatione, & *Buckinghamii* literis, quasi *Chadertonum* ad deditionem urgentibus. Quamvis enim non negem Successorem illum, utpote virum *valisimè*, aliosque adeò ex sese metientem, ejusmodi aliquas apud se literas in procinctu habere, proindeque eas inter ejus chartas reperiri potuisse; at enim certè quidem neque redditas eas unquam fuisse constat, neque promissa inibi ulla de vitæ subsidiis facta, vel præstita unquam, vel expectata, vel postulata, sed nè vel cognita quidem fuisse Venerando Viro.

Annum agebat eo tempore ætatis suæ Octogesimum septimum, postquam Collegium suum annos triginta & octo summa cum fide, industriâ, prudentiâ, addo etiam, & prosperitate administraverat. Tantâ certè fide pecunias publicas ac ærarii rationes tractabat, ut sæpiusculè quod sibi jure poterat retinuisse, maluerit thesauro Collegii applicare, adeò ut nonnullis quidem videretur attentus nimis ad rem non suam. At noluit ille uti jure suo, nunquam sibi ablatum reputans quicquid in Collegium suum contulisset. In omnibus Electionibus reliquisque Collegii negotiis, ut ipse erat ab omni corruptione alienus, ita socios omnes suo cujusque judicio permisit; neque suffragium cujusquam prensavit unquam,

aut

aut corruptit; id quod ipse cum resignaret Præfecturam suam palam professus est; Sociis, qui intererant, omnibus illud idem pro verissimo agnoscentibus (ut populus olim *Samueli*) siquidem probe noverat, è Collegii statuto eorum omnium fidei ac iudicio rem Collegii publicam commissam esse, proindeque etiam quod a pluribus semel decretum fuerat, quantumvis fortasse non commodissimè, illud tamen exequi è re Collegii esse intelligebat.

Quo ille consilio Magistratu suo se abdicaverit, è solenni ejus professione accepimus modò. Persunctus igitur rebus amplissimis, tanquam in portum confugit; non inertia quidem illum ac desidia, sed otii literati atque honesti. De Magistratu cessit, non quo labores defugeret, aut detrectaret, si quos haberet suis humeris non impares. Non quòd illum fatias quædam rerum ac tædium cepisset; non oppressus incommodis senectutis; neque quòd mirificus ejus in Collegium amor tandem refrixerat, verùm quòd eidem optimè, & certè quàm sibi melius esse cuperet.

Prævidebat enim fieri posse ut alius quispiam ætate firmior, studiis flagrantior, præsentis ævi amicitiiis stipatior & munitior feliciter ipso, rem Collegii administraret. Si quidem non ignorabat quàm senectus juventuti ~~incommoda~~ esse soleat; quapropter nolebat Magistri auctoritatem in illius personâ (quantumvis aliorum, non suâ culpâ) evilesce-
re. Novit ut præcedenti ætati imminere plerumque soleat quæ subsequitur, eamque

32 Vita *Laurentii Chadertoni*.

contemptum, pietatem, zelum, virtutes omnes in unam actionem mirificè constipavit.

E quibus sanè de facili constare potest quæ fides iis adhibenda sit, quæ proletarius quidam scriptor Anglicus in *Prestoni* vita seu commentus est seu commentatus de Sociorum (nescio quâ) sollicitatione, & *Buckinghamii* literis, quasi *Chadertonum* ad deditionem urgentibus. Quamvis enim non negem Successorem illum, utpote virum ~~maximè~~, aliosque adeò ex sese metientem, ejusmodi aliquas apud se literas in procinctu habere, proindeque eas inter ejus chartas reperiri potuisse; at enim certè quidem neque redditas eas unquam fuisse constat, neque promissa inibi ulla de vitæ subsidiis facta, vel præstita unquam, vel expectata, vel postulata, sed nè vel cognita quidem fuisse Venerando Viro.

Annum agebat eo tempore ætatis suæ Octogesium septimum, postquam Collegium suum annos triginta & octo summa cum fide, industriâ, prudentiâ, addo etiam, & prosperitate administraverat. Tantâ certè fide pecunias publicas ac ærarii rationes tractabat, ut sæpiusculè quod sibi jure poterat retinuisse, maluerit thesauro Collegii applicare, adeò ut nonnullis quidem videretur attentus nimis ad rem non suam. At noluit ille uti jure suo, nunquam sibi ablatum reputans quicquid in Collegium suum contulisset. In omnibus Electionibus reliquisque Collegii negotiis, ut ipse erat ab omni corruptione alienus, ita socios omnes suo cujusque judicio permisit; neque suffragium cujusquam prensavit unquam,

aut corripit; id quod ipse cum resignaret Præfecturam suam palam professus est, Sociis, qui intererant, omnibus illud idem pro verissimò agnoscentibus (ut populus olim *Samueli*) siquidem probe noverat, Collegii statuto eorum omnium fidei ac iudicio rem Collegii publicam commissam esse, proindeque etiam quod a pluribus semel decretum fuerat, quantumvis fortasse non commodissimè, illud tamen exequi è re Collegii esse intelligebat.

Quo ille consilio Magistratu suo se abdicaverit, è solenni ejus professione accepimus modò. Persunctus igitur rebus amplissimis, tanquam in portum confugit; non inertiae quidem illum ac desidiae, sed otii literati atque honesti. De Magistratu cessit, non quò labores defugeret, aut detrectaret, si quos haberet suis humeris non impares. Non quòd illum satias quædam rerum ac tædium cepisset; non oppressus incommodis senectutis; neque quòd mirificus ejus in Collegium amor tandem refrixerat, verum quòd eidem optimè, & certè quàm sibi melius esse cuperet.

Prævidebat enim fieri posse ut alius quispian ætate firmior, studiis flagrantior, præsentis ævi amicitiiis stipatior & munitior feliciter ipso, rem Collegii administraret. Si quidem non ignorabat quàm senectus juventuti ~~inimica~~ esse soleat; quapropter volebat Magistri auctoritatem in illius personâ (quantumvis aliorum, non suâ culpâ) evilesce-
re. Novit ut præcedenti ætati imminere plerumque soleat quæ subsequitur, eamque

34 Vita *Laurentii Chadertoni*.

quasi à tergo premere & urgere: Quamobrem vices ei sponte ac tempestivè concedendas esse prudentissimè judicavit. Intellexerat probè juniorem aliquem, cui ætas firmior esset, juniores suos certius & habenis regere posse, ac etiam exemplo, propter ætatis ac studiorum proximitatem. Neque interim ignoravit experientiam suam ac rerum usum Collegio utcunque fore in statu separato non inutilem.

Quid ergo si etiam in futurum Collegii seculum volens, quasi per transfennam, immunis ipse introspicere, contemplari cuperet semet ipsum in successoribus suis superstitem? neutrobique certè illum sefellit augurium suum. Enimverò fieri nequibat, quin incredibilem sibi ex hac cessione sua perciperet voluptatem, dum sub *Prestono*, *Sancrofto*, & *Holdeswortho* (at quibus demum illis, quantisque viris?) eorumque magnis amicitiiis, summâ fide & vigilantia, indole liberali & munificâ; prudentiâ denique, pietate, ac eruditione multifariâ, florere Collegium suum videbat, ac triumphare.

Ex-magister nunc factus *Chadertonus*, non insulam affectavit, quamvis ei ad Cestrensem sedem obtinendam omnem suam opem atque operam Magnus *Cacilius* instanter olim obtulerat; non aliis ullis conditionibus uti voluit, quibus rerum affluentia, atque otio cum dignitate frueretur; verùm è luce atque oculis hominum, è mundi turbis, & negotiosissima vanitate abdere se maluit in privatam vitam, ubi Deo, sibi, & Musis vacare posset, secum esse, secumque vivere, relictis à tergo curarum

rum fomentis, & perfidis mundi blanditiis. Quam sanè vivendi rationem & consilium non paucis aliis, quibus Cor ritè saliebat, sentio olim non displicuisse, qui suum *Adla Studios* omni deinceps posteritati commendarunt. In iisque sanè cum primis emeritæ senectuti placere debuit, qui huc tanquam in portum se recipiunt, ac receptum quandam; unde quieti possint mundi fabulam & personam à distantia tuta spectare; ac velut ex aliqua specula contueri; unde totis jam animis cælo vacare possint, quasi in Isthmo mundi ac æternitatis constituti.

Non illi amplæ opes erant, præterquam quòd frugali parsimonia est usus; quæ ingentis illi vectigalis loco fuit. Res certè modica sufficebat ei, qui non è luxûs aut appetitûs, verùm è rationis, naturæque præscripto vivendum sibi esse constituerat, parvoque se assueverat. Abundè satis ei divitiarum erat, nihil amplius velle, ut olim scitè *Quintilianus*. Sorte ergo suâ contentus vixit, ut ipse de se gaudebat dicere.

Hæc porrò ejus à munere vacatio non illi delidiæ ac socordiæ pulvinar erat (utî dicere occiperam) sed virtutis quasi palæstra quædam, & Musarum Sacrarium. Neque enim tantummodò Porticus & Peripatus, verùm etiam umbra & secessus, sua studia habuere. Sacra inibi cum Deo & Musis commercia coluit & exercuit. Enimverò senex jam admodum, pro more suo, studiis incubuit, summo mane, vel etiam sæviente Brumâ, de lecto surgens, ut Musis litaret; multumque adeò

temporis sui à somno transcripsit studiis: intra paucas siquidem horas naturæ necessitatem coercens, vigiliam sibi è longo usu reddiderat familiarem. Et si id solum vivimus quod vigilamus, tantum profectò ætati ejus accesserat per redempturas hæc & (ut ita dicam) reprisalia, ut qui aliorum ætatem annorum numero duplicabat, hæc certè arte is ad tertiam hominum ætatem pervenisse videatur.

Legebat ille auctores quosque gravissimos, & quàm maximè eruditos. Et quòd superiorum nulli melioris commatis assiduæ ejus diligentiae legendi superessent, recens editos, *Heinsium*, *De-Dieu*, cæterosque ejusdem farinae criticos, doctos eos omnes, ac in re sacra defudantes, evolvebat.

Neque tamen interea temporis congrua illi quædam & idonea exercitia defuerunt. Rei imprimis Herbariæ ruminatio; cujus olim, cum rusticari libuit, peritiam haud vulgarem fuerat consecutus; hortorum insuper cultus, arborum insitio & plantatio; quæ *Ciceroni* sunt inter oblectamenta senectutis. Hæc illi jam indè ab adolescentia cara fuerant, ac in deliciis. Multas ergo in Collegio *Christi*, multas in Collegio *Emmanuelis*, consecravit arbores; quod ille faciens *serimus alteri secula* dicere consuevit. At certè plerasque illas utrobique vidit non solum adultum statum, justamque magnitudinem consecutas, verùm etiam statum suum supergressas, ac ante ipsum se vergentes ad ruinam.

Hæc arborum, Hortorumque curâ venit is in partem felicitatis primigeniæ; quâ primus omnium

omnium Parens, purus adhuc ab omni labe in Paradiso terrestri potitus est. Hæc eadem in ipsius naturæ penetralia, nascendi causas & mysteria nos intromittit.

Unde ego quidem mirari nequeo, tantos olim viros, tot triumphis fulgentes emeritæ vitæ suæ annos in suavissimis hujusmodi curis transigere maluisse, in eisque velut innocuæ oblectationis pulvinari jucundissimè conquiescere. Quod certè quid aliud erat, quàm immortali quodam benefaciendi desiderio in secutura secula semet ipsos inferere velle, & omnem deinceps posteritatem demereri?

Quin etiam in hac umbra gratissima delitescentem honores eum illustres, nec vulgares, investigarunt. Erat tunc temporis Magnatum par nobile, qui præ cæteris, quibus in illius schola virtutis præceptis imbuti pridem fuerant ac instituti, singulare illud grati animi avidius hausisse, & profundius imbibisse videntur. *Richium* volo, atque *Finchium*, dignitate non minùs quàm virtutibus suis illustres, & spectabiles viros. Quibus frustra nobis conquereret *Plutarchus* (modò in vivis esset) si ab his recedas, gratitudine pares & parallelas.

Primus horum, *Hollandiæ* jam tum Comes, & Academiæ Cantabrigiensi munificentissimus Cancellarius, cum anno hujus seculi vicesimo nono Christianissimi Regis *Gallia* Legatum honoris causâ Septembris vicesimo quarto deduceret ad *Cantabrigiam*, compendio egit, ut integrum Collegium, at totam quandam virtutis & literaturæ Universitatem, in uno Viro ostentaret, ad *Chadertonum* venit;

38 Vita *Laurentii Chadertoni.*

quem dum in Collegium suum ducebat, vidit tota serè Academia, ut eidem propè incedens dextram viam cesserit; audivit ut idem *Emmanuelis* Collegium ingressus, Excellentissimo Legato Reverendissimum Senem parentis sibi loco fuisse totà circumfusus Academia palàm & apertè gloriaretur. Quid, quod anno hujus seculi tricesimo quinto, quo tempore *Carolus Ludovicus Frederici* Filium, Illustrissimum Comitem Palatinum, Academiae suae ostenderet; quoniam officiis & negotiis aliis implicatus, ac disclusus, Tutorem suum invisere non valebat, Quinquaginta ad illum aureos legavit, officii sui erga illum defectum qui excusarent ac redimerent.

Finchius autem Communium Placitorum Judex Primarius, Baro de *Forditch*, Magnique demum Angliæ Sigilli Custos Amplissimus, Cum *Eboracum* profecturus Academiam nostram obiter inviseret, nihil habuit antiquius quàm ut Tutorem suum ac nutricium patrem adinveniret. Inventum autem accuratissimis eum, velut ex industria summaque officii contentione, honoribus prosecutus est.

Vidimus ipsi quàm indulgenter Vir Nobilissimus Tutorem suum jam plus quam centenarium & Venerandum senem, prehensâ manu in Collegium duceret, omnibus Collegii Ordinibus obviam ei, ut quàm honorificè ipsum exciperent, procedentibus. Hæret adhuc usque in animo meo fixa, & expressa illius diei facies & imago, quo is oratori nostro advenientem salutanti hæc reponebat.

“Hic

“ Hic (inquit) in manu mea teneo primum
 “ vestri Collegii Magistrum, eundemque mihi
 “ olim Tutorem semper honorandum; & Nu-
 “ tritium Patrem à quo me non inficior multa
 “ monita, præclara illa quidem & utilia ac-
 “ cepisse; quòd si dictis ejus & præceptis tam
 “ audientem me discipulum præbuissem, at-
 “ que ille se mihi præceptorem sedulum ac
 “ diligentem, utique non ego ad Linguam me
 “ Vernaculam nunc reciperem; verùm erudi-
 “ tà vestrà, hoc est Romanà Linguà vobis
 “ hodiè respondiissem. Viget adhuc in me-
 “ moria mea, & usque vigeat, ut Honora-
 “ tissimus Vir Officii sui insignia Tutorem
 “ suum jusserrat anteferri, *Amat*, inquit,
 “ *Reverende Tutor, Magnum Anglia Sigillum*
 “ *ante te gestari, prius quàm ex hac vita mi-*
 “ *gras.* Memini ut à Collegio nostro cœna
 tum acceptus, primum illi detulerit seden-
 di locum; & quæcunque alia excogitare po-
 tuit honoris indicia gratus animus, tandem-
 que à cœna illum per plateas deduxerit ad
 domum suam.

Annus jam tum illi agebatur vitæ ultimus,
 quum tantus ei honos delatus est; quantum
 profectò pauci admodum sunt adepti. Et
 quanquam certè fieri nequibat quin illi grati
 essent hi honores, ejusque animum summâ
 lætitiâ perfunderent; veruntamen à constanti
 humilitatis suæ statione nihil quicquam un-
 quam eum aut dejicere potuerunt aut dimo-
 vere.

Spektanda certè erat V. Vri longævitas, ac
 senectutis status. Quarum prioris causas ha-

40 Vita *Laurentii Chadertoni.*

buit has præcipuas; stabile corporis temperamentum, in cibis, reliquisque rebus temperantiam ac moderationem summam, quodque maximi sanè momenti erat ad vitam producendam, habuit in affectus suos (qui corrodere sæpè solent vitæ flamen) imperium planè absolutum, Verbo. *Mentem habuit sanam in corpore sano.*

Quis autem fuerit Senectutis ejus *Siatus* dum commemoro, liceat mihi hic aliquantisper commorari. Testatur Propheta Regius octogesimum ætatis annum manere non nisi labores ac ærumnas. Quin & filius ejus Regum omnium quotquot uspiam aut unquam fuerunt Sapientissimus, depinxit nobis effigiem senectutis parùm latabilem (de cujus etiam incommodis scripsit *Erasmus* carmen sanè haud inelegans) ita nimirum plerumque se rem habere certum est. Verùm ut non omne vinum, ita nec omnis ætas vetustate coacescit. Mofi olim jam tum centum & viginti annos nato, id quod è sacris literis intelligimus, non caligaverat oculorum acies, neque defecerant naturæ vires. Quod fortasse potentia Divinæ potius quàm humanæ naturæ conditioni videri possit tribuendum; at certè nonnunquam (nec sine speciali tamen Dei Providentia) contigisse legimus ut nonnullis fuerit & vita productior, & firmitior senectus quàm reliquorum serè mortalium.

Novi ego virum Generosâ familiâ, & in *Anlam Clarensem* cum primis beneficâ, oriundum; Agri Northamptoniensis ortu, sede, præxi magnum hodiè decus & ornamentum; qui

qui tertio jam supra septuagesimum ætatis anno viget adhuc viribus, quibus in ætate iusta usus est integris. Neque id sine summo Dei erga humanum genus beneficio; ut qui plus quinquies mille humani corporis ossa, seu luxata seu fracta integritati suæ quotannis solet restituere, confluentibus ad eum undecunque, vel à vicefimo lapide Artis ejus indigentibus. Hinc ille Artem ab *Edwardo Halesio* acceptam, ejusdem olim Professore Celebrissimo, plus quinquaginta jam annos feliciter exercuit; gratulantibus sibi met bonis omnibus, eique Nestoreos annos compremittibus. Nomen condoto viventis adhuc modestiæ, et *Anglis* suis satis notum. Id quod Latine non inepte *Liberium* dixeris aut *Jugenum*; vel, si Græcè malis, *Eleutherium*, aut *Euryetem*.

Cui nūmeto meritò sanè, ac præcipuè adscribi poterit fidelis hic (de quo loquimur) Dei servus; qui speciali quodam privilegio, communi hominum sorti exemptus esse videatur, non minus quoad senectutis incommoda, quàm quoad vitæ terminum præter solitum protelatum. Nam neque solitos ille senii defectus, neque morbos sensit; neque solatiis caruit, nec oblectamentis. Verùm cruda erat Viro viridisque senectus. Meramini me semel videre illum legentem exigui admodum characteris Testamentum Græcum, & quidem absque ullâ conspiciendorum operi quorum tamen usum aiebat se ante quadraginta annos necessariq̃ aliquandiu adhibuisse. Accepi porro à summa fide Viris, ne minimum quidem in Bibliis suis *Hebrais* apicem aciem oculorum ejus scellisse.

Partes Corporis, quæ nutritioni inserviebant, integras habere videbarur, etiam in extrema senectute. Vidi ego illum id ætatis carne bovina sale condita & durata, falfamentisque vescentem & sine omni ventriculi convicio; ut aiebat. Memini semel, cum illi forte ad mensam assiderem, dextramque ille suam, post peractum prandium applicaret meæ, calorem in ea non solitum me sensisse. Quem ego, cum minus probari dicerem à natione Galenica, cæterisque medicorum filiis; tanquam à ventriculi & cylinæ officiis ultra quam par est evagantem. Inò, verò (subridens iniquibat) verum, Deo gratias, caloris abundè mihi suppetit cum internis, tum etiam externis simul partibus administrandis.

Vigebant in eo & alii sensus, vigebat memoria, reliquæque mentis facultates & divitiæ. Id quod verbis viri docti & idonei testis, liceat mihi huc adscribere. “Cum senectus (inquit) eò quòd homo perductus ad apicem “verso retexetur ordine, primò deperdat “habitus diligentia acquisitos, adeoque ætatem puerilem valdè refert; subinde rationandi vires, & fiat infantia per similis: “hic (de *Chadertono* loquitur) donec à longinqua vita migraret in immortalitatem, sensa mentis in vigore tanto retinuit, ut ingenio “validissimus, & contra quàm vulgò solet “evenire, integer usu rationis à nativitate “conferetur. Quæ puer ruri natali viderat, “audieratque, non secus atque si ponèrentur “ei sub oculis, frequenter in extrema senectute recitavit. Audivi lætus; an proderet ali-

“aliquando senectutem, an labesceret in ser-
 “mone, & quædam minù aptè coherentia
 “loqueretur, attentus expectavi. Nihil un-
 “quam non optimè rationi consonans, animum
 “præsentem, acre iudicium, senis indicium
 “unicum, decentem, plenamque auctoritate
 “gravitatem percepi. Hæc ille.

Non deerant illius senio oblectamenta sua
 & studia; non deerant (uti priùs dixi) ex-
 ercitia, jucunda illa quidem, & innocua. So-
 latia percepit triumphì plena ex benè antea-
 ctæ vitæ conscientia, & multarum rerum præ-
 clarè à se gestarum recordatione jucundissima:
 neque displicere certè potuerunt honores ju-
 sti illi in illius canitiem certatim ab omni-
 bus cumulati. Omnibus autem ejus felici-
 tatibus quasi coronam imposuit spes vitæ
 cœlestis, ac æternæ gloriæ, *Christique* fruitio
 fortius animam, ut magnes ferrum, è vicinia
 attrahentis, & quasi rapientis.

Hæc illi erant arma senectutis, quibus mu-
 ritus mortem æquo animo expectavit simul
 & concupit. Utpotè quem nec *vivere pæ-
 didit nec pigebat mori*; quique cum *Paulo* no-
 verat quanto potius esset cum Christo esse,
 quàm hic in terris commorari. Neque inte-
 rim senectutis eum sua pœnitebat, quanquam
 centesimum jam ætatis annum superaverat.
 Legimus de *Gorgia Leontino*; qui senex ad-
 modum, cum a studiis nunquam cessaret, &
 ab eo quæreretur, cur tam diu vellet esse in
 vita: Nihil habeo, inquit, quod accusem se-
 nectutem. Observavit olim *Marcus Tullius*,
 senectutem, quamvis eam adipisci omnes cu-
 perent,

perent, plerosque tamen, si non conviciis, at querimoniis saltem excipere solere adventantem; verum juventuti plerumque suæ dicam scribunt senectutem suam accusantes. Est enim quietè, purè, & eleganter actæ ætatis placida ac lenis senectus; verum libidinosæ & intemperans adolescentia effectum corpus tradit senectuti; si ad eam tamen ætatem contingat pervenire.

Instabat jam tum *Chadertono* emortualis dies, nullo morbo, aut insigni sui appropinquantis præmissio nuntio. Ambulabat ille, quodam die (ut è filia ipsius intellexi) in conclavi suo; dumque bacillum manu (pro more suo) gestans, quasi aliud agendo, agitabat, baculo fortè crura decussante in humum ipse afflictus est. Et quamvis nullus indè morbus aut claudicatio sequeretur; tam subitâ tamen & violentâ artuum concussione, effectum est, ut in lecto suo sæpius solito se interdium reclinaret; ita tamen ut prælongo usu, post quintam matutinam in lecto cubare non sustineret. Post paucos deinde dies, in quibus selectis quibusdam è Verbo Dei sententiis se se subinde refovebat (quas utcumque jam olim sibi familiares, nunquid tamen antea tam veris expertum esse profitebatur) ingravescente indes ^{afflictus}, tandem tot gratiis ditatam, totque annorum usu maturam cœlo animam in cœlestis Patris manus quietè reddidit, orans interim ut eam ad se reciperet, quod æternam ejus misericordiam consequeretur.

Sic tandem ille, Perpetuâ quâdam felicitate usus, pietatis fructibus onustus, *sama satur atque dierum*, è vita cessit, nec tam mortuus est,

est, quam expiravit; suo profectò magis
quàm suorum omnium tempore. Mense
Novembris, Anno salutis millesimo sexcen-
tesimo quadragesimo; Ætatis autem suæ
Anni Centesimi Quinti mense secundo.
Corpus ejus in Sacello Collegii sui condeba-
tur; deindè verò in Sacellum inibi novè ex-
structum translatum est. Et quanquam illi
exequiæ quidem publicè decernebantur: ab-
sorptus tamen est privatus dolor à publica
illius temporis calamitate. Plurimus nihilo-
minus apparatus, quem V. *Holdsworthus* in
usum funeris ejus conscripserat, huc tandem,
quasi postliminiò, ad *Chadertonum* exornan-
dum commigravit.

Corpus ei robustum; valetudo firma, statura
mediocris fuit. Aspectus nequaquam tetricus
aut vultuosus erat; vultus affabilis ac in-
vitanti similis, summum animi candorem,
pacem, benignitatemque foràs professus. pla-
nè in ipso nutu residebat autoritas.

Verùm hîc mihi subaudire videor solenne il-
lud *manum de tabulâ*. siquidem religione quâ-
dam teneri mihi videor, & constringi, quò minùs
ejus corpus pergam ulterius delineare; cujus
ille, superstes adhuc, umbram depingi Colle-
gii sociis (quos sibi charissimos habuit) enixè
quantumvis id petentibus, & conantibus con-
cedere olim pernegabat. *Agesilai* similis, qui
nullam sui voluit esse, aut pictam aut fictam
imaginem. Malebat fortassis cum *Catone*,
ut cur non fuerit ei posita statua, quàm cur
fuerit, quæreretur. Sociis interim honori
cessit illud ipsum voluisse. Uti de *Casare*
olim

olim dixit Orator, illum dum statueret Pompeio statuam, eodem facto fixisse suam. Verum aliud ille sui monumentum reliquit; illustrius illud ac perennius, virtutis suæ, benefactorumque memoriam in omnem usque posteritatem transmittendam. Hæ sunt illius imagines, quarum honorificâ commemoratio-
ne, nomen ejus per omne deinceps ævum in benedictionibus retinebitur. *Quamdiu stabit Emmanuelis Collegium, stabit arcus, stabit aureus Chadertonus*; neque sui carere potest monumento.

Sed ut in viam aliquando redeam è diverticulo, cibo is plerumque usus est solidiore; & sæpe *Oogalis*, ex more patrio. Exercitia illi fuerant arcus, & pila utraque à primis annis illi in deliciis: atque animi remittendi gratiâ, rem colebat herbariam, & arboribus conferendis (utî priùs dixi) etiam in summa senectute delectabatur.

Verum beatissimas ejus mentis opes aliquantisper contemplemur. Indolem habuit optimam, virtutisque capacem, ingenium acutum, nec tamen defultorium; judicium perspicax, solidumque; memoriam tenacem & fidelem; animum gnavum quidem ac imperterritum, at mitem interim & liberalem. Doctrinam ejus quod spectat, & literarum studia, præter ea quæ superiùs commemoravimus, libet unicuique illud huc adjicere. In Priscorum Ecclesiæ Patrum monumentis, ut erat ipse versatissimus, ita aliis omnibus, ut eadem legere frequens autor erat monitorque; negans magnos illum unquam in literis facturum progressus,

gressus, qui è solis compendiis saperet, atque in minutis autoribus statuit sibi esse consensendum. Verùm ut ad pauca redeam, assidue suæ diligentiae ambitu universam ille Artium & Scientiarum Encyclopædiam completus est.

Multò ille plura proculdubio scripsit, quàm quæ ad nostram notitiam pervenere. Prælectiones ejus Logicas, easque alteras in *Ciceronis* topica, & Orationem pro *Marco Marcello*, magnà licet omnium admiratione exceptas, in publicum prodire non passa est Viri modestia singularis, contenta, (ut videtur) eis auditorum suorum animos ad eadem studia ulterius promovenda, (quod postea factum) inflammasse. Neque sanè, quod sciam, quidquam ejus typis commissum est, si unicum excipias illius tractatulum, De *Justificationis coram Deo, & Fidei justificantis perseverantiâ non intercisâ*, quem una cum nonnullis aliorum scriptis, edendum curavit *Antonius Thyssus* S. T. apud *Leidenfes* Professor publicus. Qui de *Chadertano* nostro in præfatione sua scripsit quàm honorificè: Scriptum, inquit, "autorem non præ se fert; sed suspicanti facile sum assensus, *Chadertonum, Immanuelis Collegii Præfectum, Virum in Sacrarum literarum meditatione exercitatissimum, autorem habere. In Bibliothecis latitant ejus in P. Baronem scripta & Concionum justum volumen; quin & alii insuper tractatus duo nuper in manus meas devenerunt, De Carna Domini, & De Oratione Dominica. Verùm meritò ille quâdraginta illis verbi Dei ministris,*
aliisque

48 Vita *Laurentii Chadertoni.*

aliisque quam plurimis, ab illo ad Christum conversis dicere potuisset id quod Divus *Paulus* olim scripsit ad Corinthios suos, *Epistola* secundæ, tertii secundo & tertio. *Vos estis epistola nostra* &c. & viva ministerii nostri monumenta.

Amicitias coluit optimorum, quos ea ætas protulit. doctrinâ & pietate insignes viros; Doctissimos *Fulcrum*, & *Gaudum* Collegii Regalis Præpositum in amicis habuit; *Whitakerium* ac *Perkinsium* sibi familiares ac intimos.

Virtutem coluit semper. quid memorem insignem ejus prudentiam, justitiam, fortitudinem, temperantiam; quas ille omnes in totius vitæ suæ ratione administranda ad vivum expressit. Præ cæteris autem conspicuus in eo erat divitiarum contemptus: suas enim neglexit utilitates, ut alienis inserviret. Emolumenta nova ut non captabat, ita oblata parcè in se admisit; accepta autem dimisit lubentissimè.

Emicuit in eo pietas summa; quæ tot difficultates eluctata primùm, per annos deinde octoginta quantos progressus fecerat non facile certè nobis erit æstumare. A publico Dei cultu, etiam in affecta senectute, detineri nequibat, zelo & pietate subministrante vires, quum aliis deambulationibus vis naturalis non amplius sufficeret. Sincera erat *Vd.* viro, & verè Christiana Simplicitas. Ab Anticris Aristibus unicè abstinuit, sui que Dominus nolebat in alienos mores immigrare, aut sub personâ vivere; id maxime decere quem-

quemque ratus, quod suum est cuiusque maximè. (ut ait Orator.)

Quanta fuerit ejus charitas è perpetuis ejus in paupères collatis eleemosynis, è Crebris, quas gratis tot annos *Cantabrigia* habuit, concionibus, & ex longis illis quas suscepit profectionibus quò animas hominum ab ignorantiae & peccati servitute liberaret, easque ad *Christum* lucrifaceret, abundè profectò elucescat. Denique quis non insignem ejus industriam, integritatem gravitatemque est admiratus?

Tantas ille, tamque praeclaras virtutes humilitatis Christianae velo obumbravit, simul & exornavit. Et cùm multa haberet in se praeclara, honores tamen aut declinavit, aut patientiùs quàm lubentiùs in se admisit, ab omni interim fastu & superbia, si quisquam unquam alius, quàm maxumè sanè alienus. & quod magis adhuc mirandum videri possit, inter tot virtutes, quæ illius senectutem auctoritate simul & honore, tanquam triumphali quodam indumento, vestiebant, aberant ab illo, quæ illi ætati plerunque solent adhærescere, *Loquacitas nimia, mens querula, morositas, & avaritia.*

FINIS.

De Vita

JACOBI USSERTII

Archiepiscopi Armachani

E. V. V.

NICOLAI BERNARDI, Alio-
rumque Scriptis Collectanea.

P LURIMUM certe interest Ecclesie
Dei cum ad præconium Virtutis tum
ad exemplar morum; ut qui pietate
conspicui, doctrina illustres, rebusque gestis
insignes suis aliquando temporibus extiterunt,
horum nomen & vivendi ratio ad Seros us-
que Nepotes transmittantur. Quocirca opera
pretrium me facturum esse arbitrabar, si *Jacobi*
Usserii, Reverendissimi illius Archiepiscopi
Armachani totiusque Hibernie Primatis Vi-
tam alteris consignarem; & quidem quantum-
vis ab aliis Viris Doctissimis integerrimisque
hoc idem jam antea factum esse non ignora-
rem; non quod eorum fidei aut diligentie
quicquam ego detractum velim, aut quæ ab
illis jam scripta sunt, hæc eadem è me aut
copiosius aut luculentius exponi posse putem:
verum ut magnum illud instar pietatis & li-
terarum, cujus nomen & fama apud externos

D 2

omnes,

omnes, quàm latè patet orbis literarius, dum viveret adhuc increbuerat, ne nostrorum solum hominum conscientia & memoria contineretur. Enimvero indignum mihi videbatur, qui tot linguarum peritiam complexus est, ejus historiam intra unius Sermonis Anglicani cancellos coerceri. Neque sanè ullus dubito quin Ecclesiæ Christi Universæ gratum imprimis futurum sit, Viri summi, ac de se optimè meriti Effigiem contueri, hære in vultu, vitam contemplari, ac præsentis, quoad ejus fieri potest, cogitatione complecti. Quod quidem Ego ut aliqua saltem ex parte præstare possim, quoniam mihi non contigerit tanti Viri tam eximiæ Virtutis testem ~~admirari~~ admoveri, in eam mihi curam maxime incumbendum esse sentio ut ejusmodi huc afferam quæ Viri docti, summæque fidei, longæque Reverendissimi Viri consuetudine usi aut viderunt ipsi, aut hauserunt ab ipsius narrantis ore, aut ab aliis denique fide dignis acceperunt & in scripta sua contulerunt.

Inter quos quidem facilè primas tenet Vir imprimis doctus & Reverendus *Nicolaus Bernardus* S. T. P. & Ecclesiæ Dredensis in Hibernia Decanus; qui quum Reverendissimo Viro à Sacris fuerit, ac triginta deinceps annorum consuetudine probè cognitus & perspectus, multa subinde illum audivit de Vitæ suæ antea actæ ratione differentem. Hujus ergo præcipuè vestigia premens, ac temporis filum legens aliorum spicilegia suis quæque locis intertexam, quæ incerti sunt temporis cum aliis nonnullis ad calcem rejiciens.

Jacobus

Jacobus Usserius editus est in lucem *Dublinii* (quæ Hiberniæ Urbs est principalis) anno post natam salutem octogesimo supra millesimum quingentesimum, pridie nonarum, sive triduo post calendas Januarii, quasi strenæ loco in Orbem missus; magnum certè quidem futurus, cum Patriæ suæ decus, tum Ecclesiæ Dei beneficium.

Ex utroque parente familia ortus est haud ignobili; siquidem Pater ei fuit *Arnoldus Usserius* V. C. qui solerti ingenio præditus ac legum studiis educatus, in Cancellariæ curiâ munus obiit non obscurum. Patruum autem habuit *Henricum Usserium* Virum doctum & prudentem *Cantabrigiæ* quidem in Angliâ bonarum literarum studiis institutum, ad Archiepiscopatum Armachanum deinceps promotum; qui dum adhuc *Dublinii* esset Archidiaconus legationes in Angliam ad *Elizabetham* Reginam obivit duas; alteram ut Ecclesiam S^{ti} *Patricii* (quæ est *Dublinii* Cathedralis) è Sacrilegii faucibus, adeoque ab interitu vindicaret; alteram quo Collegii & Academiæ *Dubliniensis* foundationem ab Regina impetraret, quibus utrisque successus non defuit luculentus. Ita scilicet providentiâ divinâ procurantē ut *Usserio* nostro (cui sollicitè visa est invigilare) nec deesset Academia patria, quæ institueret juvenem, nec Ecclesia quæ ornaret virum. Mater huic erat *Margareta* V. C. *Jacobi Stanihurstii* filia; qui cum esset civitati *Dublinii* à memoriâ, & è Cancellariæ (ut vocantur) Magistris unus, ita prudentiâ, integritate, ac rerum usu inclaruit,

claruit, ut in Supremo totius Hiberniæ Senatu Secundi Ordinis Senatores Oratorem illum, atque aded Moderatorem suum collatis suffragiis, semel, iterum, & tertiâ demum vice, multis annis interjectis, perquam honorificè renunciarent. Hujus filius erat *Richardus Stanihurstius*, *Usserii* nostri avunculus, Vir sanè haud vulgariter doctus (ut à scriptis ejus Poeticis, Historicis, Philosophis constare potest à *Cambdeno*, *Campiano*, & *Ferrario* laudatis) Cui cum Nepote hoc suo Epistolare commercium aliquandiu intercessit.

Quid autem attinet huc asserre amitas *Usserii* duas, cæcas illas quidem ab incunabilis, at in Scripturis Sacris supra fidem perspicaces; nisi ut intelligamus eas primum literarum usum huic nepoti suo indicasse, & quas ipsæ nunquam conspexerant ille ut videret & legeret effecisse. Fratrem denique habuit *Ambrosium Usserium*, vitæ brevioris, at præstantis ingenii juvenem, & Hebrææ linguæ peritissimum; uti satis arguit V. T. ad *Jobum* usque ab illo, Anglicè redditum ex Hebræo. Cujus Exemplar ipsius manu descriptum etiamnum extare dicitur, quod quò minùs absolveret in causâ fuit novæ Versionis Anglicanæ publicatio, quæ *Jacobi* Regis auspiciis est adornata.

Hactenus *Usserii* nostri genus vidimus. Et quamvis lubricum admodum ac incertum sit à Majoribus ductum argumentum Virtutis, plus tamen gratiæ ac autoritatis habere solet, quæ in sobole conspicitur, avita, hæreditaria, & quasi à Majoribus traducta Virtus. Verùm
ad

ad ipsum aliquando veniamus, qui octo jam tum annorum puer Præceptoribus traditus est viris eximiis & apprimè doctis, *Jacoborum pari; Fullertonio* nempe & *Hamiltono*, qui è Scotiâ suâ *Dublinium* missi *Jacobi* Regis sui consilia & negotia sub hujusmodi professionis larva dissimulabant. A quo & magnis honoribus auctos, & rebus magnis in Republica gerendis postmodum admos legimus. Præclare interim, & non sine singulari Dei providentiâ comparatum est, ut in Hiberniâ, tunc temporis ab ejusmodi viris satis inopi, opportune existerent, qui *Usserii* mores ac studia formarent, idonei Artifices; in quo sanè solebat ipse divinæ providentiæ manum sæpius agnoscere & exolculari. Horum operâ jacta sunt illa literaturæ fundamenta quibus postea superstructum est tam magnificum totique orbi stupendum ædificium; quod quo splendidius esset ac utilius, voluit Deus ut una cum eruditione co-æva pietas adolesceret. Si quidem decimum ætatis annum vix attigerat cum Deus illi serium religionis sensum indidit, dum audiret quendam de verbis *Sæi Pauli* ad Romanos, initio Capitis duodecimi concionantem. Quin & hæserunt animo quædam è *Perkinsi* concionantis ore calamo excepta illicque lecta, de die Dominico sanctificando. O præclaram illam vivendi methodum, qua quis a teneris unguiculis pietate imbutus & obsequio Dei ita addictus est, ut constanti proposito ac pertinaci studio gloriæ Dei promovendæ omnia vitæ suæ munia deinceps administrat!

At sensit Diabolus quàm Regno suo periculosa forent tam festinæ pietatis primordia, ac metuens quorsum tandem evaderent minæ illæ, ni tempestivè reprimerentur, terroribus illum suis die noctuque exagitabat, ut eum a pietatis studio ac officiis deturbaret: verùm adfuit Deus invocanti servulo, & à Satanæ illum terroribus liberavit. Ista consilia cùm videret Satanæ parum è sententiâ & voto suo successisse, aliam sibi rationem ineundam esse statuebat. Chartarum pictarum lusu à pietatis & literarum studiis avocare illum satagebat; ut quem non vi à proposito dimovere poterat, cum saltem dulci voluptatis esca illectum irretiret. Verùm ut primùm sensit *Usserius* quantis præstigiis ludendi amor illius animum occuparat, Diaboli versutiâ subolfactâ, ab eo ludendi genere de cætero penitus abstinuit.

Exaëto jam tyrocinii sui quinquennio, in quo Grammaticæ, Rhetoricæ, & Poeticæ (quam amabat unicè) Chronologiæ insuper studium adjunxerat, annos jam natus tredecim subduxit manum ferulæ, ac in Collegium Dubliniense (felici omine) primus omnium scholaris inscriptus est, & *Jacobi Hamiltoni*, supra laudati, fidei ac tutelæ concreditus; qui è ludi literarii hypodidascalo nunc in Collegii socium est adoptatus. Quem sæpius audiivi (inquit Bernardus) stupendum *Usserii* cum ingenii acumen, tum in studiis profectum, non sine admiratione multâ, commemorantem.

Biennium inde effluxit, in quo non solum artibus liberalibus adjunxit animum, verum & Græcæ linguæ ac Hebrææ peritiam adeptus est; Chronologiam verò ita excoluit, ut conficeret S. Scripturæ Chronicon, quod usque ad Regum libros pertinebat, Annalium idem postea suorum non contemnendum Rudimentum. Crevit interim ejus ex parallelo pietas; accidit enim ut dum se ad sacræ synaxeos participationem accommodaret, hoc inter alia profusis desleret lacrymis, quod studiorum tempora recurfura, quàm diem Dominicum ardentiore desiderio expectaret. Neque parum angebat pium animum de paterno Dei in se amore scrupulus, quod nondum ejus castigantem manum fuisset expertus, de quo certè in ætate provectiore non habebat quod quereretur.

Nondum in Artibus evaserat Baccalaureus cum jam percurrerat Stapletoni *Fortalitiuum fidei*; ubi cùm vidisset immanem hominis Confidentiam Ecclesiæ nostræ doctrinam novitatis infimulantem, suam autem antiquitate venditantem, commotus animo continuò secum statuebat (Deo vitæ usuram concedente) omnia veterum Patrum monumenta evolvere, ac penitus excutere, quo tantæ confidentiæ quid subesset veri exploraret. Quod quidem ille pensum annorum octodecim curriculo, intra vicesimum nempe ac tricesimum octavum ætatis suæ annum, postmodum absolvit. Cujus tam singularis industriæ ac diligentæ fructum non parvum hodie capit Ecclesia Dei, uberiores certè perceptura cum Bi-

liotheca ejus Theologica & veterum Scriptorum Ecclesiasticorum Criticus, quosardentibus votis exoptamus, obstetriciis doctorum manibus in lucem publicam proferentur.

Baccalaureatum adeptus adeo diligenter Artium studiis insudabat, ut coram Essexiæ Comite, eodemque Prorege Hiberniæ ac Dublinensis Academiæ Cancellario, in Philosophiâ publicè cum summâ suâ laude disputaret. Verùm inter ea studia non continuit se, sed multos veterum Patrum libros, quos & Polemica Pontificiorum simul & nostrorum scripta interim percurrebat, atque ita quidem ut cum Sacerdotum Romanensium primipilis disputationem deinceps nunquam detraxerit. Imo cum Henrico Simondio Jesuitâ, poscente sibi dari adversarios in Castro Dublinensi de arce causæ suæ (Sc. Antichristo) sapius ita confligit imberbis juvenis cum veterano milite, ut & provocationis eum suæ pœniteret, & satis antagonistarum in hoc uno Octodenario tyrone experiretur. Ipsum audite Jesuitam in præfatione libri sui quem de Britannomachiâ ministrorum placuit inscribere. *Prodiit quidem semel, (inquit) Octodenarius præcoci sapientiæ juvenis de abstrusissimis rebus Theologicis, cum adhuc Philosophica studia non esset emensus, nec ephebis egressus, disputandi avidus, &c. Quem postea cum adoleverat A catholicorum doctissimum idem ille pronunciabat, amplum sanè & insolitum ex id genus adversarii ore testimonium.*

Sed dum *Usserius* noster adeo avidè instaret Theologiæ studiis, ecce remora, quæ tam festinantem ejus cursum sufflaminaret. Siquidem illud tempus jam supervenerat quo Pater illum voluit ad juris Anglicani studium, uti olim constituerat, applicare; quâ in re, vincente animum reluctantem pietate, morem parenti gerere paratus erat, nisi Patris mors intervenisset ac debitum Theologiæ ingenium tam ardenti suo desiderio restituisset. Veruntamen nova illi exinde difficultas & sollicitudo exorta est; ne scilicet ampla illa quæ Pater reliquerat latifundia curis illum & spinosis controversiis, literarum studiis quam maximè inimicis, implicarent, has ille quò facilius devitaret, exuebat se patrimonio suo; illudque fratribus & sororibus suis herciscundum permisit, seipsum interim Dei providentiæ resignans, cujus ministerio se jam devoverat. Verum ne vel temerè vel ex animi imbecillitate potius quàm prudenti ac deliberato consilio cecidisse fortè putaretur, patrimonii sui statum ipse prius accuratè descripsit, tum verò quibus illud applicari voluit usibus, prudenter quidem indicabat. Hac ille ratione ex impedimentis illis veluti extricatus, acriore jam animo urgebat institutum suum; atque annum ætatis vicesimum assecutus, Magister Artium renunciatus, ac disputatione Philosophicâ in publicis Comitiiis defunctus est.

Non ita multo post electus est Collegii Catechista; quod ille munus adeo diligenter administravit, ut magnam totius Theologiæ partem tractaret & absolveret; atque hoc quidem

dem didacticè ac intra Collegii Sacellum peragebatur, postmodum vero idem delectus est, qui in publico urbis templo ea religionis capita pro Concione tractaret, de quibus inter nos & Pontificios intercesserat Controversia, eo nempe consilio, ut firmaret nostrorum animos in fide ac professione veritatis, illos autem ab errore, si fieri posset, revocaret. In illo opere postquam aliquandiu feliciter, & cum summâ omnium utilitate processerat (quantum sc. experimento sui videbatur illi sufficere posse) non ulteriùs sibi in eo studio pergendum esse statuebat, donec Sacris Ordinibus esset initiatus, quod brevi postea (anno sc. 1601.) effectum est, patruo ipsius *Henrico Usserio* Archiepiscopo Armachano Ordinante, licet nondum justam ætatem consecutum: neque enim æquum, aut è re Ecclesiæ videbatur; ut qui doctrinâ, prudentiâ, ac pietate annos prævererat, cunctantis ætatis legibus obstringeretur. Neque eum à Sacerdotali munere suscipiendo deterrire potuit præsens periculum, quod Verbi præcipuè Ministris tunc temporis imminebat, si nempe Hispanorum arma quæ de summâ rerum Hibernicarum, ac Protestantium jugulis decernebant, ex votis suis successissent. Quin eò potius capeßendum sibi esse illud munus existimabat, quoniam, si strage illâ, quàm designarant Papistæ, involveretur, propiùs ad Martyrium hac ratione accessurum se arbitrabatur. Verùm percusso eo prælio *Kinsalensi*, fulisque Hispanorum Copiis spe itidem suâ sanguinolentâ istâ Papistæ exciderunt; quapropter

propter dissimulatis odiis, ac meditatam stragem in tempus opportunum differentes, coeperunt exinde tractari posse, Statuto Regni morem gerere, Sacra Protestantium frequentare, & spes haud exigua gliscebatur fore ut in veritatis castra transirent eorum plurimi, & in puræ Religionis professione cum nostris aliquando coalescerent. Verum legis illius vi & efficaciâ de subito per suspensionem sublata, & rescissa, omnia deinceps in pejus ruerunt, ac retro sublapsa referri; tum Papismus, veluti repetito ad saltum spatio, & quasi diluvio quodam, omnes ripas superante, totam illam Gentem inundabat. Quo sanè facto adeò graviter commotus est *Usserius* noster, ut publicè coram Optimatibus Concione habitâ illud Prophetæ *Ezechielis* quarto sexto ad rem Hibernicam accommodaret; atque inde sibi eliceret Patriæ suæ ruinam post quadraginta annos imminere. Quod quidem ejus seu pronunciatum, seu vaticinium, utinam eventus rerum non ita nimium comprobasset, certè quod eo tempore illi præfagiebat animus adeò sollicitè ac intentè deinceps expectabat, ut quò magis tempus illud propinquaret, eò majorem indies haberet de re futura confidentiam; prout ipse per annos plus sedecim testari possum (inquit *Bernardus*) ut qui sæpius illum (nec sine summâ admiratione meâ) audiverim expectationem hanc suam profiterentem.

Illa autem quam modò memoravimus Papistarum instructio occasionem illi præbuit totum doctrinæ Christianæ corpus in illum

Cate-

Catechismum reducendi, qui nuper sub ejus nomine aliquoties excusus, quanquam ipse pro suo opere non agnovit, ed quòd cinnus tantum esset è *Carrwrigto*, *Crookto*, aliisque Theologis Anglicanis verbatim excerptus & confarcinatus, isque dimidiâ jam parte mancus, nec ipsius sententiæ ubique concors, uti ipse literis ad *Downhamum* Scriptis aperte testatus est.

Paulò post victoriam illam *Kinsalensem*, qui in exercitu nostro cum imperio erant, spectabiles Viri, quo palam fieret quanta esset inter arma & artes necessitudo, quàmque in promptu esset Viris de patriâ suâ optimè meritis de Republicâ etiam literariâ benè mereri, mille octingentas libras Bibliothecæ publicæ Collegii *Dublinensis* instruendæ magnificè contulerunt. Libros igitur coemendi provincia *Usserio* nostro cum *Challonerò* communis est delegata; qui eo consilio continuo in Angliam trajecit; ubi *Thomam Bodleium* Militem reperit idem prorsus volentem laxum in gratiam Bibliothecæ suæ *Oxonienfis*. Quamobrem in sædus coeuntes in negotio non absimili mutuas operas quam amicissimè præbuerunt. Ex illo tempore factum est ut *Usserius* quovis triennio Angliam inviseret; ubi mensem unum *Cantabrigiæ*, alterum *Oxonii*, utriusque Academiæ libris, Manuscriptis imprimis, excutiendis insumebat; in quibus iis qui in Collegio *Corporis Christi Cantabrigiæ* asservantur, faciliè primas tribuebat. Tertium verò mensem *Londino* assignavit, ut Bibliothecam *Cottonianam* scrutaretur, & doctorum quorundam

rundam virorum consuetudine uteretur.

Primus illum dignitate Ecclesiastica ornavit *Lofiusius* Archiep. Armachanus, S^r nempe *Patricii Dublinii* Cancellariatu, quo honore jam tum indutum *Wilhelmus Camdenus* eum commemorat quàm honorificè.

Anno hujus Seculi septimo gradum suscepit Baccalaurei in S. Theologia, & modico spatio interjecto Theologiæ Professor publicus *Dublinii* electus est, quo ille munere dum per annos tredecim, aut eo amplius exegeretur, magnam controversiarum *Bellarmini* partem ad examen revocabat, quarum volumina tria, ipsius descripta manu, se vidisse refert ac perlegisse *Bernardus*, quæ si quis in lucem publicam edenda procuraverit, rem proculdubio facturum est non minùs Ecclesiæ Dei gratam & proficuum, quàm *Usserio* debitam, & Academiæ illi honorificam. Biennium inde effluxerat, cùm de fundis quibusdam Ecclesiasticis Controversia quædam exorta est; quâ de re librum scripsit *Usserius* eruditum, eoquæ magis liberum a studii partium suspicione, quod nulla ei exinde messis succrescere posse videretur. Cujus quidem Scripti res præcipuas Glossario suo inseruit *Henricus Spelmanus* Eques, ac doctissimus idem Antiquarius, easque auctori fert acceptas.

Post exiguum inde temporis intervallum natus jam annos præter-propter triginta Collegii *Dublinensis* Præpositus unanimi Sociorum consensu eligebatur, quod ille munus utut sat in se honorificum, & si emolumentum

tum spectes, non contemnendum; cum tamen facile prævideret quanta sibi studiorum impedimenta exinde enascitura, continuò detrectabat, quo expeditior foret ad institutum sibi cursum peragendum. Tantilla res pecunia videbatur animo ad sublimiora aspiranti! Altero biennio hinc elapso Doctoris Laureâ ab *Hamptone* Archiepiscopo factus est, cujus dum esset Candidatus de 70 *Hebdomadis Danielis*, ac de *Milennio Apocalyptico* doctissimè prælegebat.

Anno proximo librum illum in lucem edidit, quem *De Ecclesiarum Christianarum Successione & Statu* indigitavit. Anno verò Seculi hujus decimo quinto prodierunt Articuli illi Ecclesiæ Hiberniæ, quos publicus Episcoporum totiusque Cleri Conventus, quæ Convocatio dicitur, tanquam religionis ac doctrinæ quam profitebantur summulam, extare voluit, in quibus quidem describendis digerendisque Synodus *Usserii* operam adhibebat.

Verum non potuit diutius tanta Viri Virtus invidiâ & detractioe carere, quæ velut umbra quædam maligna, solent eminentiorem virtutem comitari. Non defuerunt ergo qui illum apud *Jacobum* Regem veluti Puritanum Calumniabantur quasi Episcoporum Regimini iniquiorem; quod nonnulli amabant eâ voce significare; quamvis apud profanam plebem nihil solennius quàm eam fabam cudere in omnes seriò & sine fuce pios: verum ad Regis prudentissimi colloquium admittus *Usserius* ita à se accusationem illam depulit, ut & se, & pietatem suam deinde haberet apud Regem

Regem probatissimum, quod quidem suum de illo iudicium quo Rex omnibus testaretur, sponte suâ, & ex mero (quod dicitur) motu illum *Midenſi* Episcopatu jam tum vacante condecoravit. Ita nempe bonus & Sapientissimus Deus adversariorum malitiâ & petulantia ad servorum suorum prosperitatem abutitur.

Electus jam Episcopus, postquam ad Parlamento Anglicani inferioris ordinis Senatores Concionem habuerat cruditam (quæ postea typis tradita est ex illorum mandato) ac in Hiberniam erat reversus ab *Hamptone* Primate, duobus Episcopis Suffraganeis, pro more & præscripto illius Ecclesiæ, assistentibus, Episcopus *Midenſis* Consecratus est. Neque porro destitit à vetere suâ Concionandi diligentia, verum quo arctius se ad eam obstringeret Episcopali suo sigillo inscribi voluit illud *Pauli* effatum, *Va mihi si non Evangelizavero*; ut verè de illo dici possit quod de *Augustino* in ejus vita *Possidonius*; *Atqui Episcopatu suscepto, multo instantius ac ferventius majore auctoritate; non in una tantum regione, sed ubicunque rogatus verbum salutis æterna alacriter & suaviter, pullulante atque crescente Ecclesiâ predicabat.* Quocirca cum multos haberet in Dioceſi suâ Pontificios, primò certè colloquiis privatis cum eis egit, quibus profectò tantum effectum est ut concionantem illum audire deinceps non recusarent, modo ne in templo tamen quod ipsum iis condonandum putavit, ac proinde in foro juridicali concionem habuit; quâ sanè non-

nullorum animos ita flecebat, ut nunquam in posterum à sacrificiis suis ullibi cum concionantem audire permitterentur; nihilominus postea multos, qua concione, qua colloquio ad agnitionem perduxit Evangelicæ Veritatis.

Circa idem tempus cum in Papistas nonnullos sententia in Camerâ stellatâ ferenda esset, quòd juramentum de Suprematu Regis agnoscendo recusarent, ei partes datæ sunt eos prius instruendi, atque de juramento illo commonefaciendi, quod ansam præbuit eruditæ illi quam eâ de re habuit Orationi, quæ in operibus ejus Anglicanis hodie conspicitur. Ecclesiæ adhuc *Midensis* Episcopus *Malonei* Jesuitæ provocationi scripto respondit, quod cum edepdi causâ in Angliâ commoraretur de Ecclesiæ Christi Universalitate coram *Jacobo* Rege eruditam habuit concionem, quæ etiam publici-juris facta est. Sed ecce dum vindicandæ veritati sedulò incumberet ad Armachanam sedem, *Hampium* demortuo evectus est, Centesimus à *Patricio* illius Cathedræ Episcopus, qui *Augustini Coevus*, primus ibidem sedisse perhibetur. Et eandem ibi doctrinam quam nos hodie profitemur prædicasse, prout *Ufferius* alicubi de verisimili saltem commonstravit.

Summum jam Ecclesiastici honoris apicem, in eo quidem regno, consecutus de solitâ tamen suâ in Concionando diligentia nihil quicquam remittebat. Ita summus honos, qui nonnullorum animos corrumpere solet, & vel elevare superbiâ, vel otio discingere, huic certè

certè quidem & humilitatem auxit & acuit industriam. Verùm dum supra quàm quod vires ferrent concionando incumberet, accidit ut feбри quartanà correptus per novem menses detineretur, qua tamen (favente Deo) feliciter tandem defunctus est.

Vix à morbo illo convalescerat cùm *Mordantius Bato* (qui idem postea *Petropolitanus Comes*) Fide ac professione pontificius uxorem suam ad easdem partes traducendi cupidus, id non alia ratione commodius aut certius fieri posse putabat, quàm si duos doctos & primarios viros, alterum ex altera parte, audiret disputantes, quodcirca causæ suæ pugnilem delegit *Beaumontium Jesuitam*, cui verum nomen suberat *Rookwoodus*, utpote illius *Rookwoodi* frater qui ob Conspirationem Sulfurcam Capite pœnas dedit. Hunc contra Antagonistam elegit pia Domina Primatêm hunc nostrum, qui Reformatæ Fidei partes disputando tueretur. Is, quamvis esset haud satis adhuc confirmatæ valetudinis, aut tanto itineri viribus idoneis, pro eo tamen quò semper fuerat Veritatis propugnandæ & animas lucrificandi studio, rogatus id munus non detrectabat. Locus disputationi assignatus erant ipsius Baronis aedes, quæ hodie *Draughton* conspiciuntur in Agro Northamptoniensi, eo certè huic negotio magis accommoda, quòd Bibliothecam continerent veterum Patrum Scriptis instructissimam, quæ ibi in promptu erant, si ad ea fortè (quod ferè fit) inter disputandum fieret provocatio. Disputationi Capita proponebantur *De Tran-*

substantiatione, De Sanctorum Invocatione, De Imaginibus, atque De perpetuâ Ecclesiâ Visibilitate; Postquam triduum fuisset disputationi datum (singulis nempe diebus horæ quinque) in quibus Reverendissimus Primas respondentis partes sustinuerat, die quarto Jesuitæ idem munus ex Optione propriâ incumberebat, qui ad horam condictam non comparuit, verum scriptis ad Baronem literis se excusavit, quod omnia quæ excogitârat argumenta è memoria prorsus excidissent, nec revocanda; cujus infortunii causam in justum Dei judicium rejiciebat, quod sponte suâ, absque licentiâ Superiorum, cum Viro tantæ Eminentiæ ac eruditionis ausus fuisset in arenam descendere; quæ tam turpis ejus tergiversatio tantum sanè valuit apud Baronis animum, ut postquam Sermones cum Primate ulteriùs conferuerat, Pontificiorum partibus nuncium remitteret, & in Evangelicæ Veritatis professione ad finem usque Vitæ perseveraret. Atque hæc quidem accepi (inquit *Bernardus*) ab oculato & aucto teste, quibus & fidem aliquam asserere possit illa *Challoneri*, Sacerdotis secularis, exprobratio, qua in libro contra *Beaumontium* edito, cum ut caveat, porro monet ab ædibus illis *Draitonianis*, ne forte in *Usserium* alium incidat, qui illum denuò in fugam agat, non sine sui ipsius & professionis suæ ignominia. Quæ omnia si quis diligenter animo secum perpenderit, non mirabitur quod pia Domina tam insigni charitate ac reverentiâ Reverendissimum hunc Primatem, quoad viveret prosequeretur. Qui in Hiberniam reversus in-

credibili

credibili omnium gaudio exceptus est; ac in autumno ejusdem anni (qui erat 1626.) cū in publico Gentis illius confluxu id à *Falklandio* ageretur (summus is erat sub *Jacobo* Rege Hiberniæ Moderator) ut si modò Milites alerent suis sumptibus Pontificii, Religionis suæ publicè exercendæ ampliorem facultatem consequerentur; Reverendissimus Primas facilè perspicuens ea res quàm fatalis *Hiberniæ* futura esset, omnes ditionis suæ Episcopos convocavit, qui ejusmodi indulgentiæ impietatem, subscriptis Nominibus, unanimi consensu, in hanc ferè sententiam testati sunt.

Quòd quum Papistarum religio superstitionis esset ac idololatrica, fides erronea ac hæretica, Ecclesia utriusque respectu Apostatica, liberum iis religionis suæ exercitium, liberamque fidei suæ ac doctrinæ professionem indulgere grave peccatum foret; tum quòd hac ratione omnium *Papismi* superstitionum, idololatriarum, hæresium, ac uno verbo abominationum ejus omnium, quin & perditionis Omnium, quotquot in illius apostasiæ diluvio perirent, culpā & reatu nos (aiunt) involve-ret; tum verò etiam quoniam hoc facere pecuniæ gratiā nil aliud foret quàm religionem vānum exponere, imò & animas pretio prodere quas Salvator noster *Jesus Christus* precioso suo sanguine redimere non dubitavit. Deum propterea Veritatis comprecantes, ut vellet omnes, qui cum imperio erant, zelo Dei gloriæ & veræ Religionis propagandæ studio imbuere, & contra *Papismum*, Superstitionem, ac Idololatriam omnem fortes eos

reddere, zelo affectos, & animo quàm maximè obfirmatos.

Episcopi duodecim omnino erant qui huic protestationi subscripserunt; quam *Downhamus Derriensis* Episcopus cum postea coram *Falklandio* & Concilio prædicaret, mediâ concione publicè recitavit; quin & Reverendissimus Primas eandem proximo die Dominico coram eisdem inter Concioquandum comprobavit; unâ innuens quàm gravis ira Dei ob talem animorum propensionem ei genti impenderet, Unde tandem effectum est ut ad alia consilia desisterent; nec ita multò post *Falklandius* in Angliam rediturus, dimissis primùm cæteris, qui illum honoris causâ fuissent ad lictus comitati, tandem in genua procidens ac Reverendissimi Primatis complexus genua benedictionem ejus humillimè petiit & accepit.

Paulò antequam conveniret Hiberniæ Parliamentum Anno 1634. transmissæ sunt ex Angliâ à Regiâ Majestate ad Dominum ejus vices gerentem & Concilium literæ, ut sententiam ferrent judicalem, utrum Sedi Archiepiscopali *Dublinensi*, an verò *Armachana*, prioritas & præcedentia de jure deberetur, quâ de re nuper exorta fuerat Controversia. *Armachanus* pro summa suâ Modestâ & humilitate agrè tandem induci potuit ut in eam arenam descenderet, verum jussus causam dicere, id tantâ cum eruditione fecit, tamque luculenta adduxit ex ultimâ antiquitate testimonia, ut secundum illum à judicibus causa data sit. Non absimiles postea literæ (clam
Ufferio)

Ufferio) allata sunt, quæ Primatem priore ante Dominum Cancellarium loco habendum esse, decernebant. Qui sanè honores ita ejus animum minimè efferebant, ut oneris potius apud ipsum & gravaminis loco haberentur. Postquam autem jam coierant Senatores, *Ufferius* concionem doctam & piam apud eos habuit: quin & simili concione quinquennium inde aliud Parlamentum auspicatus est.

Anno verò 1640. ex Hibernia in Angliam, principum quorundam Virorum hortatu, evocatus est, ut Conciliis suis pacificis, si fieri potuisset, illorum temporum dissidia conso-
piret, ac animos hominum conciliaret; obtulit quidem ille tunc temporis suum de Episcopali regimine retinendo ac ad primitivum statum reducendo consilium: at—*quem tum Vates Cassandra movebas!* verum ita certè providentia divinâ effectum est, ut ille interim è patriæ suæ conflagratione ac favillimâ lani-
enâ eriperetur. Hanc ille cladem ante quadraginta annos circa hoc tempus eventuram denunciaverat, ac sæpius exinde labentibus annis præmonuerat (ut superius dictum est) & probè memini (inquit *Bernardus*) cùm in Angliam proficiscenti valedicerem, quàm solenniter monuerit de imminentibus jam tum ærumnis, & tristissimâ illâ calamitate, quarum me dixit testem futurum esse, priusquam denuò ad illius conspectum devenirem; brevi post tempore illa malorum Ilias miseræ illius gentis viscera invasit, enimvero Jesuitarum & Sacrificulorum rabies in Protestantes usque exarserat, ut plebem pontificiam in

immanem sævitiam ac feritatem inflammarent, quarum haud scio an ulla unquam ætas post homines natos experta sit. Siquidem ad dictum diem Protestantium jugulis ficas suas intenderunt, ac intra paucos menses ducenta hominum millia infandâ strage, nullâ vel sexus vel ætatis ratione habitâ, nihil quicquam tale vel somniantes interfecerunt, nec aliâ de causâ quàm quòd religionem reformatam profiterentur.

Ex hoc patriæ suæ naufragio, & quasi ~~invasione~~, *Ufferius* quidem ipse vivus, ac sanè nudus, emerlit, non sine rerum omnium jacturâ & dispendio; neque quidquam habebat reliqui quod victum illi suppeditaret. Sola supererat libraria suppellex, quam, undecunque locorum conquistam, selectissimam habuit, & quantivis pretii. Hoc studiorum solatium erat & adminiculum, nec sine publico rei literariæ damno perire potuit; verum postquam quatuor jam menses in Urbe *Droghedâ* obsessa fuerat à rebellibus pontificiis, tam opimæ prædæ imminentibus ac inhiantibus, tandem Dei beneficio & misericordiâ effectum est, ut Urbe ipsâ ab obsidione liberata, Bibliotheca unâ cum *Bernardo* (cujus tutelæ fuerat à Primate commissa) è Jesuitarum & Sacrificulorum faucibus erepta fuerit & conservata, ac integrè demum, una cum Codicibus omnibus Manuscriptis, ad *Cestriam* in Angliâ ejusdem anni æstate transmissa; non sine magno illius gaudio & Ecclesiæ Dei emolumento.

In hisce tantis rei familiaris angustiis, & rebus suis tam alienis constitutus, Concionatoris munus obeundo vitam aliquandiu tolerabat. Accidit autem circa id tempus ut *Wentworthus Straffordia* Comes tanquam Majestatis reus, in judicium capitis vocaretur, in quem sententiam ferre Rex Serenissimus magnis de causis cum dubitaret, Reverendissimum hunc Primatem ac alios Episcopos nonnullos in consilium adhibuit. Exinde nonnullorum hominum seu temeritas sive malitia ansam arripuit Primatem calumniandi, ac si suasor Regi fuisset istius sententiæ ferendæ, cujus eum postea pœnitebat latæ: verum hujus calumniæ falsitas abundè satis arguitur ex *Usserii* narratione à *Bernardo* publicatâ, qua rem totam prout gesta est exposuit; tum verò præcipuè ex omni exceptione majore ipsius Regis testimonio, qui cum *Oxonii* falsum de *Usserii* morte rumorem accepisset, doloremque suum de tanto tum Ecclesiæ tum suo damno conceptum testaretur, cuidam pravum illud consilium memoriæ viri objectanti, falsitate ac indignitate rei commotus, Primatis in eo negotio innocentiam, addito juramento, vindicavit, uti retulerunt viri summæ & notæ & fidei, qui tunc intererant auriti testes.

Biennio verò post ejus in Angliam adventum, scintillante jam tum civili bello, ac mox (uti videbatur) sævituro, impetratâ prius à Parlamento veniâ, studendi gratiâ *Oxonium* se contulit, florentissimæ ibidem Bibliothecæ usurus beneficio. Quò cum post

biennium alterum Rex advenisset, coram eo concionem habuit Reverendissimus Primas piam sanè ac eruditam, ab illo Scripturæ loco *Nehemie 4. 11.* auspicatus, quem dum tractaret auditores monuit, quàm periculosa res foret, ac alex plena, Papistis fidem ullam adhibere, ut qui primam quamque opportunitatem atrepturi essent eodem planè modo nobiscum agendi, quo jam nuper tractaverint in Hiberniâ Protestantes, quo ille dicto ut nonnullorum animos læsisse dicitur, ita suam ipsius animam liberasse.

Martio proximo insequente *Oxonie* valedicens in *Cambriam* secessit, apud filiam quam habebat unicam, aliquandiu commoraturus; quæ † *Timotheo Tyrrello* antea nupserat, Equestris dignitatis viro, ac tunc temporis *Cardiffæ* cum marito suo, (qui eam urbem sub Rege *Carolo* præsidio tenebat) habitabat. Quem cum Rex aliò secum abduxisset, *Ufferius* nequo castra sequi valens, nec locum habens in quo consisteret, a Selectissimâ Dominâ *Stradlinga* ad Castellum suum quod sancti *Donati* dicitur ad lapidem exinde duodecimum humanissimè invitatus est. Verùm dum itinere se accingeret, planitiem illam, qua eundum erat, ab armato milite de subito confluyente occupatam esse intellexit, quocirca conductus peritis viæ ducibus, occulto itinere præterlabi militem conatus est, neque sic tamen evitare potuit quominus ipse cum filiâ & Bibliothecâ

† Jam est in summa ac honoratâ senectute in Comitatu *Oxon.* multa felixque prole auctus, quæ à perenni atque invictâ virtute non degeneravit.

othecâ portatili (quam sex ille cistis inclusam habebat selectissimam, studiorum & peregrinationis suæ dulcem comitem) in milites seu palantes sive exploratores inciderent, qui continuo illum cum filiâ & modico suo famulatio equis detractos ad Exercitum rapiabant, libros autem atque Chartas, maximam partem ipsius manu exaratas, in centum manus momento temporis non sine ludibrio quodam disseminabant. Ipse interim, pro eâ quæ erat mirabili animi humilitate & patientiâ, stabat pedes, ac taciturnus, neque ullum commoti animi indicium aut verbo aut vultu spectantibus exhibebat. Suppuduit autem nonnullos meliores Commatis viros tam rudis ac planè barbaræ Viri tam sancti tractationis; quocirca illum ad *Johannis Auberii* equitis aurati ædes non longè distantes deduxerunt, à quo humanissimè eâ nocte exceptus est.

Proximo die cum omnes librorum & scriptorum damnum inæstimabile juxta ac irreparabile impatienter satis deplorarent; ipse interim, Quiescite inquit, providentiæ divinæ manum exosculemur, quæ quid nobis apporet nondum satis fortasse intelligimus: Ego autem hoc unum dico, quæcunque ego longo studio & labore meo in usum ac bonum publicum congesseram, iis omnibus nos rudem Militem dispoliasse, neque aliud quidquam habeo quod Chronologiam meam (jam quidem prope consummatam) expectantibus deinceps possum reponere, nisi operis materiam ac apparatus omnem interiisse: Verùm ecce

Οὐκ ἴσθι μακάριε! siquidem curâ & industriâ Generosorum illius regionis hominum, ac Verbi Dei Ministrorum, tam irreparabili Ecclesiæ damno indolentium effectum est, ut intra trimestre spatium omnes illi libri chartæque hinc inde comportati sunt ac restituti; neque ullum deesse compertum est præter *Ciceronis* opera, & duos de *Waldensibus* Codices calamo descriptos, quantivis certè pretii, ac operi de Ecclesiarum Christianarum successione & statu perficiendo utiles & necessarios: quos Romanensium certè intererat non comparere.

Dum autem ageret Sancti Donati gravi morbo correptus est, qui Medicis Dysuria videbatur. Hic illum quàm severis torminibus exercebat, in quibus mediis patientissimè se gessit, Deum laudans, ac ejusdem voluntati se totum resignans, piis consiliis circumstantes hortatus resipiscentiam ne deferrent, ac piam vitam ad extrema rejicerent. Sed huic morbo accesserat per nares fluxus sanguinis, qui durabat horas quadraginta continuas, nullâ quidem arte sistendus, adeò ut nulla spes vitæ superesset. Cùm autem jaceret jam expiranti similis, sponte suâ subsistente sanguine, aliquantisper mentis excessum passus est; quem astantes quidem mortem interpretati sunt. Verùm respexit Deus languentem servum, eumque velut ex umbrâ mortis resuscitavit, qui sensim vires, & quasi è postliminio recipiens pergebat deinceps in telâ orditâ pertexenda.

Rebus autem Regiis ubique jam prostratis & conclamatis, cùm nullus ei locus superesse videbatur, ubi tutò posset conquiescere; consilium

filium cepit de partes aliquas transmarinas ad-
eundo, ubi nec Pelopidarum nomen nec facia
audire posset.

Verum cum transitum omnem sibi inter-
clusum esse intelligeret, eam cogitationem
deposuit. Neque multum inde temporis in-
tercesserat cum *Petriburgensis* Comitissa jam
tum Vidua, instanter eum ac humanissime
invitavit, ut suarum ædium hospitio uteretur,
præstans interim ac in se recipiens eum tutum
apud se receptum ac conditionem ipso non
indignam consecuturum. Cupiebat siquidem
pia & grata formina acceptum olim benefi-
cium officio aliquo suo in tam opportuno ac
necessario ejus tempore compensare. Quo-
circa *Usserius* postquam super eâ re aliquan-
diu deliberaverat, Rege imprimis annuente,
oblatum beneficium in se admisit.

In eo recessu deslebat nefandum illud ac
infame Regicidium, quod post aliquot men-
ses patratum est; de quo nunquam potuit si-
ne summo dolore meminisse. Non multum
inde temporis elapsum est, cum publicis
Hospitii Lincolnensis suffragiis invitatus Con-
cionatoris apud eos munus capessebat, quod
quidem ille, summâ auditorum benevolentia
ac honore acceptus complures annos exequ-
batur; donec tandem, viribus simul & oculis
deficientibus, amici illum hortati sunt, ut
quod reliquum erat spirituum Scriptis suis
(quæ jamdudum à multis expectabantur) per-
ficiendis reservaret. Quorum ille precibus
auscultandum esse ratus munere illo conciona-
torio cessit. A quo tamen in posterum se
vix

vix abstinuit, siquidem de illo etiam per insomnia cogitabat (uti *Bernardo* dixit) ac de eo in privato aliquo Sacello proximâ ætate resumendo apud se statuerat, si mors consilia ejus non amputasset. Nullum interim tempus à studiis & laboribus suis vacuum effluere unquam passus est: cùmque nullum ei subsidium amplius afferre potuit specillorum usus, splendorem solis undecunque captans insequabatur, eoque modò hanc, modò illam fenestram subintrante ad legendum scribendumque utebatur, verum aliud ei lumen paraverat cœlestis Pater, cujus brevi post tempore particeps factus est.

Sex ante obitum septimanis (aut præter propter) accidit ut concionantem audiret virum pium ac eruditum, qui illi tum temporis à Sacris erat, fueratque per multos annos ejus in adversis comes & consiliorum particeps (quique nos omnes hîc multum habet debendi reos.) Huic Primas, cùm de verbis *Paulinis* initio capitis tertii ad *Colossenses* concionem (uti dicere occeperam) habuisset, “me, inquit, imprimis spectat hæc tua concio, qui modò sum è mundo abiturus. O quam cupiam mihi cor in cœlis esse, animæ meæ rationes nunc excutio, si omnia in vado atque tuto sint. Deinde cum intimos animi sui sensus eidem sermone aperuisset, ecquid inquit obsecro de me judicas? Cùmque is nullum esse dubitandi locum respondisset, Ah; (inquebat) tu quidem pro Charitate tua pronuncias, Deus autem scrutatur Cor. Non absimile quid postea, in ultimo suo à *Lond-*

no decessu Bernarda valedicens, habuit, de seipso loquens tanquam de sanctorum minimo, nec sine lacrymarum utrobique profusione; circa idem tempus, uti antea sapius, inquit Bernardus, ingentem animi sui sensum aperuit de impendente Ecclesiis reformatis à Papistis severissimâ persecutione.

Dies vicesimus supervenerat mensis Martii Anno 1655. Cujus lucem cum Chronologia suâ sacrâ prope totam impendisset, ac deinde feminam quandam morti tunc proximam consiliis suis & consolationibus communivisset, ipse dolore coxendicis correptus est, qui ischiadis post triginta quinque annos recursus aliquis videbatur; verum is quicumque fuerit, unguentorum usu est profligatus, adeo ut ipse eam noctem quieti daret, aurorâ autem subsequente de gravi lateris dolore conquestus est, qui ceteris nullis medicamentis cederet, viribus etiam flaccidissimis, continuo ille ad preces se recepit; & quidem quoties termina se remitterent aliquantulum, subinde astantes monuit ut dum adhuc valetudine fruerentur morti se paratos redderent, ut ea tandem superveniens, nec imparatos eos, nec aliis rebus impeditos deprehenderet. Cujus ille adventum (compositis brevi rebus suis) lubens jam latusque exspectabat. Die autem procedente cum Verbi Dei Ministri, qui tunc ei adfuit, subsidium in precibus aliquandiu adhibuisset, de cetero privatis suis ac solitariis permitti voluit; adeoque circiter horam à meridie illius dñi primam, dum à Deo peccatorum suorum remissionem enixè pete-

peteret, insolitâ vocis intentione hæc ultima ejus verba pronunciabat; *Tum verò precipuè, Domine, condones mihi peccata mea omissionis*, itaque optionem suam est consecutus (quam ego sæpius (inquit *Bernardus*) illum ante audiveram conceptis verbis significantem) ut cum *Perkinso* nostro Misericordiam Dei ac veniam implorans expiraret.

Hunc in morem Vir Sanctissimus diem Supremum clausit in ædibus nobilissimæ *Petriburgensis* Comitissæ, quæ *Rigatæ* in agro *Surriensi* conspiciuntur, postquam præsentia suâ annos jam amplius septuaginta quinque bearat Orbem, Evangelium *Christi* per annos quinquaginta quinque prædicaverat, ac unum supra triginta *Armachannum* sedem exornaverat, justa verò exequiarum splendidè satis in Sacello *Henrici* Septimi *Westmonasterii* peracta sunt, ubi mortales ejus exuviæ non procul à cineribus *Jacobi Fullertoni*, Præceptoris sui, repositæ sunt.

Fuit ergo ingens *Hiberniæ* Decus; *Fuit* Episcoporum Gloria; *Fuit* literarum sidus, & Phosphorus; *Fuit* Magnum Ecclesiæ Luminare; *Fuit* Pietas; *Fuit* Industria; *Fuit*, *Fuit* *Usserius*. De quo pari jure meritoque dici possunt, quæ *Erasmus* sparsim de *Augustino*. “Insignis erat sanctissimi Præsulis mansuetudo, miranda quædam animi lenitas. “Linguam habebat ab omni petulantia & conviciis puram— Ingenii felicitas prorsus “erat incomparabilis, sive spectes acumen, vel “obscurissima facilè penetrans; sive capacis “memoriæ fidem; sive vim quandam mentis
“inde-

“indefatigabilem, Difficultatibus quæstio-
“num alebatur.— Amabat perfectam pieta-
“tem; ad docendum semper erat paratus, non
“aliter quam avidus negociator ad lucrum—
“En aliud in hoc Episcopo miraculum, in
“tam multis, tam eximiis virtutibus, quam
“nullum supercilium! — O virum ad to-
“tius Ecclesiæ publicam utilitatem natum,
“factum, datumque divinitus!

Verum liceat nobis damna nostra ambitio-
sius aliquanto dispicere atque recolligere;
Quem virum; quam doctum, quam pium;
Quantum Theologum; Qualem denique a-
mitimus Ecclesiæ Præsulem.

Atque hic quidem si vellem ~~describere~~;
erat ei forma justa & recta; statura modicè
procera; vultus serenus ac amabilis; gestus
qualis omnium reverentiam invitaret; habi-
tudo corporis firma satis ac fida fuit, morbo-
rum insultibus rarissimè obnoxia; appetitum
habuit rationi morigerum, qui cibum posce-
bat neque multum neque lautum, contentus
parco ac salubri; unde neque stomachus ei,
neque cerebrum crapulæ unquam, aut tenu-
lentiæ incommodis affligebatur.

Exercitationibus nonnullis delectabatur, ac
modicis iis & innocuis, ac ad valetudinem
conducentibus. Quo sane nomine lusus illos
minus approbavit, qui vel corpus sellæ affige-
rent; vel anxie nimis animum intenderent;
damnabat autem qui animum corrumpèrent,
si iracundiam commoverent, si concitarent
jurgia, si juramentis, execrationibus, avaritiæ
aut fraudibus fibulam laxarent, aut ludentes

ad immodicam temporis jacturam fascinant. Quocircaejusmodi lubentiùs utebatur ipse quæ corpus leniter exercerent, animum autem jucunditate suâ laxarent simul & reficerent; interdiu nempe prodeambulationibus, vesperi autem facietis historiis ac jucundis colloquiis, quæ hilaritatem animi conciliarent; at obscena quæque, at profana, & quæ charitati essent inimica, is nec in se admisit unquam, nec in aliis tulit.

Indoles ei optima est à natura indita; nil in eo tetricum aut morosum, (etiam sene) fuit; nihil imperiosum aut fastidium spirans. Faciles semper motus, atque lenes habuit. Irasci novit; at, præter peccatum, res sanè paucissimas dignas irâ suâ judicavit; aliàs ad iram tardus, ad veniam facilis.

Ingenium habuit ad omnia literarum studia idoneum, sed non desultorium; judicium serenum ac stabile; memoriam usque adeò fidam, promptamque, ut omnia serè quæ legerat retineret; & sæpe quæ Anglicè vel Latine dicenda habit, tantum aberat ut scriptis recitaret, ut ne in scripta quidem conjiceret, contentus sola rerum capita leviter calamo perstrinxisse. Hoc ille gazophylacium omnigenâ eruditione locupletavit, Linguarum propemodum omnium, quæ eruditionem saperent, peritiâ erat instructissimus; *Hebrae* præcipuè, *Græcæ* ac *Latine* callentissimus. Artes ac scientias, etiam abstrusiores, complexus est, *Historia* adiit penitissimos recessus, *Chronologia* nodos ac ænigmata dextrè solvit, Criticam studiosè excoluit; quibus omnibus *Theologia* in
co,

eo, veluti omnium regina dominabatur. At quis ille est, qui tam infinitum literaturæ apparatus poterit unquam vel oratione explicare, vel cogitatione complecti? Cujus ille ope tot libros edidit, quot præter illum pauci, & quidem eos de rebus serè arduis & utilissimis, cum omni accuratatione ac judicio scriptos.

Ex hoc armario prodierunt tot ejus cum hostibus concertationes & conflictus, è quibus palmam semper reportavit.

At quis non mirabitur stupendam ejus industriam ac planè incredibilem; qui libros studiorum suorum instrumenta, undecunque terrarum diligenter acquisivit? primus ille omnium ex Oriente per procuratores suos *Pentateuchum Samaritanum Europa* intulit; (uti testis est *Seldenus* in editionis consilio ante marmora sua *Arundeliana*) cujus tribus è Syria delatis exemplaribus *Bodleianam*, *Leidensem*, & *Cottonianam* ditavit Bibliothecas, quartum autem subimet ipsi reservavit. Qui plures libros legit quam cæteri conspexerunt, plures autem conscripsit, quam alius quivis, tot negotiis certè, curisque districtus, vel legere unquam sustinuisset. Qui sæpius Evangelium prædicavit, quàm alii quidem plurimi, qui omnem suam vitam & operam in illo uno collocarunt; qui sæpius hostem disputando profligavit quàm reliqui conspexerunt. Quid porro memorem illud epistolare commercium, quod ille cùm plurimis viris doctis quotidie serè exercebat, quo eruditionis vel conscientia nodos solveret? Quantum interim

temporis in consulendis, consolandisque aliis impertiebat? Quantum in excipiendis advenis? Siquidem in accessibus comes admodum erat & affabilis; Quantum in privatis precibus, quantum in Domesticis quotidie impendebat? Quot denique labores in munere suo publico, ac Ecclesiarum omnium rebus administrandis exantlabat? Quæ ego omnia dum mecum recolo, non possum certè quin exclamem (quod de *Cesare* olim *Cicero*) *O Horribilem planè diligentiam!*

Tantam eruditionem ac industriam decoravit ejus in Deum pietas, consecravit religio. Erat enim ejus pectus pietatis sacrarium, ipsiusque Spiritus sancti templum. Pietatem in seipso studiosè excoluit, veram illam quidem & sine fuco, eandemque in aliis quibuscunque summopere promovebat, & amore non ficto complectebatur. Spectabilis erat ejus in Deum fiducia, multis Divinæ bonitatis experimentis corroborata. Erant Humilitas & mansuetudo in illo planè *mirabiles*; tamque altas in eo radices egerant, ut nec illam ei extorquere unquam potuerit vel summæ eruditionis fama, vel successus tam luculenti, vel honores in eum cumulati tam eximii; neque hanc sanè injuria ulla expugnare. Veruntamen in Dei gloria vindicanda, & causa fidei propugnanda nemo eodem aut fortior unquam fuit aut animosior. Mirabilis planè fuit *Ufferii* in rebus prosperis moderatio, in adversis patientia, in omnibus constantia & æquanimitas. Paci studuit ut qui maximè; cujus consequendæ gratiâ, in pluribus

bus rebus cedendum esse arbitrabatur. Dissensionibus ac dissidiis, fratrum vehementer indoluit; ad quas ille componendas opem suam afferre semper erat paratissimus; unde deplorandum sanè est nobis superstitibus tanti viri, tam docti, sancti, pacifici damnum inestimabile & jactura nimium intempestiva; qui si rebus Ecclesiæ restituendis interfuisset; habuissent profectò alii cujus autoritate non puduisset ad moderatiora consilia descendisse. Tantum aberat ab injuria cuiquam inferenda, ut ne illatam quidem sibi ulcisceretur; imò verò tantum à vindicta abhorrebat animus ut ex Evangelicæ illius legis præscripto ipsos etiam diligeret inimicos, & omnibus eos amoris officiis prosequeretur. Quæ ejus divina bonitas adeo omnibus in comperto erat, ut vir quidam aliquando non infimæ notæ, quo in ejus amicitiam se profundius infereret, per injuriam & maledicta ad eam sibi aditum quæsiuisse dicatur; verùm consilio ejus intellecto, Longè erras, inquebat Primas, si me illum amici loco habiturum putas, aut cordati nominis, qui me ad iram adigendo amicitiam meam aucupatur.

At quàm spectanda fuit ejus in re familiari administranda pietas & prudentia! Siquidem curabat omnes suos religionis veræ cognitione imbuendos, & vero Dei cultu exercendos; publicas in familia sua preces quater quotidie celebrabat; conciones sacras apud suos quot-septimanis habuit, articulos fidei exponebat ipse, idemque à sacellanis suis fieri jussit, & catechesin domesticos edoceri.

Ad mensam sæpe difficilia scripturæ loca enucleabat, modò alia convivis scitu digna propinabat, illi interim non tam cœnam cœnabant quàm disciplinam. *Armachana* sedis reditus satis ampli fuerant, quos tamen ille quàm domesticis alendis, (necessariò pro dignitate sua, numerosis) quàm libris undecumque terrarum coemendis aut transcribendis, quàm pauperibus Academicis aliisque sublevandis, totos fere impendebat, ita quidem ut nulla sibi acquireret, quibus suos ditaret latifundia. Neque enim certè divitias ille unquam in censu habuit, sed in usu; quæcunque Deus dederat, gratà manu accepit, sed non in sinum admisit, de rectè utendis quàm de conservandis aut coacervandis sollicitior, quò nempe foret expeditior ad eas aliquando resignandum. Paulò ante *Hibernicam* lanienam, cum à servo suo quatuordecim sibi esse ovium millia accepisset, Totidem inqueiebat habuit *Jobus* secundà vice; ita sensum animi de rerum mutabilitate testatus suum; & quasi præsentiens imminentem tunc temporis calamitatem, quæ mox illum rebus omnibus quasi momento turbinis denudavit: & quidem antè sæpius, in omnium rerum rerum copia & affluentia, futuram suam egestatem, ac res adversas ei præfagiebat animus, prout ipse *Bernardo* aliisque, verbis non semel indicabat.

Talis quidem erat Paterfamilias *Usserius* noster, at eundem nunc porrò Theologum contueamur. Is, uti erat optimè à natura comparatus; ac industriæ indefatigabilis subsidio

sidio communitus, sacris scripturis à teneris unguiculis innutritus est, quas postquam simul cum lacte imbiberat, in succum sibi & sanguinem, (vel spiritum potius dixerim) convertebat, aded illis per totum vitæ curriculum inhians planè, ac inhærens, ut jam senex (quod unum ejus diligentiae superesse videbatur (vel etiam è Latinis sacrae scripturae manuscriptis codicibus varias lectiones colligere operæ suæ pretium esse existimaret. Accessit Veterum Ecclesiæ Patrum, Scholasticorum, ac recentium etiam scriptorum jugis & accurata lectio; quin & Historiæ utriusque prudens observatio; unde res gestas atque rerum eventus ita habebat in numero, Divinæque providentiæ methodum ac tenorem ita quasi callebat, ut non in præteritis, aut præsentibus, se listeret ejus cognitio, verùm etiam in futura quandoque procurreret; neque certè ego inficias ihero quo minus in tam sublimi cognitionis simul & officii specula, supra nostras nebulas, constitutus, potuerit supra quàm quod reliqui mortales prospicere ac prævidere. Præsertim cum tam piùm, purum, ac serenum pectus Prophetiæ spiritum allicere quodammodo posse videatur. Atque hujusce quidem rei argumentum, præter ea quæ superius indicavimus, quæque hodie sunt in vulgus nota; illud unicum libet huc asserre, quod in annum quidem hujus ætatis quinquagesimum quintum incidisse testatur Venerabilis ac summæ fidei Vir. Cum *Offerimus* poster nonnullorum precibus inductus apud *Cromwellum* intercederet, quo iis usus *Liturgia Anglicana*

glicana in conventibus suis concederetur, cum-
 que *Cromwellus* primò quidem annuisset, post-
 modum autem promissum suum resorberet;
 is hominis perfidiam ac lubricitatem adeo in-
 dignè tulit, ut ad suos domum reversus non
 diuturnam fore ejus tyrannidem pronuntiaret;
 Deum autem brevi effecturum ut Rex pater-
 num solum è postliminio possideret; Hoc e-
 go, inquit, non conspiciam; vos autem po-
 teritis. Verum non desinunt interim, laxa-
 tis jam regni compagibus, consilia sua matu-
 rare Pontificii; quibus ægrè sanè poterit con-
 cta iri. Sed (ut redeam) aliud ex hac Ve-
 terum lectione cœlestè beneficium est conse-
 cutus, ut non fidem suam mori patrio debe-
 ret, aut educationis fortuitæ præjudicio, ve-
 rum periustratis simul & discussis nebulis &
 offuciis errorum omnibus, sinceram & lima-
 tam Evangelii veritatem prudenti judicio am-
 plecteretur. Religionem ergo Christianam
 Reformatam toto pectore ac animitus coluit.
 Sententiam suam de capitibus religionis con-
 troversis ipse in operibus suis editis satis dilu-
 cidè exposuit, (nisi si fortasse maluerit aliquis
 in meridiano sole cæcutire) in quibus usque
 eo erat imbutus *Augustino*, ut Jansenistas *Pe-*
lagius vocarit *Armachanos*; ab eoque impri-
 mis sententiam suam hausisse dixerit *Janse-*
nium in *Anti-Jansenio* suo *Moranezini*. Non
 ipse (inquit) primus excogitavit, sed à
 Calvinistis accepit, præcipueque à *Jacobo*
Usserio, insigni Calvinista *Hiberno*, qui anno
 1631. librum edidit inscriptum *Gotteschal-*
ci &c. neque sensum duntaxat, sed verba
 etiam

“etiam ferè ipsa transcripsit *Jansenius*; ne-
 “que tamen (ut æquum erat) ullam ejus
 “mentionem facere dignatus est. Disp. XI.
 §. 1.

Malos Theologiæ doctores Philosophos pa-
 ganos existimavit. Scholasticorum argutias,
 (aliàs non multum utiles) in concionibus
 sacris importunas & planè noxias judicavit;
 plusque *Zanchio* tribuebat quàm *Thomas Aquina-
 nati*, uti ipse *Gravio* aliquando dixit.

Quid de Papistarum erroribus senserit ex
 iis quæ scripsit ipse facilè poterit intelligi.
 Quàm fortiter autem & feliciter veritatem
 Evangelicam disputando propugnaverit, pugi-
 lesque Pontificios, Jesuitas, profligaverit, te-
 stantur partim ea quæ nos supra commemora-
 vimus de *Simondio*, *Beaumontio*, *Malonæque*,
 singulis victoriis ab eo devictis; verùm &
 aliàs, coram nobilibus aliquot viris, cum tri-
 bus simul Jesuitis (*Fisbero*, *Sweto*, & *Swet-
 namo*) de imaginum cultu, ac libero arbitrio
 solus *Londini* conflixit; qui omnes post ali-
 quot ab eo producta in medium argumenta,
 adversario suo, (ne cognito quidem) turpiter
 terga dedere, fugâ sibi causæque suæ consu-
 lentes. Quin & in *Hibernia* coram Equestribus
 dignitatis Viro & uxore ejus Pontificia, cum
 alio quodam Jesuita congressus est; qui sta-
 tim ad incitas redactus ac pudore suffusus se
 subduxit. Hos ille omnes causæ bonitate ni-
 xus, ac propitio Deo, ingenii prompti, præ-
 sentis animi, & memoriæ fidæ beneficio supe-
 ravit. Quibus profectò ille quantum valuit
 argumento satis esse possit insignis illa, quam,

nondum Episcopus, *Dublini* habuit, concertatio. Quum omnes propemodum totius *Hiberniae* litatos habuit ex improvise, velut è repetito spacio, junctaque phalange in se unum irruentes; quorum tamen omnium unus ille ac solitarius non modo sustinuit impetum, sed & dissipavit consilia, atque adeo manifestam ex his victoriam, cum summo illius Ecclesiae bono, reportavit.

Atque hæc quidem fuerunt ejusmodi. Vidimus hactenus Magnum *Usserium* fidei causam contra adversarios veritatis propugnantem; nunc vero eundem audire libet è suggesto sacro prædicantem. Enimvero artem is callebat fluerandi animas; salutem populi habuit pro supremâ lege, & scopo præcipuo, ad quem in concionando collimaret; id sibi negotii credens imprimis dari, ut salutari doctrinâ populi animas imbueret, non verò ut aures jucundis fabulis demulceret; ut *Christo* animis lucrificeret, non ut sibi met ipsi ingenii aut eruditionis laudem conciliaret. Proindeque linguarum & scientiarum peritum in profectum quidem adhibuit, non in suggestum factum produxit. Docebat perspicue, arguebat nervose, movebat suaviter, reprehendebat acriter, nullius unquam aut vitiis parcens, aut supercilium pertimescens. Eloquentiâ usus doctâ quidem & virili, sed familiari interm ac fluente; sermone facili, & ad auditorum captum accommodato; at tamen sancto semper & religioso; ex intimo pectore deprompto, sensum & sapientiam quandam spiritualem spirante & redolente. Vultus concionanti

cionanti gravis erat, vox suavis, gestus solennis. Nihil in illo, toto affectatum, distortum, aut violentum fuit. Omnia ad tanti negotii sollemnitatem sanctissime composita. Ars ei fuit multa paucis complecti, ac sine obscuritate. At o mirificam ejus in concionando diligentiam! in quo ita frequens erat ac fere assiduus, ut illi soli totus incubuisse videretur; tot autem ac tantis aliis negotiis defungebatur, ut mirum sit concionari eum omnino unquam potuisse. Verum adeo penitus in illius animo infederat illud *Christi* Salvatoris nostri ad *Petrum* monitum, *si me amas, pascere oves meas*, ut spiritu & doctrina ecclesiæ plenus, ac amore *Christi* inflammatus, quiescere omnino nequiret, quin oblatam omnem Evangelium prædicandi occasionem amplecteretur, sapius etiam non oblatam invitaret. Non illum à prædicando abstrahere potuit Episcopale pallium, non summus Primatis *Hiberniæ* delatus honos; neque enim alienum ab Episcopali munere Evangelium *Christi* prædicare, neque aliud quidquam magis honorificum dari posse existimabat, quam *Christi* vice Legatione fungi. Quocirca, ne facer hic ejus concionandi ardor, aut accepta dignitate langueret, aut otio aliquando corrumperetur; verbis *Paulini* Episcopali sigillo inscriptis, (uti superius dixi) se muneris olim suscepti, quoad viveret, commonefecit. Non cum latebant interim nonnullorum hominum susurri, quibus aut illius famæ detrahere, aut fœcioris propriæ patrocinari cupiebant; illum nempe se vilem reddere, parumque aut muneris, quod susti-

sustinebat, dignitati, aut eruditionis suæ tantæ existimationi, tam frequenti apud populum prædicatione consulere, unde & popularem captaret auram, & sui ordinis reliquis raritatem concionandi suam exprobaret. Verùm hujusmodi voces facillè potuit aut contemnere, aut silentio concoquere, Deo fretus & conscientia suâ. Pergebat ergo in hoc tam præclaro suo instituto; hoc illi præcipuè in studiis atque deliciis fuit vigilanti, hoc dormientis animum sollicitavit. Neque tam graviter laboranti successus defuit luculentus; quam plurimos enim subinde vidit ministerio suo ad *Christum* lucrifectos, qui suum è rostris parentem illum, ad Dei gloriam cum summa animi gratitudine humiliter agnoverunt. Sed neque quidquam sanè erat ex omnibus ejus lucubrationibus & laboribus, tot tantisque exantlatis, unde solatium sibi majus aut metacius morti jam vicinus percipiebat, quàm ex illa qualiquali sua quinquaginta quinque annorum Evangelium prædicandi fide ac diligentia; id quod ipse apud virum pium, doctumque paucis ante obitum septimanis professus est. Neque solùm concionibus publicis, sed privatis etiam colloquiis animarum salutem studiosè promovebat. Mira erat ejus erga animo saucios humilitas, ac in consolandis lenitas incomparabilis. Cujusmodi vel infimæ sortis viros ad se admisit, si qui essent de animarum salute solliciti, his aures vacantes semper & apertas habuit. Sæpius agnovit (inquit *Bernardus*) id ei non semel inter concionandum accidisse, ut nonnulla, quæ antè secum

secum statuerat non proferre, adeo illum (velut *Jeremie* ossibus inclusus ignis) vehementer urerent, ut reticere illa prorsus nequireret, nisi si subsistere voluisset, ac omninò conticescere. Vidimus *Theologum*.

Verùm pergamus demum ad Episcopum, in quo certè munere nemo illo unquam erat aut integrior aut vigilantior. Nihil habuit antiquius quàm ut pastores pii, docti ac fideles populo præficerentur; qui populum non minus sanctæ vitæ exemplo, quàm sanâ doctrinâ, instruerent atque erudirent. Laudabat diligentes, negligentes excitabat, revocabat errantes, pervicaces autem pro autoritate sua in ordinem redigebat; O quàm præclaris & divinis planè monitis eos ad sacerdotale munus subinde formare solebat ac effingere!

Liturgiam Anglicanam & privatim adhibuit ipse; ac ab aliis itidem curavit per omnes suæ ditionis Ecclesias adhibendam. Cujus etiam versionem Hibernicam (ut & Novi Instrumenti) propriis ipsius sumptibus ornandam edendamque procuravit.

Religionis Articulos & Canones Ecclesiasticos (ab Anglicanis non discrepantes) in *Hibernia* observandos publicavit. Quoties autem de Religionis aut Ecclesiæ rebus cum Clero suo tractandum erat, non ille sibi Dictatoris partes arrogare solebat, verùm singulorum sententiis argumentisque prius in medium productis, suum tandem Judicium eorum considerationi proposuit ac permisit; quod rarò quidem non omnibus gratum fuit acceptumque.

Sed nolo ulterius damnum nostrum ad calculos revocare. Conscia est *Hibernia*, intelligit *Anglia*, novit *Orbis* Christianus universus, qui & quanti fuerint ejus pro Ecclesia *Christi* suscepti labores, qui conflictus, quæ curæ ac sollicitudines. Nôrunt Viri docti qualis ejus pietas fuerit; quanta & quàm stupenda eruditio, nôrunt quidem & contestantur. Quorum ego testimonia si vellem huc asferre singula, facile & meipsum, & certè Lectorem meum delassarem. Abundè nota sunt Regum *Jacobi Carolique* de eo judicia, qui consiliis eum suis sanctioribus admove-
runt. Quid memorem eximium totius *Hibernie* Senatus testimonium, non minus sibi ipsis quàm *Usserio* honorificum? Qui publico Senatus consulto prospexerunt, Ut quoniam vir Reverendissimus (magnum illud Ecclesie lumen & Patriæ suæ decus) ob incorruptam fidem Regi suo præstitam, & sinceræ Religionis professionem inconcussam, defensionemque incomparabilem, bonis suis omnibus exutus fuerat, quingentarum librarum redditus annuus & perpetuus, filiæ ejus ac hæredi unicæ decerneretur.

Quid dicam illum olim *Senatus Anglicani*, ipsiusque deinde *Cromwelli*, munificentia fuisse sublevatum; quod testatur *Bernardus*. Tantum valebat ejus summa pietas & eruditio, etiam apud eos, à quorum factis toto animo abhorrebat. Nec animo solùm abhorrebat, verum & hunc animi sui sensum non semel fecit ut intelligerent. Semel quidem (liceat enim illud hîc interponere) cum ex ingenti illo

illo sanguinis fluxu, cujus supra meminimus, jam tum propè agebat animam, accidit ut inviseret illum Senator quidam Parliamentarius, Londinum tunc temporis profecturus, & mandata ejus, si quæ haberet, officiosè satis invitaret; Vir pius, è pauxillo illo, qui tunc ei superesse videbatur spiritu, nonnihil hisce verbis (vel in hanc sententiam) impertiebat. "Ego (inquit) uti vides, jam in extremis. "ago: ad Deum statim migraturus; tu autem "ad Senatum redis; hoc unum te, vehementer "rogo, ut iis dicas meo nomine, me certò "scire illos errare causâ; & cum Rege indignè "egisse ac injuriè; qua in re neque fallor ego, "neque falli me posse credo.

Sed ut redeam è diverticulo; quàm ambiciosè eum sibi cupiebant Batavi Professore[m] Honorarium; Richelieu Cardinalis suum hospitem! quas tamen ille conditiones non admisit. Quid hi omnes de illo senserint ex his poterit intelligi. Quid alii senserint scripserintque deinceps erit (aliquatenus saltem) dispiciendum.

Ex adversarii ore illud unicum superius dictis annumerabo, quod in suis *Hibernia contra Dempsterum Scotum* vindiciis habet autor Jesuita. "Quod si (inquit) adversæ Religionis homines inferere voluisssem, verè affirmare possem, quod *Usserium* alterum nunquam viderit *Scotia*; cujus utinam sublime ingenium, atque humanissimos mores infauisset. "Ista inter Sectarios educatio novercata non fuisse.

Quid

Quid autem reformatæ fidei exteri? quid nostrates? Vir admodum doctus & reverendus *Fredericus Spanhemius* (ut ab eo exordium ducam) S. Theologiæ apud Genevenses aliquando Professor, in Dedicatoria sua *Dubiorum Evangelicorum* partis tertiæ, sic compellat *Usserium*. "Ingentes tuæ virtutes (summe *Usseri*) non vestro tantum orbi notæ sunt, sed & nostro; & ubicunque terrarum pietati suum decus, & eruditioni suum pretium constat. &c. *Usserii* nomen, pietatis nobis & virtutis nomen est; *Ædes* tuæ eruditionis Collegium sunt; Bibliotheca tua, non tam tua quàm Orbis literati Bibliotheca est. " — Veri Episcopi imago te meritò *Hibernis* tuis pretiosum, *Britannis* Venerabilem, exteris omnibus admirabilem facit. &c. quin adeas (Lector) *Usserii* studio flagrantem locum.

Gerardus Vossius in Lib. de Vitiis sermone, pag. 44. De scientiis Mathematicis, pag. 391. de nostro hujusmodi. "Summa summi Viri & undecunque doctissimi merita de Ecclesia, & totâ Republicâ literariâ — quo de viro, rerum divinarum humanarumque peritissimo, nihil possum dicere tam sublime, quin ejus id virtus superet. *Bochartus* magnum illum *Usserium* vocat; *Alexander Morus* in oratione sua ad *Genevenses*, Excellentissimum Dei Servum, Reverendissimum Virum Dei; seculi nostri *Athanasium*. "Tuum (inquit) pectus Bibliotheca spirans; Tu *Britannia* quod *Augustinus Hippo*ni; vale maximum *Britannia* decus.

"Or-

“Ornatissimo & æternâ memoriâ digno Præ-
“suli, *Jacobi Usserio* Archiepiscopo Arma-
“chano. Inquit *Lud. de Dieu* de natura &
“gratia. p. 425.

“Omnigenæ & reconditæ eruditionis laude,
“linguarum Orientalium peritia planè singu-
“lari inclytus &c. “— illud venerabile
toti Europæ caput &c. sepositâ (authoritatē
illâ, quâ apud omnes pollet maximâ; habet
Arnoldus Bootius de eo contra *Capellum*, &
in appendice ad *Buxtorfium*.

Nostrates quod spectat, qui eximie ejus
cum eruditionis tum pietatis propiores, &
quidem auriti & oculati testes fuerant, cer-
tatim eum iidem laudibus suis cumulârunt:
de quibus nonnulla decerpenda sunt. Et qui-
dem præclarum imprimis est illud *Academia*
Oxoniensis de illo testimonium; quæ senatûs
fui consulto hoc ejus effigiei in ære cælato
adscribendum curavit. “*Jacobus Usserius*,
“Archiepiscopus Armachanus; tótius Hiber-
“niæ Primas; Antiquitatis primævæ peritissi-
“mus; orthodoxæ religionis vindex *Arnoldus Bootius*.
“errorum malleus; in concionando frequens,
“facundus, præpotens; vitæ inculpatæ exem-
“plar spectabile.

Academiæ astipulatur eruditorum virorum
par insigne. *Seldenus* unus, qui inter marmora
sua *Arundeliana* Hoc *Usserio* statuit omni
marmore ac ære perennius monumentum.
“Reverendissimus Antistes *Jacobus Usserius*
“Archiepiscopus *Armachanus*, vir summâ
“pietate, judicio singulari, usque ad mira-
“culum doctus, & literis severioribus pro-
G movendis

“movendis natus; — cui plurimum me de-
 “bere semper agnosco. Hunc excipit *Twis-*
denus Equestris dignitatis Vir, antiquitatis
 itidem inquirendæ studiosissimus. Is ante
 Historiæ Anglicanæ Scriptores Latinos *Lon-*
dini editos hunc in modum præfatur. “ —
 Quod dignissimo Archiepiscopo Armachano
 “debemus, in quo cum incredibili doctrina,
 “& rara purioris Antiquitatis cognitione;
 “(quam norunt — & *Tagus* & *Ganges*
 “*forfan* & *Antipodes*) morum eximius candor,
 “& in instruendo imperitiores mira suavitas
 “seriâ quâdam & Episcopali mixta gravitate,
 “certare dignoscuntur; à quo non parum me
 “in hoc opere provehendo adjutum profiteor;
 “utpote qui luto hærentem sæpius extraxit,
 “& deviantem in viam reduxit. hæc ille.

Verùm libet & binos alios ejusdem com-
 matis viros (suprà quidem laudatos) huc af-
 ferre. *Camdenum* loquor & *Spelmannum*;
 Quorum ille in *Hibernia* sua (p. 752) hæc
 inquit de *Dublinia*; quorum plurima diligen-
 “tiæ & doctrinæ *Jacobi Usserii*, Cancellario
 “Ecclesiæ *S. Patricii*, qui annos variâ doctrinâ
 “& judicio longe superat, me debere agnosco.

Henricus autem *Spelmannus* Eques, ac
 doctissimus idem Antiquarius, *Usserium* *insig-*
ntem *literarum* *Pharum* in *Glossario* suo in-
 “digitavit. Possem etiam huc transcribere
 “quæ de illo *Davenantius*, quæ *Prideauxius*,
 “quæ *Gaudenius*, Præsules Venerandi, in
 “scriptis suis publicârunt. Verum agmen
 “claudit Reverendissimi *Choppelli*, *Corcagia*
 “Episcopi, testimonium; qui has rationes
 alicubi

“alicubi reddidit quamobrem *Vsserium* nōs-
“trum in toto Orbe Christiano virum do-
“ctissimum reputaret.

“*Primo* quidem quòd adeo mirificè esset,
“à natura comparatus, ut & ingenium ha-
“beret promptum, inventionem subitaneam,
“memoriam firmam, intellectum serenum,
“judicium perspicax, elocutionem autem ex-
“peditam. Rarò (inquit) hæc omnia in
“eodem viro summa comperies; in illo au-
“tem ita horum singula ad perfectionem as-
“pirabant, ac inter se de victoriâ decertabant,
“ut cui potissimum palma tribuenda esset,
“haud faciliè sanè potuerit æquus arbiter di-
“judicare. *Deinde* verò, quoniam pauci (tot
“licet naturæ dotibus imbuti) aut valuerunt,
“aut certè voluerunt, eas in tantum provehere,
“conquirendo undique tot veterum monu-
“menta, scrutando tot insignes Bibliothecas;
“studio denique adeo jugi ac pertinaci, cui
“paucorum certè vel corpus vel cerebrum suf-
“ficere unquam potuisset. *Postremo* quod ab
“Academiis, tum nostris, tum transmarinis;
“pro doctissimo haberetur, & omnibus quot-
“quot ejus consuetudine usi sunt, linguarum
“peritissimus, in disputando subtilis, Orator
“facundus, profundissimus Theologus, Mag-
“nus Antiquarius, Chronologus accuratus,
“viva denique ambulansque Bibliotheca com-
“pertus sit. Unde profectò effectum est ut
“maximi quique literarum Professores, non
“sine stupore quodam mirati fuerint tantam
“ac tam variam literaturam in uno aliquo vi-
“ro coire unquam potuisse. Hæc quidem

"Chapellus. Quod superest unico verbo finiam & absolvam. *Usserium* (ut ut malevolorum linguas non effugerit) id tamen propè singulare dicam apud bonos omnes & cordatos viros esse consecutum *sine exceptione laudari.*

JACOBI USSERII

Archiepiscopi Armachani

OPERA EDITA.

LATINA.

- 1 **D**E Ecclesiarum Christianar. successione
& statu ——— *Lond.* 1613.
- 2 Historia Gottescalci — *Dublinii* 1631.
- 3 Epistolar. Hibernicar. Sylloge. *Ibid.* 1632.
- 4 De primord. Eccles. Britannic. *Ibid.* 1639.
- 5 *Ignatii* Epist. cum Annotat. *Oxonie* 1645.
- 6 Appendix *Ignatiana* ——— 1647.
- 7 De Romanæ Ecclesiæ Symbolo Apostolico
vetere & aliis fidei formulis — 1647.
- 8 De Anno Solari Macedonum. *Lond.* 1648.
- 9 Annales Veteris Testamenti *Ibid.* 1650.
- 10 Epistola ad *Capellum* de variantib. Textus
Hebraici lectionibus — *Ibid.* 1652.
- 11 Annales Novi Testamenti &c. *Ibid.* 1654.
- 12 De Græca Septuaginta Interpretum Versi-
one Syntagma ——— *Ibid.* 1655.
- 13 De Cainane superaddito disser. *Ibid.* 1655.
- 14 Chronol. Sac. Edit. *Barlovio, Oxon.* 1660.

ANGLICANA.

- 1 *Concio habita coram Domo Communium in
in Anglia* Feb. 18. ——— 1618.
- 2 *Orat. habita in castro Dublin.* Nov. 22. 1622.
- 3 *Concio de Universalitate Ecclesiæ coram Re-
ge Jacobo.* Jun. 20. ——— 1624.

G 3

4 Resp.

- 4 *Responsio ad provocationem Malonæ Jesuitæ.*
Lond. 1631.
- 5 *De Religione ab Hibernicis & Britannis antiquis professâ tractatus.* Ibid. 1631.
- 6 *Imman. sive de incarnat. filii Dei.* Ibid. 1639.
- 7 *Rainoldi Judicium de munere Episcopali ex antiquitate confirmatum*—— Ibid. 1641.
- 8 *Asia minoris descrip. Geograph.* Oxon. 1643.
- 9 *De Origine Episcopor. & Metropolis.* 1644.
- 10 *Catechismus parvus.* —— Lond. 1654.
- 11 *Reductio muneris Episcop. &c.*
De extentione mort. Christ. &c.
De Sabbato. &c.
De Ordinatione ministror. in
aliis Ecclesiis Reformatis. } Ibid. 1655.
- 12 *De potestate Principis &c.* —— 1661.

NONDUM EDITA.

Censura Patrum & aliorum Scriptorum Ecclesiasticorum.

Prælectionum in *Bellarminum* Volumina Duo.

Epistolæ ad viros doctos.

Bibliotheca Theologica. (fortassis eadem cum censura.)

Præter conciones & alia quædam Scripta Anglican.

F I N I S.

CON.

*Concio habita publicè coram Academia
Cantabrigiensi pro Gradu Bacca-
laureatus in S. S^a Theologia. 1650.
à W. D. Coll. Emman. Soc.*

I TIM. IV. 16.

Ἐπεχε σεαυτῷ καὶ τῇ διδασκαλίᾳ.

POSTQUAM ita comparatum est, *viri
Patres, Fratresque*, ut in hoc concessu
literatissimorum hominum verba mihi
facienda sint; nescio profecto quid afferri po-
terit magis huic vel loco vel tempori con-
sentaneum, aut ad præsentem hanc frequen-
tiam accommodatius, quàm si de munere no-
stro pastoralis succinctè nonnulla, & brevibus
disseruero. Neque tamen hoc eò dico, quòd
mihi veniat in dubium vestra fides & con-
stantia, aut perinde quasi ego mihi vos do-
cendi partes arrogarem, aut quæ à summis
jam antea gravissimisque viris allata sunt ea-
dem à me ornatè magis aut copiosè dici posse
putem: sed quòd nobis officium nostrum in
suscipiendo munere recolentibus, vestram in-
terim in obscuro fidem & industriam laudari
tandem intelligatis. Vos autem mei Fratres
nè pigeat audire sæpiùs quod semper estis

(uti spero) præstituri; utique non priùs *Petrum* dimisit *Christus* quàm cum tertiâ vice audivisset *Pasce oves meas*; nec semel nos monuit idem *Petrus* ut gregem pascereamus. Beatus autem *Paulus* in eo ferè calamum suum trivit, & tres epistolas consumpsit integras, ut quâ delineando, quâ præcipiendo perfectam boni pastoris ideam Ecclesiæ *Christi* commendaret. Ad illud *Timum* præcipuè limavit, ut perspectum haberet quid doceri oportebat; *Timotheum* autem expresse magis instituebat quomodo se docendo pariter vivendoque benè gereret. Quæ duæ res exhaurire planè mihi videntur pastorale munus, dum quòd præceptis docent id praxi commonstrant, & quod in suggesto præcipitur, illud idem in communi vita exaratur; *Urim & Thummim* in *Aaronis* pectorali. Atque hæc duo, ut ut alibi fusè magis & copiosè *Paulus* nobis exhibuerit, nullibi certè pressius aut nervosius, quàm in verbis supra designatis *ἐν τῷ πνεύματι* &c. quæ sanè verba non est quòd inclementius torqueamus, siquidem in duo membra sponte suâ dissiliunt sine omni ope cuneorum. *ἐν τῷ πνεύματι*. Hem vobis curam personalem; *ἐν τῷ νόμῳ διδασκαλία*. Hem pastorem diligentiam. Hæc implent vitæ utramque paginam, hæc erunt orationis nostræ stadium. Ille carcer, hæc meta patientiæ vestræ. *Attende tibi*, illud primum. Cujus nè quis arripiat sinistram ansam, Cautum esto.

1) Attende tibi; sed non ut evadas opulentior, & quàm par est ad rem attentior. Ubique sanè turpis avaritia, tum verò in *minist*
nistro

ministro Verbi longè turpissima; à quo nihil magis alienum esse debet, quàm ut corradendis pecuniolis plus æquo infudet. Vetat hoc muneris ipsius dignitas, ut cœlestium rerum dispensator ipse terrenis inhiet, & ad metalla damnetur turpissimo genere servitutis; Vetat officii moles, quæ expeditum poscit animum, non curarum sarcinâ prægravatum; Quis enim poterit satis vacare cœlo, circumlatrantibus undique Mundanis curis? Quid? quod sterilitatem inducit mentibus auri nimium desiderium, haud secùs atque metalla solent montibus iis, quibus innascuntur. Non desunt tamen in hac ætatis ferreæ rubigine (quod seculi præsentis opprobrium ætas jam proxima erubescet) non desunt, inquam, qui cœlum petunt sublimi quadam dicendi cochleâ, verum instar sublimantis Aquilæ, ut abinde prædam faciliùs designent, certiùsque feriant; Nimirum cœlum loquuntur, at terram vivunt, ac si alios monerent spectare cœlestia eo tantum consilio, ut ipsi interim incautis terrena surripiant.

Solenne illud quidem è rostris piscari; at nos piscatores hominum, non venerum, non divitiarum. Semel tantum (quod legimus) *Petrus* captabat nummulum; at simplici lineolâ; non sagenâ. Captavit nummulum ut solveret, non ut possideret; neque id quidem injussu *Christi* Salvatoris. Hi autem ideo se in messem ingerunt ut sua ipsorum horrea distendant; ut *domini* mellis, non ut *operarii*.

Temporibus olim *Nehemia* [c. 13. v. 10.] eo usque inopiæ redacti erant *Levite*, ut vel

aratro locarent operam. Iniquissima certè conditio ! ut qui sementem fecerant messe tandem excluderentur ; ut qui gregem pascunt ipsi interim esuriant ; ut operarii, post diem solidum sudoribus jam consumptum famelici cubant : quod tamen illis inusserat tristissima necessitas, illud hi arripiunt pessimo delectu ; sit Papæ potestas utriusque gladii, modo his concedatur duplex aratrum. Quid enim ? in labore ac ærumna, in fame & siti, in frigore ac nuditate ; diceretis hosce *Pauli* vestigia pressisse accuratiùs. Verùm apage turpe lucrum ! apage cœni mancipia ! quis est qui possit huiusce rei indignitate non commoveri ? Tu autem ô homo Dei, dispensatorem te memineris ; rem agis utique non tuam ; non potes *Christo* servire & *Mammone*.

2. Attende tibi ; neque tamen ut verborum pompâ inanem gloriolam aucuperis. Quid enim hoc aliud esset quàm *Christi* gloriam intervertere, quàm *Christi* sponsam ad teipsum pellicere velle istiusmodi verborum lenociniis, pronubâ quidem, sed perfidâ Rhetoricâ. Parùm hoc certè pro officio, quod nobis *Christus* cum summa fide delegavit, nempe ut Ecclesiam suam, quam habet unicam, puram illi tandem & illibatam virginem sisteremus. [2 Cor. 10. v. 2.] Non hæc eò dico quò nullam ad populum gratiam ineundam putem ; siquidem non lubenter iis aures suas credituri sunt, de quorum benigno in se animo prius non habent persuasissimum : quocirca *Paulus* per omnia placebat omnibus ; idem nempe qui aliàs dixerat si adhuc hominibus placerem,
Christi

Christi servus non essem. [1 Cor. 10. 33.] nimirum non studebat propriæ solius utilitati,
ἀλλὰ τῷ κοινῷ, ὡς αὐτῷ.

Multum profectò valebit Doctoris existimatio; quam tamen qui aliter atque benè agendo insequuntur, id eos plerumque habet infortunii, ut eorum gloria (velut altera *Emridice*) dum respiciunt, evanescat. Ornate licet, & copiosè dicere, verùm ut docere alios ac movere possint, non ut se doctos ostentare. *Sanctus orator* non aliam captabit *popularem animum*, quàm auditorum *gemitus & suspiria*.

3. Attende tibi; non quo sis immunis à periculo (prout alicui fortean videri posset è *versione* nostra *vernaculâ*) non ut hoc munus & officium tuum turpiter ac formidolosè detrectes. Ausugiet quidem mercenarius; verùm erit fortasse quum perpeffiones muneris tui ratio postulabit; dedecet militem, custodem præsertim terculamentis percelli, animisque cadere. Erit, cum fortiter vel etiam magnates increpandi sunt; tum frontem fronti opponendum erit; & quidem si illorum frontes præ impudentia sint aheneæ, sit tua severitate adamantina; & facies silicea [*Ezek. 3.*] verùm hæc jam paucis amolitus expeditiore ad ea quæ proposueram aditu jam accedo.

Attende tibi; & quidem primò

Attende scientia, ne sis ignarus, & illarum rerum imperitus, quas alios docere oportebit. Quid enim est in *officio pastoralis*, quod ejus luce & splendore non indigeat? Sine hac cæci erimus cæcorum duces; hac unâ demtâ,
 nemo

nemo amplius poterit valere quicquam, vel ad instituendum, vel ad lites Ecclesiæ componendas. Incassum plerumque docent qui perperam vivunt, doctrinā autem destituti, nē docere quidem possunt, Ἐπεὶ ἀγαθὸν ἐστὶν αὐτοῖς. Quī enim alios docere poterint quæ ipsi nunquam didicerunt? aut quomodo demum alios illuminabunt, qui meræ tenebræ sunt & nox profunda? Proindeque non inconsultò nos monet Apostolus, ut lectioni incumbamus, versu 12. præsentis capitis; & quidem imprimis, Scripturarum. Alicubi fideles omnes hortatur S. Paulus, ut esse velint verbi divini domicilium; & quidem non commorandi solum, sed & habitandi locus; at Pastor oportet, sit verbi *Schecinah*, & Arca Scripturarum; & quod de *Timotheo* meminit idem S. Paulus οὐκ ἐπιμελῆσθαι τοῦ λόγου τῆς πίστεως v. 6. nempe ut qui una cum lacte imbiberat sermonem Dei, ut ex illo planè totus existeret, & nihil aliud spirare videatur, ὡς ἡλικίαν ἔχοντα, καὶ ὡς ἄνθρωπον. Sit ergo pastor in sacra pagina versatissimus, sed & aliis insuper literis non leviter imbutus. Atque ut dicam tribus verbis, Linguarum peritus, Philosophia instructus, in veterum monumentis non peregrinus. Sic tandem proferre poterit bonus Pater familiās vetusta simul & recentia; Sed ita tamen ut nec à veteribus nova præjudicentur, neque novis vetera contemtui sint & despiciatui; utcunque scientia est a Pastoribus exigenda; neque enim satis constat an absurdum magis sit an perniciosum, Speculator, cæcus, Doctor inscius. Quin Attendas ergò scientiæ.

2. Attende conscientia, nè fias reprobus. Hoc certe plurimum tuâ interest, ô Homo Dei; hoc muneri tuo conducet maximè. In nomine *Christi* multi prædicaverant, quibus Ipse nihilominus reponet olim *non novi vos* [*Mat. 7. 23.*] *Μὴ οἶστέ με, ὅτι ὁχ αὐτῶ οἶστέ. Α-*
lexander olim Callistheni. At immane quantum conferre solet pastorali muneri promovendo verâ pastoris pietas, & cordis sanctimonia! Proindeque non temere est quod Apostolus *Timotheum* prius monendum duxerit *γάρτοι δὲ σταυρὶ αὐτῷ ἐκτείναν.* v. 7. deinde autem subjungit *ταῦτα ἐκτέλει καὶ διδάσκει.* v. 11. *Mundamini qui fertis vasa Domini,* *Isaia 52. v. 11.* Quâ fronte nomen Dei sanctum usurpabit os impurum? quâ fiduciâ pro delictis populi intercedet de propriis non securus? Qui salem in seipsis non habent quomodo poterunt condire cæteros? Aut qui tandem poterunt inflammare auditorum pectora quorum ipsorum alto gelu diriguere? In proprio te fidelem ni præstiteris, quis tibi crediturus aliena? Signanter Apostolus *γάρτοι σταυρῷ,* siquidem privatim antè res agenda est, quàm in publicam scenam proferatur; intra privatos parietes *μικρὰ* quædam *μυστήρια* celebranda sunt; in quibus possis *συναγαγεῖν τῷ ἑκκλησίᾳ.* Hinc autem emergit

1. Mysteriorum Fidei cognitio plenior & luculentior; quæ quidem ejusmodi ferè sunt, ut vivendo magis, quàm aut legendo aut disputando percipiantur. Unde nascitur

2. Spiritualis quædam experientia, indeque in applicandis remediis manus certior, & teneriores

neriores affectus excitantur. Quid quod exinde oratio fervidior, utpote sensu interiore tinctis, æque pectore depromptis vocibus?

3. Hinc paratior in populum Dei benedictio; qui propitior exaudiet sanctorum preces, ut quæ à Spiritu Sancto per *Christi* merita offeruntur. Ex quo plerumque fieri videmus, ut quo quisque fuerit sanctior, hoc plures *Christo* animas lucrifaciat.

Attende tibi; Attende vitæ tuæ, ut sis exemplar gregi. Multum ubique potest exemplum; tum verò in vita Pastoris Evangelici longè plurimum.

1. Primo enim nudum exemplum per se movet. Incredibile penè est quantum exemplum potest in utramque partem; in vitium certè omnes à natura proclives sumus, sed & virtutis species tum demum pulchrior compareret, cum in vitæ perfectæ annulo inclusam se velut oculis præbet conspiciendam; ô quàm miros amores excitat, quàm omnes rapit ad imitationem sui! Sic tacitè tandem illabitur, & quasi induit se in aliorum pectora. Et habet quidem hæc docendæ ratio vim quandam admirabilem ad animos hominum. Virtutibus imbuendos; & (me quidem iudice) supra omnem verborum eloquentiam. Verba siquidem certis temporibus prolata certa quadam proponunt dogmata: at verò *vita sancta* virtutes omnes continuo tenore prædicat. Cum Oves *Labanis* potatum essent in aqualiculis, quicquid vel audiverant vel etiam imbiberant perinde erat, solum quod videndo conceperant (seu purum erat seu maculosum) id tandem pariendo

pariendo exprimebant. Sint ergo vitæ pastorum pro templorum fenestris, Laicorum libri. affricent iis pietatem vivendi consuetudine, ut illi interim contagione quadam bonitatis inficiantur. Validior & operis quàm oris vox.

Ἀφ' οὗτο ἵππε κριταὶ ἀποβῆναι λέγου. Exemplum mo-
vet; sed & secundò

2. Doctrinam promovet; sic enim possibile ostenditur quod suadetur. Nonnullos homines id mali habet, ut remittant omnes industria nervos, eò quod fieri non posse putent quod suadetur: porro quâ fronte quis in alio reprehendet quod in se admittit, disertus in convicium suum? annon reprehensoris vitium erit peccanti patrocinium? Si virtutes quas ore dilaudas, animo incestas, annon dicta factis deficientibus erubescet? Tu recta *præcipe*, sed ni & *feceris*, eadem certè mendacia videbuntur. Egone ut assem protulerim; aut miseratione vel tantillum commovear, cùm ipsi interim naufrago cantare vacat? — Si *vis me flere, dolendum est*. Tu propriis miseriis non afficeris, & ego commovear alienis? pessimus jejunii Encomiastes obefus monachus. Si quid absurdi habeat in oratione aut sermone rei, aut sermoni gestus malè congruus; hoc certè in vita Prædicatoris à *dictis* abhorrens affectio.

Sine autoritate olim docebant *Pharisæi*, eo quod illorum doctrina sanctitatis splendore destitueretur; hanc autem doctrinæ suæ quæ adjunxerit, elucebit illius vultu majestas quædam sanctitatis; ita profectò ut plus ille valiturus sit unicâ censurâ supercilii, quàm alii
mille

mille suis Anathematis. Sic demum facile licebit vos à contemptu vindicare. Denique mortuus est sermo tuus, qui viva tantum voce profertur; ille demum vivus erit, qui in vita tua exaratur, ut sit & vox viva, & vocalis vita. Quin sis ergo in verbis *Chrysostomus*; sed & in factis *Polycarpus*; Aureum tintinnabulum, & malogranatum; tintinnabulum & malogranatum ad fimbrias *Aaronis*.

Consecimus, Auditores, pensi nostri dimidium; *Personalem* scilicet *curam*, ad *Pastoralem diligentiam* jam nunc accingimur; quam brevitate quâ fieri possit maximâ expedimus.

II. *Attende doctrina*. Et quidem primò, in *apparatu*, deinde *prædicatione*, ultimò in *successu*.

I. *Attende doctrinæ in præparatione*. Illud primum. Neque enim licet in re tam seria, in qua agitur *æterna salus animarum*, quod nonnulli amant, quicquid in buccam venerit effutire: sed cautè & sollicitè dispiciendum erit,

I. Ut doctrina sit salubris. *Αἰὲν ὑγιαίνοντα*, non qui mores corrumpant. Doctrina animarum *pabulum* sit oportet, & *medicina*; non *venenum*. Non tam ad gratiam quam ad utilitatem comparata. In medicina siquidem administranda dispiciunt fideles medici, quid sanitati conducatur, potiùs quàm quod palato adblandiatur. *Ure, seca*, utcunque *sana*: nulla remedia tam faciunt dolorem, quàm quæ maximè salutaria; inquit *Orator*. summa igitur in eo cura collocetur, nè dum aures auditorum mulces, intactis cordibus, ipse

In

in vocem evanescas, & fias illis velut cœmen-
musicum, & dulce vocis modulamen.

2. Ut doctrina sit accommodata; sic demum
poterit *oꝝ p̃p̃m*, fidelis verbi dispensator. Variis
soli indoles semen exigit, longè diversum
Non omnibus aut idem cibus utilis, aut eā-
dem medicina Salutaris.

3. Ut ad *sacra Scriptura* normam severissi-
mè exigatur. Hæc sola fidei nostræ *anulus*
est & *lapis Lydius*. In hac Sanctuarii trutinā
doctrina omnis examinanda, non è turbatis
rabularum lacunis hauriendum quod populo
Dei propinemus; sed puros latices & vitæ
fonte scaturientes. *Hic, hic* est ille liber vitæ,
in quo *Christus* implet utramque paginam.
Quem *Moses* indigitaverat, *Evangelista* exhi-
buerunt; Quem *Propheta* prædixerant, eum-
dem ipsum *Apostoli* prædicarunt. Quo circa
is demum, fidelis erit *verbi minister*, qui *Chri-
stum* prædicaverit, eumque *Crucifixum*.

II. Attende doctrinæ in *predicatione*, cum
summa nimirum diligentia. Quod idem sæ-
pius *Apostolus* nos monendos censuit: *vispa
nima*, in his permanceas, & sis assiduus. *ad omne
idē*, in his te totum oportet exprimas. *Sis to-
tus in illis*. Clama, *ne cessu* *Isaïæ* Deus. Si *Pau-
lus* instruit in *carceris*, in *tempestate*, in *nan-
fragiis*, à *Jerusalem* usque ad *Illyricum*. In
carcere *custodem* solum *libertate* donavit. In
vinculis *Onesimum* ex *Asia* *profugum* ad *Chri-
stum* demum reduxit. O quàm erubescit Ec-
clesia Mater, quotiescunque in eam cogitati-
onem devenire necesse habet; quàm multi in
hoc sacro munere semper extiterint, atque
etiam

etiam nunc extant, qui *Epicurum* vivunt, at
silentium colunt *Pythagoricum*; quibus *suggasti*
cubitale est *otii pulvinar*; qui incumbunt qui-
dem, sed ut dormiant. Hi dum *seipsos* pascunt
neglecto grege, non *Christi oves* laginant,
sed *porcos Epicuri*; id unum curantes scilicet:
modò ad mulctram veniant, bene habet; in-
terim & *succus pecori*, & *lac subducitur agnis*.
At Vos memineritis obsecro (mei fratres)
Vos à *Christo Pastores* esse constitutos, quibus
id incumbit muperis, oves quotidie pascere,
quotidie potatum educere. Vos *Agrícolas* me-
mineritis; cum prima luce sementem facietis,
nec vesperti manus retrahenda. *Piscatores* vos
estis; quin esto igitur vobis hamus semper
pendulus. Indicavit nobis Salvator noster,
quàm agrè tandem ejiciatur mutum genus da-
emoniorum; non sine precibus nempe & jeju-
niis. Atque eò certè magis vobis contem-
dendum erit, quò cum alii humeros suos sub-
duxere, vos vestrà sedulitate implere tandem
possitis hoc munus vestrum. *Emulationem*
vobis incutiat illud *Chrysostomi* *xpi* & *eccl*. &
clausura *inimici*. *Emulemini* Scribas & Phari-
sæos, qui *Mosis* cathedram olim frigere non
permittebant. Saltem vos commoveat vehe-
mentissima illa *Pauli* adjuratio; quam sine
sacro quodam horrore nec legere unquam nec
audire possum. [2 Tim. 4. 1, 2.] *Obtestor te*
igitur etiam atque etiam ego, in conspectu Dei,
& Domini Jesu Christi, qui judicaturus est
vivos & mortuos, in illustri illo suo adventu,
& regno suo; Prædica sermonem illum, instat
tempestivè, in tempestivè, argue, objurga, exhor-
tare,

tare, cum omni animi perentia; & desideria.
 Verbane sunt hæc & an potius fulsina? *1001*
0321 Attende doctrinæ in successu. Minimum
 siquidem hujusce muneris in vestris peragitur.
 Post semetipsum factam obediendæ sunt glebæ,
 ne sentem abripiant cæli volatilia prælimendi
 sunt cardui, qui opprimere satæ possunt, aut
 præfotore. Jam tandem incipit animarum
 cura; quæ quanta sit, ego profus effari, ne-
 queo. Quin liceat ergo vobis (viri gravissi-
 mi) ad vestram experientiam provocare. Vos
 dicite, qui zelus, quæ sollicitudo, quod om-
 nium curarum onus incumbit illis, quorum
 fidei commissa est animarum salus. Hæc quod-
 ties ipse mecum reputo, non possum certe
 quin exchimebiam. *1001* Quotus
 quisque mortalium est, qui ad hæc idoneus?
 Certe non censuimus, qui visus. *1001* *1001*
de milibus vult. Unus est mille, multante
 Jolui, mirum ut; *1001* *1001* *1001*
 Quæ cum ita sine, *1001* *1001* *1001*
 quæ in gratum sit oportet id genus hominum
 qui cibum præbent scilicet cibis: rationem.
 Quibus solenne est fideles convitiis profuso
 dere. Hoc cine Paulus vulbos præbent oculos
 velle. An institutoribus vestris *1001* *1001*
 sic tandem rependatur. Hoc cine (dicunt) sto-
 manum factum, omne iis vivendi rationem
 denegare; omnem vitam non dices ad plena
 didam, verum ad jucundam vitam intencio-
 dere? *1001* *1001* *1001*
 At forte alicui videri possint res nostras
 agere. Imò vero quid mihi faciam, cum alii
 nos invadunt prædicandi causâ. Deponenda

nobis erit modestia, quum alii frontem omnem abjecere. Nempe licebit bona diripere, & nos interim silere decet præ modestia. Hæc vobis (Auditores) historiolum. Vir quidam cenam exceptus est, lautissimâ illâ quidem ab hospite nobilissimo. Postquam jam palato satis confultum fuerat, craterem, qui fortè tum adstabat, aureum clam surripuit; at non sefellit hospitem. Qui Heus! inquit, amice, redde poculum. Quid hæc conviva? nempe, ut erat homo incomparabilis impudentiæ, Hospitem suum onerat integris conviciorum platistris, ac si hospitii simul & amicitiae jura violasset eò quod hospitem suum, & ad hoc amicum, adeo inurbanè & præter solitam ejus modestiam tractavisset. Quid ille contrâ? Quin abeas inquit quo dignus es, prodigiosè nequam; siccine in aliis modestiam desideras, quam à teipso longè profligasti? Peccat scilicet alius læsâ modestiâ; tu interim innocens eris patrato flagitio? Ecclesiam diripere impunè licet; at furem clamare, hoc præter modestiam! Civilibus officiis ministros olim exemistis; & quò magis adhuc sumus curarum vacui, an & bonis etiam exuectis? perfectè tum tandem os bovi trituranti obstruetur, ubi non tantum non edere, sed ne spirare quidem licebit. At non sum inscius eos ad populi largitionem nos charitatemque remissuros. Quanquam profectò quid hoc aliud foret, quam nudissimæ nos mendicitati devovere? Annon è sporta nobis victitandum cernunt? annon frigere, nos jubent ac esurire? in hoc præsertim seculo, in quo frigidam fore cha-

charitatem prædixit Dominus? Verùm obsecro quĩ tandem in populo speremus charitatem, cum in vobis interim iustitiam desideramus? Annon & vos estis populo annumerandi? Verùm è populi benevolentia nos pendere velitis; nempe quum eorum jam prius in nos odia, quibuscunque possitis artibus concitastis. Magni certè nobis habenda semper erit populi benevolentia; verùm debitum à vobis postulamus, non petimus Eleemosynam; nedum ut nos ad alios remittatis. Neque tamen in eo sum ut Decimas hic contendam absolutè quidem necessarias: (Quamvis profectò, si quid apud nos valerent humana jura, si quid mortuorum testamenta obtinerent, his utique non fraudaremur) verùm, ut qui in Evangelio laborant, ex Evangelio vivant; neque solùm habeant unde tolerare vitam, sed & honestè ornare possint; nec ut familiis suis prospicere solùm, sed & aliis etiam, cum opus fuerit, erogare. Quid enim? qui ut hospitalis sit Episcopus, & liberalis exigit; annon idem ipse intelligit res familiaris abundè illi suppetere oportere? Et quĩ in conflandis opibus sollicitudine omni interdicat, annon eodem spiritu jubet idem ut subministrantur aliunde? Certo certius sancivit Dominus (1 Cor. 9. 14.) qui Evangelium prædicant ut ex Evangelio vivant. Quod si eò tandem assurgeret nonnullorum hominum avaritia, ut post ablatum pallium tunica etiam abriperetur: nolite nihilominus despondere; animi ad majora nati; merces vobis ad Dominum reponitur: non erit labor yester inanis

nis in Domino. Quoties, fratres, quod nostrum est, hoc unum agamus sedulo. Tum vero ut id studiosè magis facere velitis; quæso vos oratos habeam, ut hæc una mecum, breviter quidem reputare velitis.

I. Summam Christi in conferendo munere dignationem ac fiduciam. *Petre, si me ames, pascere gregem.* O sanctas præstigias! O quem non illius amor ad munus accenderet, atque inflammarer? Dilectam sponsam Christus quam habebat unicam nostræ commisit fidei ad ipsum tandem perducendam. *Paulum Christus fidum duxerat,* eò quod in ministerio illum constituerat; atque illi *Paulus* studebat unicè; scilicet ut fidelis tandem a Domino reperiretur.

Non possum certè non supicere generosum Ciceronis animum in causa Sexti Roscii, dignum profectò quem vel Christiani quivis imitentur. *Id quod suscepi, quoad potero perferam; quod si perferre non potero, opprimi me onere officii malo, quàm id quod mihi cum fide semel impostum est, aut propter perfidiam abjicere, aut propter infirmitatem animi deponere.*

II. Quæso perpendite rei conceditæ pretium. En Agricolas sudantes, & ad quasvis Cæli inclementias perferendas paratissimos, ut messe aliquando potiantur. En mercatores (genus hominum in mortis confinio collocatum) ventis & fluctibus colluctantes, ut gemmas suas & margaritas, vel per medias freti fauces sacrificiant: & nos interim otio torpescimus, quibus non medela Corporis, non bonorum patrociniū, sed pretiosissimum

simum illud animarum depositum cum summa fide commissum est? Quid, obsecro, animarum salute pretiosius, pro qua Dei Filius vitam suam & sanguinem profundere non dubitavit? Desino, jam desino mirari porro cur *Paulus Timotheum* usque adeo vehementer urserit. *Εργε, αἰσχρῶς, ταῦτα παλιν, ἐκ τοῦτο ἀδὲ, ὅτι παρὰ τοῦ αὐτοῦ. In promptu est ratio. Τὸν γὰρ αὐτοῦ, ὃ αὐτοῦ ἐκείνου, ὃ ἀσέβητος ἐστ.*

III. Perpendite tertio, serio perpendite negligentiae periculum. Si tuâ id fiat culpa quod minus peccator exaudiat buccinae sonitum, in tuo capite hies illius sanguinem. Sic dicit Dominus *Ezek. 33. v. 6.* quocirca nec Papae impune erit, si catenatim animas perducatur ad Gehennam, quod tamen non nemo asserere non erubuit; enimvero si eo perducatur, committetur ipse nocellum habet. Si enim civili lege cautum sit, & aequissimo jure constitutum, ut si navis aliqua per Gubernatoris incuriam naufragium aliquando patiatur, omnis ab illo mercium personarumque jactura severissime exigatur; an Pastores id impune ferent, si animae, illorum fidei commissae, illorum culpa & negligentia pereant? Imò vae pastoribus gregem non pascuntibus. Inter capras stabis, quod oves neglexeris. Vae mihi, si non evangelizavero. Quis ad hoc periculum non expallescit? Ego certè cum his auditis dissilio trepidus, & prae metu omnis evanesco. Excubate igitur pro animabus, tanquam rationem aliquando reddituri, & scientes terrorem Domini homines ad fidem adducite.

IV. Quin & quartò & ultimò, intueri licet fidelitatis mercedem, quam Apostolus præcipuam nobis proposuit, salutem nostrarum animarum, *animarum salutem*. Dominus non *Decios* postulat, qui pro salute populi semetipsos devoteant. *Moses* quidem & *Paulus*, pro Dei populo non modò vitam, sed & æternam animarum salutem, prodigere erant paratissimi. Sed non erat opus, ut suum illis locum cederent. Cælum capax, benignus Dominus. Ecce ego, & filii quos dedisti mihi. *Te ipsum salvabis, & auditores tuos*. Imò verò quò quis plus operæ in aliorum salute procuranda collocaverit, eò magis suam ipsius salutem promovebit. Sic itur ad cælum lineâ rectâ & brevissimâ, summoque viarum compendio. Quum autem apparuerit noster *Aγγελος*, vos accipietis & *Aγγελος* *σφαιρα*, I *Pet.* 5. 4. Tum qui docti fuerint fulgebunt quasi splendor firmamenti, & qui ad justitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas usque æternitates.

F I N I S.

CON-

*Concio habita publicè coram Academia
Cantabrigiensi pro Gradu Docto-
ratûs in S^a Theologia.*

à WILHELMO DILLINGHAM.
S. T. P. & Coll. *Emman.* Magistro.

I COR. iij. ix.

Θεὸς γὰρ ἰσχυρὸν συνεργοί.

Etenim Dei sumus cooperarii.

BEATUS *Paulus*, quum de *Corinthio-
rum* diffidiis è domesticis *Chloes* cogno-
visset, nihil sibi in re tam præcipiti
eunctandum ratus, arrepto calamo Epistolam
hanc primam exaravit; eo sane id consilio,
ut hydram illam multorum capitum stylo suo
confoderet, ut lacteo Eloquentiæ suæ flumi-
ne restingueret ac sopiret flammam istam quæ
nobilissimæ Urbi, Ecclesiæ longè florentissi-
mæ, gemino licet mari allueretur, incendium,
perniciem ac ruinam, adeoque *πρωτογενίας* quan-
dam interminari videbatur.

In isthoc tumultu Ecclesiastico, dum *Pan-
lus*, *Cephæus*, *Apollo* plus sitis efferrent, a-
besse nequibat quin alienos iidem deprime-

H 5

rent

rent nimis & conculcarent. Utrique malo prospiciens *Paulus* ita stylum suum temperabat, ut neque de illis nimium gloriando Dei gloriam interverterent, neque hos nihili faciendo ipsum minus ac officium Ministrorum contemptui haberent ac despiciatui. Atque hoc certè quidem in presenti commate, *Quia*
id est tempore evangelii.

Tria præcipuè sunt quæ de ministris Evangelii hæc verbis indicantur.

1. Operarios esse.
2. Operarios autem Dei.
3. Et quidem Dei cooperarios.

In quibus profectò omnibus vestra res agitur, auditores. Certum est mihi non agere pluribus, *in istis tribus* complectar omnia quæ sum dicturus, vos autem animos advortite, neque de singulis breviter differentem benignè ac attentè sic uti facitis audiat.

Atque ab illo imprimis carcere habentæ nobis laxandæ sunt, in quo statuitur ministros Evangelii esse operarios, vel sanè quod eodem redit, operosam rem esse & laboris plenam, plenam pulveris ac sudoris, officium nempe Ministri Evangelisti.

Atque huc imprimis illud facit quod ubique scè scripturarum sic loqui amet *Spiritus Sanctus* ut testetur verbi ministris labores ac arumnas perpetuas esse subeundas; & quidem ne longè abeamus, è presenti hoc commate licebit hoc idem intelligere *in ipso evangelio*, operarii sumus, at quales denum operarii? docent ea quæ subsequuntur, *Quia*
Quia evangelium in. qui enim Dei agriculturam ac
 adi-

ædificium vocat Christianam plebem, idem ille eadem opera agricolas & fabros vocat Evangelii ministros: *Agricola*; non hominis sed laboris nomen; ut cui sulcandus sit ager, facienda sementis, occandæ glebæ, herbæ noxiæ exterminandæ: neque verò cessat post messem labor, idem illis volvendum est Saxum, redit iis in orbem labor, cuius nec terminus ullus nec vacatio. O quam operosum esset quæ illi opere præstant singula vel sermone nobis percensere! Ecce novus laboris orbis. Plantanda vinea, munienda, riganda, purganda lapidibus, inferenda nonnunquam vitis est, ubi luxuriat amputanda, focillanda si sterilecat. Abigendæ vulpes, quæ & *reser-*
pant, abigendæ aves quæ adultiores uvas deprædantur. Quæ quidem quo plura sunt, eò magis faciunt officio ministrorum illustrando. qui propterea *γάρτοι* à Paulo dicuntur, ad 2 *Tim.* 2. v. 6. imò *εργάται* à Salvatore, operarii quibus opus non remittitur, *εργαταὶ οὗτοι οὐκ ἔστιν ἵνα ἐργασθῶντες εὐφρανθῶσιν.* *Math.* 9. *Luca* 10. Et ne quid eos laboris subterfugeret, in vineam mittuntur, 1 *Cor.* 9. 7. Quod si leviora isthæc alicui fortasse videbuntur, *Fabri* sunt seu lignarii illi seu lapidicæ. Sunt iis amolienda rudera, ligna iis exascianda, si lapides iusto grandiores fuerint *Jeremia* malleo (23. 29.) sunt comminuendi, si scabri fuerint aut incurvi extensâ lineâ sunt ad libellam & canonem revocandi, ut in ædificium tandem coalescant spirituale, templum ac domum summi Dei, Sionem, ac cœlestes Hierosolymas.

Sed

Sed nolo istis immorari : circumspicite obsecro cuncta humanæ vitæ instituta, in quibus omnibus si quid sit quod laborem exposcat aut sudorem exprimat, id omne in sacris paginis officio ministri designando transferri & accommodari comperietis. Quid *Speculatores* dicam, qui perpetuas agunt excubias? *Speculatores* dicuntur Ecclesiæ ministri. • Ecquis autem est tam cornæ fibræ quem duræ *pastorum* sortis non miserefcit, qui dum oves pascunt, ægrotas sanant, infirmas bajulant, palubundas révocant, creptas vi repetunt, lupos ac id genus cætera ab ovilibus suis averruncant, interim cum Caniculæ rabie, & furoribus Boreæ, Solis æstu ac omnimodâ hyemis inclementiâ die noctuque conflictantur. Pastores isti sunt Ministri Evangelii; ut passim in Scripturis indigitantur. Aspicite sultis *Piscatores* magno conatu ac molimine jactantes retia ac reducentes & certè quandoque totas noctes infelicitè. Quid autem ministri? Faciam vos piscatores hominum, inquit Salvator; atque eo certè gravior esse solet horum labor & sollicitudo in quantum illi quidem captis semel piscibus de cætero conquiescunt, hi verò non majorem curam ac molestiam in custodiendis hominibus quàm capiundis experiuntur. *Castra* lubet intròspicere? eheu! quantus equis, quantus adest viris sudor, imò verò quantum sanguinem, quot vulnera pro laude suâ milites & pro Patriæ salute paciscuntur? in horum etiam partem venit Minister Evangelicus. *Σὺ δὲ ἐν πολεμικῇ αἰσ ἐπὶ τοῖς ἐχθροῖς* *τῶν Χριστοῦ*, *Paulus* 2 ad *Timotheum* c. 2. v. 3. Militant

militant ergo sub Imperatore *Christo*, & quidem in primipilis.

Verum ne nimius sum in re tam facili, dissimulabo in præfens verbi ministros etiam cum *athletis* cæteroque arenæ apparatu in pagina Sacra contendere nonnunquam ac committi. Verum dicite obsecro Auditores quanam sit illa vitæ ratio, ærumnosa illa ac laboriosa, ad quam nemo mortalium sponte sui, nemo nisi sententia Judicis addictus, aut duræ necessitatis telo adactus ac impulsus descendit unquam. Triremes loquor; ad remos damnari, quid miserius habetur, aut quid demum reperiri poterit laboriosius? at verò *Ministri* Evangelici nil aliud sunt quam *vingtæ*. Verum desino ulterius hoc telum texere, ac ad illa potius devenio, unde causam tanti laboris ac negotii intelligamus.

Enimverò tria imprimis sunt, quæ provinciam *Ministri* difficilem reddunt ac molestam.

Magnitudo operis,

Malitia Satana; ac

Nostra demum imbecillitas.

Magnitudo quidem operis tanta est quantum quis probè à natura comparatus, artibus ac scientiis omnibus instructus, & (quod caput est) divinis insuper auxiliis adjutus subire possit ac sustinere. Quid enim? quæ suâ naturâ gravia sunt, ac suo pondere ruitura, nullo negotio possunt vel ab ignavo quolibet præcipitari; at eadem denuo è profundis excitare ac prostrata erigere, animas hominum ab inferis revocare ac in cœlis demum sistere,

hic

hic labor, hoc opus. Quid autem quod etiam
 sæpiusculè sit ut nonnulli postquam multo
 molimine ac sudore ad summum usque clivum
 eos videmur evexisse, cum *Sisyphus* saxo ad us-
 que ima tartara relabantur. Ita quidem sunt
 hominum ingenti, ad vitium flecti cerea; ad
 virtutem fingi plumbè adamantina. Omnes im-
 mundi natura sumus, Originis labe penitus in-
 secti, vitæ inquinamento contaminati. Quis
 nobis *Aethiopis* pellem eruet, quis *Pardi* ma-
 culas nobis eluet? Cor certe hominis obsti-
 natè nequam est: non vitiosi sumus sed vitium;
ἀνθρώποι καὶ ὡς τὸ κύνες ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ.

Operis magnitudini accedit *Satanæ* malicia,
 qui in perniciem humani generis heu quam
 nimium ingeniosus! id unum agit malè sedu-
 lus, ut hominum quæ pervicitiis, quæ injuriis,
 ministris possit *κατασκευάζειν*, negotium fa-
 cessere & conatus eorum omnes promovenda
 salutis suffraginare. Novit Diabolus, lupo
 iste ac prædator animarum, impunè sibi licere
 in oves grassari post amotos canes, ac pasto-
 res è medio sublato: hinc in eos omne suum vi-
 rus evomere, hinc intentare facta crimina,
 hinc acutere & stringere in illos maledicorum
 linguas, eosque omni calumniarum genere coti-
 spurcare. Reges gentium vocantur *βασιλεῖς*
 (inquit Salvator *Lucæ* 22. 25.) vos autem
 non sic. Qui ergo tandem, domine *Jesus*?
 non *βασιλεῖς* certè sed malefici, *καὶ οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ὡς οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι, ἀλλὰ ὡς οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι*, inquit Apostolus (1 *Cor.* 4.
 13.) quamvis hoc etiam profectò Regium
 est benè merentes malè audire. Hinc illæ la-
 crymæ,

cryma, hinc est quod pullati incedunt Ministri Evangelici.

Verum, neque tamen hoc tantopere nobis querendum esse videretur, si tanto operi vires æquas, si tanto oneri pares humeros haberemus; verum *in eo non sumus*. Quis tot labores exaudando non ipse exarescat? Attende lectionem (inquit *Paulus* & *Timotheus*, 4. 13.) quæ tamen corpori lassitudinem affert corporisque plane conficit, expectus loquitur Ecclesiastes, 12. 12. tum verò quæ latera, quæ pulmones, quæ gladiatoria totius corporis, lassitas sufficere possit concionanti & dissimulando cætera nec inconsulto, ne forte quis laboris magnitudine percussus animo, munus ipsum non sine horrore quodam deprecaretur, sic olim *Moses* ac *Jeremias* munus suum sunt impense deprecati. Sic etiam legimus apud *Eusebium* *Evagrium* & *Ammonium*, quorum alter fugis, alter abscisso naso dicitur sibi consuevisse, serio nolentes Episcopari. (*Euseb. Hist.* l. 4.) Fugientes Episcopatum declinabant opus: si in invicem agerent, ipsum incedunt, qui Episcopatum ambit, opus inveniet, sumus enim operarii.

V. Quod quum ita sit, quis vobis animus, quis Christiana plebi esse debeat intelligimus. Enimverò, Auditores, si operosa res sit officium Ministri Evangelici, quantum in præparando studium ac industriam, in exequendo sollicitudinem ac diligentiam adhiberi oportebit? Pellunt certè consulunt ii tum Ecclesie Dei tum sibi etiam ipsis, qui temerè ac illotis (quod aiunt) pedibus in tremendum

laborem nullum agnoscunt, quem ipsi non experiuntur; quod si rationem nobiscum ritè putarent, utique non tam obliquo nos oculo intuerentur. Enimverò si operarii simus, non sunt profectò elemosynæ quæ solvuntur decumæ; dignus est operarius mercede suâ, (aiente *Christo*) *ὁ δὲ ἀλλοτρίῳ ἐφικόμενος*, an non æquum est? *ἐπιμελὴς γὰρ ἐστὶν ὁ κύριος τοῖς μέλησιν αὐτοῦ;* 2 Tim. 2. 6. Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est si nos vestra carnalia messuerimus? 1 Cor. 9. 11. Qui sacris operantur, è sacrario comedunt; ita Dominus constituit qui *Evangelium annuntiant* ut ex *Evangelio vivant*, ad Cor. 1. 9. 14. Legimus Numerorum 18. 11. ubi Levitis victum suum assignat Deus, *Primitias autem quas voverint & obtulerint filii Israel, tibi dedi.* † Pessimè certè de nobis meritis est, imò de sacro codice ac Ecclesia Dei, quicunque fuerit Parisiensis ille Typographus, qui in Bibliis nuperis (scilicet plusquam Regiis) ita excudit hunc versiculum, ut pro *Primitias quas voverint*, *Primitias quas voluerint* filii Israel, substituerit: nimium profectò oscitanter, at satis ex sententia & praxi nostrorum hominum, in quibus valdè sanè quam pauci sunt, qui non Decimas vellent arbitrarías; solvunt quidem pro arbitrio, vel potius pro arbitrio abstinere, ac si ex aliquo itidem *Parisiensi* codice de decimis illud dici intelligerent, qui capere potest capiat. Quod non ligat

I

patro-

† *Biblia Reg. Franc. Paris. 1645.* ex errore Typograph. ceteræ omnes Edit. ut & MSS. legunt *voverint*. lit. / non insert.

patronus, malè solvunt clientes, & residuum e-
ruæ comedit locusta, ministris interim relin-
quitur plorare & esurire. Væ autem vobis divi-
tes *Kadum idad Goria*. ecce enim merces operario-
rum per vos interversa elamat, & vocifera-
tiones eorum qui messuerunt in aures Domi-
ni Sabaoth introierunt. Det vobis Deus tem-
pestivè sapere & resipiscere, ne serò tandem
errorem vestrum intelligatis.

Primam rerum dicendarum partem jam ab-
solvimus: in duabus reliquis breviores erimus,
contenti scilicet summa tantum rerum capita
delibasse. *Operarii sumus*; hoc primum, &
quidem huc usque fuit; *Dei sumus Operarii*;
hoc verò est de quo nobis secundo jam loco
differendum. Atque hoc certè quidem abun-
dè nobis constare poterit, si tria isthæc ali-
quantisper intueamur; nempe

1. Opus Dei esse in quo versamur. deinde
2. Deum esse authorem nobis operis sus-
cipiendi.

3. Eundem Deum nos mercede remunerare.
Quæ singula percurram breviter, atque ita
quidem ut quæ sint cujusque consuetaria si-
mili brevitate indicavero.

1) Primò igitur. Opus est Dei in quo
versamur; Dei negotium est quod agimus.
Opus hoc & negotium Dei, est salus anima-
rum; hæc Deo placet quàm mirificè, imò
deliciæ mera; *Isai. 53. 10.* verum ne a ver-
bis Apostoli discedamus. *Ædificium* hoc
spirituale solo cedat necessum est: Deus au-
tem est soli Dominus, vel si in alteram meta-
phoram transeamus, ager quem colimus Dei
est,

est, utpote quem summo pretio Christus nempe suo ipsius sanguine acquisivit; semen Dei est, is enim est qui sufficit semen ferenti, 2 Cor. 9. 10. quin etiam idem illè Deus est Dominus messis. Orate Dominum messis (inquit salvator) ut emittat operarios in messem suam, Mat. 9. ult. Verum quid plura? quum idem hoc ipsum dicat Apostolus disertis verbis, 1 Cor. 16. 10. ubi de Timotheo ait, opus enim domini operatur sicut & ego. Atque in presenti hoc versu de quo disseritur, idem Paulus, Οὐ γὰρ ἔγωγε, Οὐδὲ ἰσχυρὰ ἐστίν.

Quocirca auditores; illi certè aliud agere censendi sunt qui res suas agunt, qui, seu famæ propriæ velificantes, five utilitati suæ tendentes retia, Domini interim sui opus unice frigere patiuntur. Non est hoc profectò Deo servire, nisi si fortasse ventri, neque enim potestis Deo servire ac Mammoni. Pessimè omnium agunt illi qui Diaboli opus operantur, qui id unum agunt, ut quà exemplo quà consilio suo, alios in errorem seducere possint & secum unà in infernum præcipitare. Quotquot autem Operarii Dei audire volunt, eos Domini opus facere oportebit, neque id quidem Neghiter & oscitanter, sed ferventi animo, summo cum studio ac industriâ. Enimverò maledicti sunt qui opus Domini remissè faciunt ac negligenter.

2. Operarii Dei sumus; is enim est author nobis suscipiendî operis; illius jussu ac imperio, operamur: is mitit operarios in messem

messem suam, Mat. 9. *Christus* nos reddit piscatores hominum. Pastores & Episcopos constituit Spiritus sanctus, Act. 20. 28. olim quidem *immediatè*, seu dona respiciamus sive vocationem ad officium, utrumque hodie *mediatè*, siquidem dona conferuntur mediante studio nostro & industria, ad munus autem designamur non nisi testimonio ac auctoritate Ecclesiæ.

Conf. 1. Quin igitur auditores vestram auctoritatem intelligite. Deus mittit operarios in vineam & messem suam; quis ille est homo præceps ac temerarius, qui illius in jussu ausit in tam sacrum opus falcem suam immittere? si Deus instituit operarios, quis mortalium ausus fuerit interdiceret? nonne ego præcepi tibi (inquit Dominus, Josuæ 1. 9.) *confirmare & fortis esto, ne expavescito, neque consternator; quia tecum est Jehova Deus quocunque iveris.* Quod idem vobis dictum putetis velim, Auditores.

2. Deinde verò quantum nobis hinc præsidii, quantum tutelæ ac defensionis hinc accedet? Si enim Dei jussa exequamur, ille proculdubio nos tuebitur adversus omnem mundi Satanæque rabiem. Ministri sunt stellæ in Christi dextrâ, Rev. 1. 6. qui uteis utitur, ita eos protegit ac conservat: is est noster ~~opponitur~~ qui custodit ipsos custodes, qui — *curat oves oviumque magistros.* In quos si quid durius aut iniquius statuerint homines nequam, utique non iis impunè erit. Sanctos meos ne attingite, prophetas meos injuriâ ne afficite, inquit Dominus, Psal. 105. 15. Quod

Quòd si eò processerit nonnullorum audacia ut servos Dei ausint injuriis excipere, & ignominiosè tractare, Deum profectò aliquando severum vindicem experientur: siquidem *David* acerrimè ultus est servos suos indignè habitos ab *Ammonitis*. Quanto magis Deus suos? qui quòd ipsis quis aut damnum intulerit aut beneficium erogaverit, id sibi ipse factum interpretatur. Non te sed me rejecerunt, inquit alicubi Deus *Samueli*. Qui recipit vos me recipit, inquit *Christus* Apostolis Mat. 10. 40. Graves pœnas *Apollini* dederunt apud *Homerum* *Græci*, non alià de causà quàm quòd sacerdotem ejus minùs honorificè tractavissent, *Ὀδυσσεύς δ' ἑρπετοῖσι καὶ ἰχθύσι*. Iliad. α. 11.

3. Tertio, si Deus nos instituit operarios, æquum profectò est, ut ex illius præscripto operemur, ac ad ipsius voluntatem totum opus exigamus. Is quum sit author nobis suscipiendi operis, consentaneum est ut in opere exequendo toti ab illius arbitrio pendeamus.

4. Quum Deus instituat ac designet operarios, discat hinc *plebs Christiana* unde petendi sunt fideles *pastores*, ubi quærendi sint periti ac industrii *operarii*. Monet hoc idem Salvator *Christus*, Mat. 9. Orate ergo Dominum messis, ut mittere velit operarios in messem suam. Denique

5. Si Deus nobis sit. author suscipiendi operis, ab eodem aliquando mercedem certè accipiemus. Verùm hoc tertio jam loco dicendum succurrit; siquidem exinde dicimur

operarii Dei, 3) quoniam Deum habemus directorem. Non perinde quasi nos quicquam apud Deum commercemur, cum fecerimus omnia servi sumus inutiles, nil ei dedimus quod ab illo prius non accepimus, ea tamen est Domini liberalis benignitas, ut nolit servos suos fideles indonatos abire; enimvero edicto suo curavit, ut in hoc seculo duplici honore habeamur, in futuro autem non simplici gloria coronabimur; *qui enim ad justitiam erudunt multos erunt sicut stella*, nec illæ quidem vulgaris notæ; unicuique fideli stus erit denarius, cœlestis argenti, at non omnibus erit æqualis ponderis, *shekel sanctuarii* (ut olim) præstabit. Vulgus fidelium coronis suis gaudebit, at *propheta referet prophetam mercedem*, habebit insuper corollæ mantissam, corollam civicam ac cœlestem, ob servatos cives, ob servatas animas. At quid si fortè post operam studiosè navatam, post multos gravesque labores exantlato animâ nulla Christo lucrifiat? Scilicet, non exinde perit merces operario fideli, si messis fermenti non respondet, neque enim vincere sed pugnare fortiter est officium boni militis. *Odor sumus Deo gratus*, vel etiam *in his qui perierunt*. Ne quis ergo dicat, *Frustra laboro, inaniter vires meas consumo*; etiam si enim *Israel non cogatur, officium tuum penes Jehovam, & opus tuum est penes Deum. Isai. 49. 4.* Quamvis hîc fortassis nullum laborum tuorum fructum capias; obstinati sunt homines, & ad hoc injurii, te bonis tuis spoliante, pecuniis emungant, non tamen erit labor tuus inanis

nanis in Domino, ipse tibi fors erit; in corona cœlesti abunde erit, unde cuncta hæc damna refarciantur. Quæ cum ita sint, Auditores, cum Dei opus sit quod agimus, quum auctore Deo opus aggrediamur, quumque idem ille nobis operis mercedem tribuat; utique nullus relinquitur dubitandi locus quod minus secundum hoc membrum asseramus, nos esse operarios Dei.

III. Superest jam tertio loco exponendum quod priora illa duo in se complectitur ac coer-
cet, Dei sumus cooperarii. Quod unum verbum sententiam duplicem in se complecti-
tur. Cooperarii sumus; & quidem primo

1. Nos inter nos, in eodem opere versa-
mur, conservi sumus ejusdem Domini; alii fortassis alios, aliis donis excellunt superant-
que; varia dona sunt & charismata, unus idemque spiritus, unus idemque Dominus. Hic fortasse clarius docet, ille movet ve-
hementius, at idem utrique opus est, idem-
que scopus, *ut in Pauli, ut in Agatha, ut in*
diaconi di ut in omni, cum ergo commune no-
bis opus sit, unus idemque Dominus, quid-
ni & eadem omnibus mens sit, idem ani-
mus, idem pacis studium, siquidem nostris
diffidiis fruitur Satanas, laceratur Ecclesia,
pessimè sibi consuluerunt Corinthii, qui dum
Pauli & Cephe discerpunt nomina, ipsi facti
sunt Schismatici.

2. Verùm instat secundus & quidem præ-
cipuus hujus loci sensus, *ut in Pauli, hoc est*
una cum Deo operamur. Qui & alibi dicitur
cum ministris suis operari. Marci ult^o ult^o

אֱלֹהִים עֹשֶׂה בְּנוֹרָא וּבְמִסְתָּרִים. Deus ergo operatur, quin & nos idem operamur, at modo quidem quam dissimili disparique! Is *causa* est (ut loquuntur) *principalis*, nos *instrumenta* sumus & *administri*; Deus *naucerus*, aura *spiritus*, nos tantummodo *uapitay*; Deus hic agit non solum ut *causa prima* cum *secundis*, hoc est, *universali* modo, verum *particulari* insuper, *spirituali* & plane *extraordinario*. Non sumus idonei per nos ipsos ad cogitandum quicquam velut ex nobis ipsis; quod idonei simus, id verò debemus acceptum Deo: is est qui vires nobis sufficit, is nos reddit idoneos ministros novi fœderis; per vim nempe ipsius operantem in nobis efficaciter (Col. 1. 29.) Deus ergo in nobis, per nos, itaque nobiscum operatur. Nos cum Deo, Deus nobiscum.

1. Nos cum Deo operamur.

En summam Dei dignationem, qui quum solo verbo, solo nutu suo possit omnia, maluit tamen in servandis hominibus adhibere hominum ministeria. Dei nudi & quasi evaginati colloquia quanto cum horrore deprecati sunt Israelitæ! Loquatur *Moses* & audiemus, sed ne loquatur nobiscum Deus nè moriamur. Hujus tum illorum tum nostræ imbecillitatis misertus Deus Divina sua mysteria nobis accommodat, & nos alloquitur non solum humano sæpe loquendi modo, verum etiam hominum ministerio. Atque inde quidem effectum est, ut homines salvet non nisi scientes ac volentes; Evangelium autem ita promulget ut non solum auditorum captui

captui consuluisse, verum etiam hominum loquentium cognitionis finitæ rationem habuisse videatur. Deindè verò,

2. Deus nobiscum operatur. Hinc primò.

1. En summam ordinis nostri dignitatem; præclarum quiddam ac honorificum ut Dei servi audiremus, quo sanè titulo Dominus noster *Iesus Christus* apud prophetam insignitur. Post *Christum Paulus* dicitur *ad Titum 1^m*, titulo haud paulo illustriori quàm si fuisset cum *Sapere Persa* frater Solis & Lunæ salutatus. Verum hoc quicquid est, cum fidelium vulgo habemus commune; at quàm gloriosum profectò illud, ut Deum habeamus cooperarium, ut Deus nos assumeret sibi in societatem tam divini operis. Domine, quid est homo, ut tantà illum glorià, tanto honore coronares? Feceris illum angelis paulo inferiorem, nunc verò factus est angelis haud paulo sublimior; enimverò angelos vocat ministros suos Deus, at quis unquam Angelorum dictus est Dei cooperarius? Sic autem dicitur Evangelii Minister, nè officium tam salutare apud ignaram plebem plùs nimis aliquando evilesceret. Qui utinam profectò, vel hinc edocti ministris iustum ac debitum honorem exhibere velint; si minùs ipsorum operis gratià, at certè propter Dominum, eumque imprimis cum iis cooperantem.

2. Hinc nobis (auditores) causam licebit intelligere successus Evangelii tam luculenti, tam incredibilis, quod sine verborum aucupio ac lenociniis tam potenter invadit hominum animos, ut nullis humanis præsiidiis sultum,

tot jam secula imperium totius orbis occupasse videatur. Neque sanè est cur de operis nostri successu nosmet anxie nimis sollicitemas; Deus enim nobiscum cooperatur, æquid non poterit ille, qui potest omnia? nos modo officio nostro nè delinamus, illius intererit ne opus suum in nihilum evanescat. Quis non facile agnoscit vim divinam in obsidione Jerichuntis, emicuisse? moenibus suis urbs exuta est, cum tamen pro arietibus, arietum solum cornua admoventur. Arma militiæ nostræ (inquit Apostolus 2 Cor. 10. 4.) divinitus valent ad prosterrenda quævis ~~impugnabilia~~. Quis potis est è lapidibus filios *Abrahe* excitare? Extra Deum planè nullus; At efficere potest Spiritus Sanctus, ut ad ejus citharam vivi lapides in ædificiis sanctum ac spirituale coalescant. Sine ipsius ope nihil quicquam efficere possumus, in hoc præsertim negotio. Nos fortasse plantare possumus, nos rigare, neque hoc certè quidem nisi auxilio numinis adjuti possumus; verum incrementum dare is solus potest qui potest omnia. Quocirca

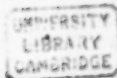
3. Tertiò ac ultimò. Quum Deus sit primaria & princeps causa, nos tantummodò instruere, utique Deo cedat laus omnis, illi gloria intotum ac solidum tribuatur. Absit à nobis, longissimè absit Gloriam Dei intervertere. Nolebat olim *Joab* de nomine suo dici captam *Rabba*; cum honorem *David* integrum ac illibatum reservabat, captique Regis coronam non nisi *David* caput volebat idem redimiri. Quam ejus fidelitatem summam accuratè expressit Apostolus Paulus, & exemplo suo eandem nobis

nobis imitandam commendavit. *Viri Israelitæ,* quid intentos in nos habetis oculos, quasi propria potentia vel pietate effecerimus ut hic ambulet? *Deus ecce Deus glorificavit filium suum Jesum.* Sic olim *Petrus Act. 3.* At Paulus in presenti capite id unum egit ac in stylum suum totus incubuit, nè suo nomine tumultuantes *Corinthii* ad præripiendam Deo Gloriam abuterentur; quem in finem mirum profectò quàm se abjicit, quàm se facit nihili. Præter enim quàm quod eos, non sine stomacho, carnales vocat, dicitque (nè quid gravius) *estis adhuc carnaliter,* continuo subjungit, *et estis in Paulis;* et, profectò *estis* nemo, nihil, sic enim sequitur *estis in quibus estis.* O quam lubenter se in nihil planè abderet potius quàm vel minimum Divinæ gloriæ jubar aut stricturam minueret. *Christo* animas non sibi lucrificet, (non suo quicquam nomine acquirit servus verum Heri) nos inquit *Dei* sumus quidem *administri,* vos verò *Dei aruum, Dei edificium* estis; nos conservi sumus, Deum colite, Deo honorem exhibete; non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam.

Reliquum est auditores, Venerandi Patres, & Fratres in *Christo* dilectissimi, ut pro operis necessitate vos moneam, pro officii dignitate vos hortor, pro rei ipsius magnitudine, vos omnes orem & obtester, primùm ut animarum curam rem leviusculam esse, quæque res alias agendo peragi possit nolletis reputare; deinde quoniam hujusmodi muneris satis pro eo ac debemus administrando impares omnes sumus ac imparati, ut divinum auxilium im-

plo-

ploretis, & non nisi *Christi* viribus nixi & Spiritus Sancti subsidiis communiti opus illud arduum aggrediamini. Quod quò difficile magis est ac arduum, eo majori animi contentione in id debetis incumbere. Magnum quidem onus est quod suscepistis, & munus in summo hoc Ecclesiæ tempore periculosum, veruntamen profectò dignum in quo omnes nervos industriæ vestræ contenderetis. Nolite summam ordinis vestri dignitatem vel minimā quāvis culpæ labeculā contaminare. Nolite obsecro committere ut studium partium dirumpat Totius vinculum; luctantibus in diversum remis, necesse est aut subsistat navis aut submergatur; vos autem junctis operis *pariter consurgite remis*, sic dabitur tandem aliquando in beatissimum salutis portum pervenire. Denique nolite animos vestros despondere, quomodocunque vos in hoc seculo tractaverit nonnullorum hominum ingratitude, siquidem labor vester non erit inanis in Domino, magna erit vobis in cælis merces; *Dei enim sumus cooperarii. Deus nobiscum.*

FINIS.

ERRATA.

Page. 11. lin. 7. a fine dele in. P. 71. lin. 8. a fine lege quæcumque
 Page. 78. lin. 16. lege omnes. P. 80. l. —um. P. 97. l. 2. lege —da.
 P. 118. l. 17. l. fess-----

